

ISLM
BP130.2
B47
1927

McGill University Libraries

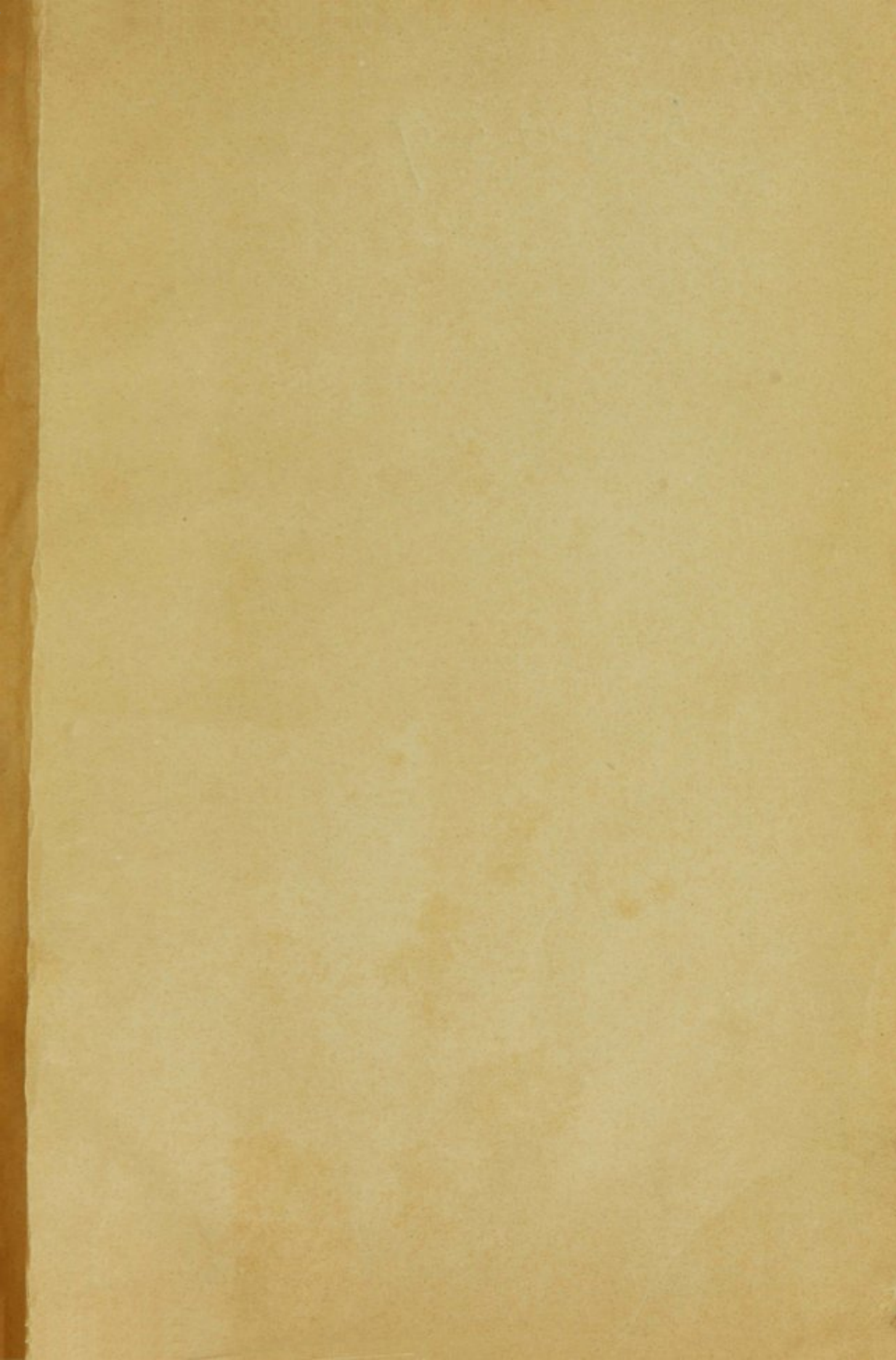
3 101 938 459 Y

~~AFV0735~~

1336

~~53059~~

دارالفتوٰہ الرہبات فا کولتہ سی
طلبہ جمعیتی نشریاتندن

Tefsir

1336

تفسیر تاریخی

"Bergamali"

ISLAMIC STUDIES LIBRARY

2 SEP 1985

مؤلفی

دارالفتون سابق تفسیر مدرسہ جودت بک مرحوم

استانبول

BHK 8013

« احمد کامل » مطبعہ سی

islam

۱۹۲۷

دارالفنون الهیات فا کولته سی تفسیر و تفسیر تاریخی مدرس سابق مرحوم جودت
بکک تقریر لریدر. الهیات فا کولته سی طلبه سی طرفندن طبع ایدیلشدر. نسخه سی محدوددر.

جمع قرآن

جمع قرآن ایکی درلودر . بری تلاوت ، دیکری کتابت اعتباریله در .
تلاوت اعتباریله جمعی: قرآن کریمک زمان سعادت اقران محمدیدن انقطاع
وحیه قدر گذران اولان مدت ظرفنده اصحاب کزینک حفاظی طرفندن
شیمدیکی او قودینغمز مقداردن نه اکیسک، نه ده زیاده اولمایه رق حفظ و جمعندن
عبارتدرکه بونده قطعياً شبهه یوقدر . یالکمز شو قدر وارکه او زمان سور
جلیله شیمدیکی ترتیب اوزرینه مرتب دکل ایدی . چونکه ارجح اقواله کوره
قرآنک نزولاً اک صوکی بولونان (یا ایها الذین آمنوا اتقوا الله وذرُوا ما بقی من
الربا) دن باش-ایوب (ثم توفی کل نفس بما کسبت وهم لایظلمون) جمله
جلیله سیله مسکی الحتام اولان آیات جلیله دن صوکر ا حیات پیغمبری آنجق طقوز
کون امتداد ایده بیلدیکندن ترتیب سوره میدان قلامش ایدی .

ایشته قرآن کریم ، عظامای اصحاب کزیندن (ابی بن کعب) ، (زید بن
نابت) ، (ابو موسی الاشعری) ، (ابوالدرداء) کبی ذوات کرام و باخصوص
حقلرنده (یحسبهم الجاهل اغنیاء من التعفف) جمله جلیله سیله توصیف قرآنی
شرفنزول ایدن ونواحی و بلدانه سوق اولونه کلکده اولان مفرزه لره ترفیقاً
تعلیم قرآن ایچون کونده ریلن وعددلری یوزی متجاوز بولونان (اصحاب صفه)
طرفندن تماماً حفظ اولونمش و شو صورتله داها حیات نبویه ده (جمع قرآن)
تحقق ایتمش بولونویوردی .

کله لم شیمدی کتابت اعتباریله جمع قرآنی بیانہ :

اسباب مختلفه و اغراض متنوعه و مقاصد متغایره اوزرینه پیدرپی نازل اولمقده بولونان آیات جلیله یی حضرت جبریل انزال ایتدکجه هر آیتک هانکی سورهنک نره سنه یازیلاجغنی ده بیلدیریردی . فخر عالم افندیمزده او زمان کاتب وحی بونان (علی) (عثمان) (معاویه) (سعید بن العاص) و اوغوللری (خالد و أبان) (شرحبیل) (علاء الحضرمی) زید بن ثابت رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی کبی ذوات کرامه او ترتیب اوزرینه یازمالرینی امر ایدر و یازدیریدی .

دیگر ناس ایسه اونلردن استنساخ ایدرلردی . اصحاب کرام هپ بو ترتیب اوزره قرآنی ضبط و حفظ ایتشلردی . فقط کیمی بر مقدارینی ، کیمی جمله سنی از بر ایدردی . هپسینی حفظ ایدنلره اوزمان - حافظ یرینه - (قراء) ده نیلیردی . قرآنک حسب الزمان تختله لر ، کیکلر ، ده ریلر اوزرینه آیری آیری یازیلوب او عروس زیبانک بر مصحف حالنده مجموعاً عرض اندام ایتمه سی هم نسوخ احتمالنه ، همده نشر و تعمیمنده یسر و سهولت حکمته مبتنی ایدی . چونکه او زمان بوتون سور قرآنیه مصحف واحد حالنده جمع ایدیلسه ایدی اوتوز جزءدن عبارت اولان قرآنی یازمق و یازدیرمق پک آز کیمسه لره میسر اوله - بیله چکندن قرآن مبین بین المسلمین چابوجاق انتشار ایده مزدی . انتشار مزبور ایسه صوک درجه لازمه دن بولونویوردی . اوت هر کس بش وقت نمازی اونکله ادا ایده چک ، وظائف دینه سنی ده اوندن او کره نه چک ایدی که اشبو نقطه مهمه نک تحققی ایچونده سور قرآنیه نک آیری آیری کتاب شکلنده یاز - یلاسندن کوزل بر کیفیت یوق ایدی . بناءً علیه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندیمز بونلری او وجهله یازدیردی . بوسایه ده قرآن کریم آز بر زمان ایچنده بر سرعت خارق العاده ایله انتشار ایله دی . شو حالده مجموع قرآن هم صحائف متفرقه ده یازیلش ، همده قلوب امتده حفظ ایدیلش اولدی . ایشته شو صورتله قرآن کریم تا او زمان پیغمبریده تمامیله یازیلش و از برلنش ایدی .

فقط بریره جمع اولونہرق مصحف واحد حالندہ اولمادینی کبی سور شریفہ دہ شیمدی مشہودمز اولان ترتیب یوق ایدی .

اون برجی سال ہجری ربیع الاولک ۱۲ نجی بازار ایرتسی کونی شمس تابان رسالت ، افق آخرتہ چکیلوب حضرت ابوبکرہ بیعت تمام اولدقن صوکر اطراف ونواحیدہ ارتداد غوائلی باش کوستردی .

آز مدت ظرفندہ تسکین وازالہسنہ موفقیت الویرن شو غوائلک اک دہشتلیدی (بنی حنیفہ) قبیلہ سنک ریسی بولونان وقاتل حمزہ (وحشی) طرفدن اشبو غائلہ اتناسندہ قتل اولونان (مسیلمۃ الکذاب) نام دوزمہ پیغمبر طرفدن چیقاریلان غائلہ ارتداد ایدی .

اطفای غائلہ اتناسندہ دشمندن یکر می بیک تلف ، اهل اسلامدن ایکی بیک دن زیادہ شہید وپک چوق مجروح واردی . شہدا میانندہ حضرت عمرک قارنداشی (زید) زبیرک قارنداشی (سائب) ومشاہیر قرادن (سالم مولی حذیفہ) کبی اجلہ فقہای صحابہ ویتشدن زیادہ قراء بولونویوردی .

حضرت عمر بو کیفیتدن صووک درجہ اورکدی . همان حضور خلیفہ یہ کیردی و :

— غائلہک دفعی اوغورندہ بو قدر قراء شہید اولونجہ قورقارم کہ دیگر مواقعده سرنمای ظهور اولاجق وقایعده عظمای امتدن نیجہ لری شہید دوشہرک معاذاللہ آز وقت ظرفندہ انقراض قراء وقوعہ کلسینده بعض آیات قرانیہ اونوتولسون ، همان قرآنک جمع ایدیلہنی امر وفرمان ایتمہ کز رأیندہ بولونو- یورم ، دیدی .

خلیفہ بونی تصویب و فقہای صحابہ و کتاب وحیدن (زید بن ثابت) حضرت تلرینی دعوت وشو امر مهمی اونک عہدہ کتابتنہ تودیع ایلہدی . زید بن ثابت حضرت تلرینی ذاتاً حیات پیغمبریدہ قرآنی تماماً ازبرلہمش اولمقلہ برابر ابتدا :

— رسول الله ك یا پمادینی برایشی بزناصیل یا پارز ؟ دیبه تردد کوستردیسه ده
حضرت خلیفه نك :

— بو امر خیردر ، بونده ترده محل یوقدر . دیمه سی اوزرینه کمال دقت
واحتیاط ایله ایشه باشلادی . هر کیمده ده ری ، تخته ، کیمک اوستنه یازیلش
قرأدن قاچ آیت وارسه جمله سنی بریره طوبلادی وکندیسنك اولجه یازمش
بولوندینی صحائف ایله قارشیشلاشدره رق وسائر قرایده بالمرأجه اونلرده تصدیق
ایتدییره رك قرآنی صحیفه صحیفه یازوب جمع ایله دی . اشبو صحف مطهره حضرت
ابوبكر ك نزدنده قالدی . وفاتندن صـ وکرا حضرت عمر ك یاننده طوردی .
اونك ده وفاتنده کریمه سی ام المؤمنین حضرت (حفصه) رضی الله عنهانك
یاننده قالدی .

*
* *

بروجه بالا آیات قرآنیه زمان پیغمبریده نه وجهله ترتیب اولونمش ایسه
اشبو صحف شریفه او ترتیب اوزره یازیلشدی . فقط سوره لر صیراسیله یاز-
یلایوب هر سوره یالکمز باشنه بر کتاب ایدی . چونکه ترتیب آیات توقیفی
ایسه ده ترتیب سور اجماع صحابه ایله در . صحائف قرآنیه یی بریده جمع ایتمك
معناسیجه حضرت ابوبكره (اول من جمع القرآن) عنوانی ویریلشدر .

حضرت علی کرم الله وجهه ورضی الله عنه حضرتلری :

— ناسك جمع قرآن خصـ ووصنده اك زیاده نائل اجر و ثواب اولانی
ابوبكر در . الله اوکا رحمت ایله سین . جمله تقدیره سیله حضرت ابوبكر ك ثنا-
سنده بولونمشدر .

خلاصه : حضرت پیغمبرك زمان سعادتلرنده کندی حضور سینه لرنده
آری آری یازیلش ارلان آیات وسوری او صحیفه لردن بالاسـ تنساخ یازدیران
وبونلری بریره طوبلایان حضرت ابوبكر در . بناءً علیه حق عالیلرنده (اول
من جمع القرآن) عنوان جلیلی بك موافقدر .

حضرت عمر ارتحال ایدوب حضرت عثمان خلافتہ کچدیکی زمان ایکنجی دفعه اولمق اوزره قرآن کریم جمع اولندی . فقط اولکی جمع ایله بونک ارسنده شویله بر فرق وار ایدی که بو جمع هم سورهلرک ترتیبی ، همده وجوه قرائت قرآنیه نکلغات قبائل ایچندن لغت قریشه حصری ، برده متعدد مصاحف شریفه یازدیریلهرق اطراف بلدانه ارسالی صورتیله ایدی .

تفصیلنه کلنجه : معلومدرکه قرآن کریم ، عرب لسانی اوزره نازل اولوب عربلر ایسه قبائل کثیریه منقسم و لغتلی بعض کلماته یکدیگرینه مخالف ایدی .

بولغات مختلفه نکلیدیسی سائرلرینه نسبتله فصیح اولوب اونلرک ارجح و افصحی ده قریش قبیله سنک لغتی ایدی . شوجهتله قبائل عرب آرسنده فرق و اختلاف اولمقله برابر هربری قرآه صحابه دن برینه استناد ایلردی . چونکه کوفه لیلر (ابن مسعود) بصره لیلر (ابو موسی الاشعری) ، شاملیلر (ابی بن کعب) ، حمصیلر (مقداد بن الاسود) دن اخذ ایتشلردی . فقط شواختلاف معنایه اجرای تاثیر ایتیه رک حسب الايجاب بر معنایی الفاظ مترادفه ایله افاده قیلندن ایدی .

عین عرقه منسوب اولوب آیری ، آیری قصبه لرده و کویلرده ساکن اولانلرک قوللاندقلمری الفاظدن بر چونغی یکدیگرینه مخالف اولدینی حالده بو اختلافک معنایه هیچ تأثیری بولمادینی حالا مشهودیمز دکلیدر ؟ معنایه بین القبائل قرآنک سرعت انتشارینی آرزو بیوران حضرت رسول اکرمک ، جناب حقه دعا ایدهرک امته سهولت اولمق اوزره قرآنک یدی لغت اوزره انزال و تعلیمی استدعا ایلمسی اوزهرینه جبرائیل نازل اولهرق بین القبائل الفاظی تکلم ، معنایی تفهمده صعوبت چکیلمکده اولان بعض کلماتک یدی لغت اوزرینه تلاوتنک جوازینی تبشیر و اویله جه جناب رسالتاب افندمزه تعلیم ایتدی .

قرآه حضرتاتی ده فخر عالمدن آلدقلمری جهته قبیله یالکیز لفظ جهتیله

لغتاً قریشہ مخالف اولان یرلرده او قبیله نك كندی لغتیه قرآنی تعلیم بیوردیلر .

بقره
20

مثلاً (ابی بن کعب) ، (کما اضاء لهم مشوا فيه) جمله سنی گاه اصلی اوزره (مشوا فيه) گاه مراد فی اولان (سعوا فيه) ، بعضاً آده (مروافیه) دیه تلاوت و تعلیم ایدردی .

کذا (ابن مسعود) ، (الذين آمنوا) آیتده کی (انظرنا) لفظ شریفی گاه اصلی اوزره (انظرنا) اولان (اخرنا) و گاه دیگر مراد فی اولان (ارقبنا) دیه تعلیم بیوردی .

حتی بر کون بر اعرابی یه (ان شجرة الزقوم طعام الایم) آیتنی او کرتدیکی انشاده (طعام الایم) ی او قویا میا یوب (طعام الیتیم) دینه ن اعرابی یه (طعام الفاجر) دیه بیلیر میسک ؟ دیه صورمش و اوت جوانی آنجه « او یله ایسه ایشته او یله او قو » بیورمشدی . دیگر کلمات قرآنیه دن بعضیلری ده بو طرزده لدی الایجاب متعلملرک حالنه کوره وجوه عدیده ایله تلاوت اولنیوردی .

مع هذا قرآن کریمک بعض کلمات شریفه سنک حسب الایجاب مراد فلری بولنان دیگر الفاظ ایله تلاوت و تعلیمی اذن الهی اقتضا سنندن اولقله کیفیت مزبوره حضرت عثمانک زمان خلافتنه قدر هیچ بر کونه قیل و قالی و اختلافی موجب اولمزدی . خلافت حضرت عثمانک ، ایکنجی سنه سنده شام و عراق اوردولرینک برلشه رک آذربایجان اوزرینه سوق اولنسی مقام خلافتدن امر اولنمشدی . بو ایکی اوردو اورالری فتح و استیلا ایتدکن صکره آره لرنده وجوه قرائتجه اختلاف باش کوستردی . چونکه : عرض اولندیغی وجهله شاملیلر (ابی) عراقیلر (ابن مسعود) تعلیمی اوزره تلاوته آلیشمشلردی . حالبوکه شو ایکی قرائت آره سنده بعض کلمات قرآنیه نك لغتجه اختلافی واردی . بناءً علیه بونلرک هر بری کندی قرائتک صحیحنی بالادما دیگر لرینک قرائتنی بکنمز اولدیغندن آز قالدی قائلی برفته ظهور ایده جکدی . (مداین) عسکرینک قوماندانی و حضرت پیغمبرک محرم اسراری بولنان (حدیفه) حضرتلری شو

حال اسف اشمالدن بك زياده متأثر اوله رق ناسی قرائت واحده اوزره جمع ایتك سوداسنه دوشدی. کوفه یه عودتله بو محئی میدانه قویدی. (ابن مسعود) ك مخالفتی اوزرینه مدینه یه کیده رك عاقبتك وخامتنی وکول ایچریسنده کی آتشك شو صورتله اطفاسی لزومنی حضرت عثمانه عرض ایلدی . او حضرت ده هر برده مرجع وماخذ اولمق اوزره بر مصحف شریف ترتیبی رأی ایله حضرت علی وسائر صحابه یی جمع ایدوب اونلره بوفکرینی آچدی. اونلرك بو قبولی اوزرینه (زید بن ثابت) و (عبدالله بن زبیر) ، (سعید بن العاص) (عبدالله بن حارث) حضراتی دعوت ولغت قریش اوزره بر مصحف شریف یازملرینی امر وزید بن ثابتی اوزرلرینه رئیس تعیین ایلدی .

حضرت (حفصه) یاننده محفوظ اولان مصحف شریف لغات سبعة یی جامع اولمق اوزره زید ایله آره لرنده اختلاف ظهورنده همه حال لغت قریش اوزرینه یازملرینی تنبیه ایله اساساً قرآن لغت قریش اوزرینه نازل اولمش دریدی . بونك اوزرینه مشـارالهم طرفدن خلیفه نك انضمام رأی ایله اول سـوره لر بیلدی کمز وجهله ترتیب اولندی . ثانیاً اشـبو سوره لر هپ لغت قریش اوزره یازلمش صحیفه لر دن انتخاب ایلدی و بـوصـورتـله یکیدن بر مصـحف شریف میدانه کلدی . ثالثاً اشـبو مصحف شریفدن یدی عدد مصـاحف شریفه بالاستنساح ولایتلره کوندرلدی . بعده لغات سائره اوزرینه یازلمش نه قـادار مصاحف وارسه اورته دن قالدیرلدی . چونکه لغات سبعة اوزرینه قرائتک جـوازی خصوصنه رخصت ، بدایت امرده اولاد عربـه ایقاع یسر و سهولت و تعمیم تعلیم قرائت حکمتنه مبتنی ایدی که اشـبو ضرورت ، قرائته آلیشـیـقلق طولایسیله زائل اولدیغندن او یوزدن بخش اولنان رخصت ده اجماع صحابه ایله نسخ اولندی .

دها طوغریسی اجماع صحابه بو خصوصده کی نسخی اظهار ایلدی .

تنبیه

شایان شکر و محمدتدرکه اشـبو خدمت مقدسه نك ایفاسی اثناسنده صحابه

مشارالهم آرسنده اختلاف نامنه برشی واقع اولدی . یاااااا (تابوت)
 کله سنده واقع اولدی که سعید تابوتی (تا) ایله زیدایسه (ها) ایله یازیوردی .
 خلیفه (ها) ایله یازماسنی امر ایدره ک مسئله حل اولندی . ایشته حضرت
 عثمانک جامع القرآن اولماسنک معناسی بوندن عبادتدر [*]

قرآنک یدی لغت اوزره انزالنک معناسی

بخاری شریفک (باب فضائل القرآن) و (باب کلام الخصوم بعضهم ببعض)
 کبی محملارینه مراجعت ایدنلرجه معلومدرکه فخرعالم صلی الله علیه وسلم حضرتلری
 « ان القرآن انزل علی سبعة احرف فاقروا ماتیسر منه » بویورمشلردر . بو
 حدیث شریف یکرمی یدی صحابی طرفندن روایت ایدیلش و (ابو عییده)
 کبی بعض ذوات طرفندن متواتر اولماسنه بیله ذهاب اولونمشدر .

شو قادار وارکه قرآنک یدی حرف اوزررینه نزولنک معناسنی توجیه
 وتعیین خصوصنده قرق قدر قول درمیان اولونمشدر .
 امام سیوطی، اقوال مزبوریه بی بر معتاد آریق، سمیز، کیرلی، تمزیدیمه بهرک
 کافه سیله خلال سطور بیان چکمشدر . بز کرک سیوطی دن، کرک عینی دن بر
 قاجنی بالانتخاب اوکا کوره مطالعه درمیان ایده جکر .

برنجی توجیه :

بوراده مقصود : تعیین عدد دکل ، بلکه مجرد بر لطف سبجانی
 اولارق وقوع بولان مساعدات سهولت آیتک تشریح و تبییننه اشارتدر .
 اوت ، عشرات ایچنده ناصیل که یتمش عددی و کذا مات ایچنده یدی یوز
 عددی افاده تکثیرده معروف و مستعمل ایسه آحاد ایچنده یدی عددی بیان

[*] دها زیاده تفصیلات آرزو ایدنلر (بخاری)، (سنن ابی داوود)، (اتقان
 سیوطی) و بونلرک شرحلرینه باخصوص (بدرالدین محمود عینی) نک شرح بخاریسنه
 مراجعت بیورسونلر .

کثرت خصوصاً بنده مدخل دارد. بناءً علیه حدیثدن مقصود : آنجاق بیان
یسر و سهولتدر ، یعنی قولرینه فرماتی تسهیل ایچون جناب و اهب العطایا بر
قاچ وجهله او قونماسنی تجویز ایله مشدر .

(حرف) لفظنک ، وجه و طریق معناسنه کلدیکی لغه ثابتدر . لکن
بو توجیه ، بخاریده مروی اولان « اقرائی جبریل علی حرف فلم ازل استزیده
ویزیدنی حتی انتهی الی سبعة احرف ، حدیث شریفندن آکلاشیلان معنا ایله
مردوددر . چونکه بو حدیثده کی (انها) هر حالده عددک مقصود اولدیغنی
کوستریر . زیرا : حدیثک مألئ « جبریل بکا قرائی بر حرف اوزرینه او قوتدی .
بر آز مساعد بولونماسنی ایسته دم . ایکی یه ، اوچه ، درده ، نهایت یدی یه قدر
دایاندی ، یعنی او قدر او قونماسنه مساعده ایله دی « دیمکدرکه شونک ده عددی
ناطق اولدیغنده شبهه یوقدر . بناءً علیه حدیث اولدن مقصود : تعیین عدد
اولغله بو بابده درمیان اولونان برنجی توجیه حیز اعتباردن ساقطدر .

ایکنجی توجیه :

حدیث شریف ، معانی متحده بی یدی یه قدر الفاظ مترادفه ایله افاده یه
مساعده اولوندیغنی بیانددر . مثلاً (اقبل) (اسرع) (تعال) (عجل) (هلم)
کبی بر معنایی افاده ایتمکده اولان الفاظدن برینی تکلمه قادر اولمایانلرک
دیگر لر ایله تکلمنه و او صورته تعلیمنه مساعده اولونمشدر . شو حالده « انزل
القرآن ، حدیثی بر معنائک متعدد الفاظ مترادفه ایله افاده اولونه بیلمه سنک و او
یولده تعلیمک رهین جواز اولدیغنی بیان ایتمس اولویور . جمع قرآن بخشنده
یازیلدیغنی وجهله (ابی بن کعب) [مشوافیه ، سعوافیه ، مروافیه] او قور
واوقوتوردی . اوت ، بداوتله معروف ، کتابتدن محروم بر قومک قرائته
آلشدیر یلمسی او غورنده بو کبی مساعدات ، موافق حکمت ارشاد ایسه ده
اخیراً ضبط و تلاوت وفهم کتابتده حصوله کلن ملکه طولایبسیله بو معذرتک
قوم مزبوردن نزاعیه مساعده مزبوره منسوخ اولمش و قرائت آنجق لغت
قریشه انحصار ایله مشدر .

اوجنچی توجیه :

احرف سبعة دن مراد : لغات سبعة در . کرچه بطون عربک لغاتی یدیدن
 زیاده ایسه ده افصحی یدی به منحصر در اونلرده قریش ، هذیل ، تمیم ، آزد ،
 ربیعہ ، هوازن ، سعد بن بکر لغتلرندن عبارتدر . شو حالده قرآنک لغت
 قریش اوزرینه انزالنی ناطق اولان « انزل القرآن علی لغة قریش » حدیثی
 اکثریته محمول اولق لازمدر .

تذیه و اخطار

شوراسنی هیچ خاطر دن چیقارماق لازمدر که قرآنک یدی لغت اوزرینه
 انزالنک معناسی ، پیغمبردن روایتی ثابت اولماسه بیله لغت عربدن هر هانکی
 بریله اوقونماسی جائزدر دیمک اولمایوب بلکه کتاب کریم ، آیات و سوروکلمات
 و حروف اعتباریله تواتراً پیغمبردن روایت صحیحہ ایله ثابت اولدیغندن هیچ بر
 فرد طرفندن جناب رسالتاًب افندیمزدن تواتراً ثابت اولمایان طریق ایله
 اوقونماسی جائز دکلدر .

شو حالده هر هانکی لغت اوزرینه اولورسه اولسون تلاوت قرآنک صحتنده
 مدار و معیار اولان آنجق نبی معظم صلی الله علیه وسلم افندیمزدن ثبوتیدر .
 بناءً علیه ولو لغات فصیحہ سبعة دن بیله اولسه لغات عربدن هیچ بری اوزرینه
 روایت صحیحہ ثابت اولمادجقه اوقومق جائز اوله ماز .

انزال قرآنده کی تسهیل و توسعه ، آنجق دائره صحیحہ به منحصر در . بوبابده
 دها زیاده تفصیل مراقفی طاشیانلر ، بخارینک فضائل القرآن و باب الخصومات
 مباحثنده کی عینی وابن حجر عسقلانی نك شرح لرینه مراجعت و (اتقان سیوطی) بی
 کثرت مطالعه به مواظبت ایتمه لیدر لر . چونکه : « انزل القرآن علی سبعة احرف »
 حدیثنک معناسنی تعیینده افکار مدققین مضطربدر . حتی ایچلرندن بعضی لری
 حدیث مزبوره متشابهدر بیله دیمشدر .

آیات وسورک مکى ویا مدنى اولمالرینک بیانی

آیات وسورک مکى ویا مدنى اولمالرینده اوج قول واردر .
 برنجی قول : (مکى) قبلالهجره نازل اولان آیات وسور جلیله در .
 اما اوآیت ، کرک مکده ، کرک مدینه ، یاخود اسفاردن برنده نازل اولسون
 اوراسی نظر اعباره آلیهاز . آنجق بو باده منظور اعتبار اولان ، آیتک
 قبلالهجره نزولیدر که شوقول بو باده کی اقوالک اک مشهور ومعتبریدر .
 ایکنجی قول : (مکى) ولوبعدالهجره بیله اولسه مکده ، (مدنى) ده
 مدینهده نازل اولاندر . شوقوله کوره مکى ومدنى اولمایان بر قسم دها حاصل
 اولیور که اوده اسفار پیغمبریده نازل اولان آیاتدر . بونلر نه مکى ، نهده مدنى
 اولوب بلکه واسطه بینالقسمیندر . اوچنجی قول : (مکى) اهل مکیه (مدنى)
 اهل مدینهیه خطاباً نازل اولان آیات وسوردر .

تأویل نصوص حقیقده بر قاعده عمومیه

نصوص شرعیئک اثبات عقیده خصوص مهمنده حجت اولق قوتی احراز
 ایده بیلیمه سی ایچون بوجه آتی قسمک برنده داخل اولماسی لازمدر .
 برنجی قسم : (متواتر) شریعتمزده ورودی معلوم وثابت اولان نصوص
 جلیله دن عبارتدر .

ایکنجی قسم : (مشهور) ورودینه یقین دکلسده اطمینان قلب حاصل
 اوله جق درجهده علم ثابت اولان نصوص جلیله در . اطمینان قلب دیدیکمز علم
 یقینی ایله ظن آراسنده بر کیفیت متوسطه ادراکیه دن عبارت اوله رق تعبیر
 دیگرله غلبه ظن اطلاق اولندیفی ده واردر . ایمدی شو ایکی قسمک هربری
 (متعین المعنى) و (ظاهر المعنى) نامیله ایکی یه آریلیر که شو حالده اقسام نصوص
 بر وجه آتی درت اولمش اولور .

۱ متواتر متعین المعنى ، ۲ متواتر ظاهر المعنى ، ۳ مشهور متعین المعنى ، ۴

مشهور ظاهر المعنى .

شمعی شوقسملرك تأویل واحکامی حقنده مقررات قطعیة علمایی در میان
ایده لم :

برنجی قسم - که متواتر متعین المعنی ایدی - خلافه اصلاً احتمال بولنیان
و آنجق کنندن ذهنه انعکاس ایدن معنایه دلالتی قطعی اولان نصوص متواتره در که
بونلرك معنای مزبور قطعیدن ماعدا معنایه حملی صورتیله تأویل اولنالماری قطعياً
جائز اوله ماز. چونکه کندیلمری آنجق اومعنایی افاده ایتمکه منحصر و متعین دولره
نصوص مزبوره نك حکمی ایسه متعین الاراده بولنان معنالك وجوب تصدیق
و منکرینك کافر اولمسیدر که اشبو صفتی حائز نصوص ایچریسنده خلافه دلیل
عقلی قاطع قائم اولمش هیچ بر نص یوقدر .

ایکینجی قسم - که متواتر ظاهر المعنادر - کندیلمرندن تبادر ایدن معنای
ظاهر دن باشقه ولو بعید اولسه بیله بر معنایه حملی احتمالی بولونان نصوص
متواتره در که بونلرك شرعاً حکمی متبادر اولان معنالك وجوب تصدیق و شاید
اومعنالك نقیضه قائم بر دلیل قاطع عقلی بولنورسه تأویلمرینك جائز اولمسیدر که
شوصورتله آرالرنده بر توفیق یولی آچیلمش اولور .

ایمدی شو ایکینجی قسمی ایضاح ایچون بر قاچ مثال ایراد ایده لم .

برنجی مثال : مثلاً (حتی اذا باغ مغرب الشمس و جداها تغرب فی عین
حمئة) نظم جلیلنده ظاهر اولان معنی ، کونشك حین غروبنده یرده کی
قاینالردن یرینه کیرمه سیدر . چونکه آیت مزبوره « ذوالقرنین ، مغرب شمس
اولان بریره واردقده آنی صیجاچ چامورلو برقایناقده غروب ایدیور بولدی ،
مألنده ترجمه اولونمق اقتضا ایدر . حال بوکه شو معنای ظاهرک خلافه دلیل
قاطع عقلی و فنی قائم اولمشدر . اوت ، شمسک کره ارضدن بویوک اولدیغی
و حجم اصلیلرنده قالدقلمری حالده بر جسم کبیرک دیکر بر جسم صغیره کیرمه سی
محالاتدن بولوندیغی جهتله اشبو نص متواتر ظاهر المعنالك لزوم تأویلی درکاردر که
تأویل مزبورده الله اعلم شویله در :

ذوالقرنین ، بلاد مغربدن بر محله واصل اولدقده کونشی حین غروبنده
او وضعیته کوردی ، یعنی ناظرک نظرنده کونش صولر ایچنده باتارق غروب

ایدیور کبی کورونویوردی . زیرا : بلاد غربیه سواحلدن شمسہ نظر ایدن
کیمسه آنی بحر محیط غربیده غائب اولویور تخیل ایدر . بحر مزبورک ایسه
سیاه بالچینی و سـخوتی غالبدر . ایدمی (عین حمۃ) لفظی مذکور ده کیزه
اطلاق ایدیش اولویورکه بوندن ده مقصد ، ارضک جانب غربیسنی ده کیز
احاطه ایش اولماسنی افاده در . اما او محل ، کرک آفریقانک ، کرک آمریقانک
ساحل غربیسی اولمق اوزره اعتقاد ایدیلین هر حالده معنای مرادک و کونش ،
عیون ارضک برینه کیروب غائب اولویوردی ، دیمک اولمادینی قطعیدر .
رازی ، کواشی ، جلالین و حواشیسنه باقانلر ، اشبو معلوماتدن بـدکه فضلہ سنه
کسب اطلاع ایدرلر .

ایکنجی مثال : مثلاً (اذا اردنا ان نقول له کن فیکون) آیت جلیله سنی
نظر امعادن کچیردیکمزده معنای ظاهریسی اوزره مانع اولور بر دلیل قاطع
عقلی قائم اولدیغنه قناعت ایدرز .

شویله که : اشبو (کن) کلمه سی یا معدومه خطاب اولاجق که اوده بر
نوع سـفه اولمق طولایدیسـیله حق باریده محالدر . یاخود موجوده خطاب
اولاجق که اوده حاصلی تحصیلدر . شو حالده آیت جلیله مزبورنک استعاره
تمثیلیه طریقیله نفوذ قدرت سبحانیه و سرعت امتثال مصنوعات ربانیه دن استعاره
یه حمل اولونماسی لازمدر .

اوجنجی قسم ایله دردیجی قسم ، مشهور متعین المعنی ایله مشهور ظاهر المعنی
طبقی اولکی قسملر کبی ایسه لرده بونلری انکار و تکذیب ، کفری اقتضا
ایله مز . بناءً علیه منکری آنجاق تضلیل و تفسیق اولونور ، تکفیر اولونماز .
فقط تأویل خصوصنک هر هانکیسنده اولورسه اولسون معارض عقلینک قطعیتنه
اعتنا ایتک لازمه دندر والا تأویل جائز دکلدر .

*
**

بونلردن باشقه برده خبر واحد قیلندن اولان دلیللر واردر که آنلرده ده
(ظاهر المعنی) (متعین المعنی) قسملری جاریدر و اعمال شرعیه ده ظن کافی

کلدیکندن آنلری اثبات ایچون بو کبی دلائل کفایت ایدر سهده معنقدات اسلامیه بالاستقلال مدار ثبوت اولمق اوزره هیچ دخل و تأثیری حائر دکلدر لر. آنک ایچون انکار اولوندقلری تقدیرده نه تکفیر، نه تفسیق، نهده هیچ برشی ترتب ایدر. مع مافیه ایجابنده تأویللری جائدر.

مثال! (یحیاء بالموت علی صورة کبش املح) حدیثی خبر واحددرو یوم قیامتده بوز رنکده آلاجه بر قوچک بوتون اهل ناره قارشی بوغازلاناغنی ناطقدر. موت، عرض، حیوان ایسه جوهر اولدیغندن عرضک جوهره انقلابی مستحیل اولمغله حدیثک شو یولده تأویلی جهتیه کیدیلک لازمه دندر، یعنی عذاب جحیم ایله معذب و عقاب الیم ایله معاقب بولونان اهل نارك مظهر رحمت الهمیه اولارق بر زمان کلوبده هیچ اولمازه (اولمک) صورتیه ایچنده بولوندقلری عذاب دهشتنا کدن قورتولمالری حقنده بسله دکاری امید رحمتی یأس و حرمانه تبدیلی ایچون بر مثال مقامنده در. بوغازلانیمش بر حیواندن امید حیات ناصل بیهوده ایسه اهل نارك زمان کلوبده موت ایله یاقابی قورتارمالری حقنده بسله یه جکاری امیدده اولهجه بیهوده در دیمکدر.

دیگر مثال: (اما یحیئتی احدکم یرفع رأسه ان یجعل مثل الحمار) حدیثک ظاهرندن صرف و تحویلی مناسب و معقول بر طرزده تأویلی لازمه دندر. چونکه حدیثدن ظاهر اولان معنی، سجدهده امامدن اول رفع سر ایدنلرک باشی، اشک باشنه دونمکدن عبارتدر که شیمدی یه قدر میلیونلرجه کیمسه لر امامدن اول باشلرینی سجدهدن قالدیردقلری حالده هیچ برینک اشک قیافتنه کیردیکی و باشلرینک اشک باشنه دوندیکی یوقدر. هر وقت کبی کوزیمزک اوکنده ظاهر وهویدا اولان شو حقیقته مغایر دوشن حدیثی، ظاهرندن صرف ایله معنای حدیث شریفی امامدن اول، باشنی قالدیرانلر حق و بلاهت لرینی اعلاندن عبارت اولمغه تحویل صورتیه تأویل لازمدر. غزالی نک (قواعد القائد) نام اثرنده بونلره دائر واضح مثاللری وحسی ایضا حلری واردر. کرچه ایراد ایله دیکی املهده جواز تأویله برشی دین اولما مشهده تأویل ادعاسنه قارشی (لا) دین پک چوق بولونمشدر.

علاء الدین شاه رودی (مصنفک) تفسیرینک مقدمه سنده دیورکه :
نصوصک ظواهری اوزرینه حملک وجوبی و تأویلک ممنوعیتی بوجه آتی ایکی
شرط ایله مشروطدر .

برنجی شرط : نصوصک ظاهری اوزرینه حمل واجراسی محال اولماقدردر .
شوحالده هر هانکی برنص که آتی معنای ظاهری اوزرینه حمل ایتمک ممکندر ،
قطعاً تاویلی جائز دکلدر . مثلاً : صراط ، میزان ، حساب و سؤال کبی که
بونلری ناطق اولان آیات و احادیثک ظاهرلری اوزرینه حمل و اجراسنده
عقلاً استیحاله بولونمادیغی کبی کرک پیغمبر ، کرک اسلاف صحابه و تابعین
طرفلرندن تاویل آلکنندن کچیریلدکلری کورولمه مشدر . شوحالده معتزلنک
بونلری تاویله قیام ایتمه سی ، زیغ وهوانک تأثیر اضلالکارانه سندن باشقه برشیته
حمل اولوناماز .

ایکنجی شرط : نصوصک اولجه پیغمبر ویا صحابه و تابعین و اسلاف کرام
طرفندن تاویله اوغرامش بولونماسیدر . اما شاید اشبو دولتیلر طرفندن بویله
برتاویل وقوعی مشهودمن اولدقده درحال تاویلده تردد کوسترمه یز .

مثال : (انزل من السماء ماءً فسالوا اودیة بقدرها) آیت جلیله سنک
معنای ظاهریسی : سمان صو انزل اولونورق او سایه ده دزه لرك آقاسیدر که
بونده بر استیحاله قطعیه اولماقله برابر واقع و نفس الامر مطابقدر . فقط
اسلاف کرام حضراتی بوراده کی (صو) قراندن (اودیة) قلوبدن (زبد)
کفردن عبارتدر . چونکه : کوپوک صو اوزرینه چیقارده چارچابوق محو
اولور کیدر . کفرده بویله در ، اولجه براز یوکسه لیرسه ده تیزالدن بارقه اهل
ایمان ایله محو اولور کیدر دییه تاویلده بولوندقلری مشهودمن اولمشدر .

ایکنجی مثال « قلب المؤمن بین اصبعین من اصابع الرحمن » حدیثی معنای
ظاهریسی اوزرینه حمل وابقا ، قلوب مؤمنین اوزرنده اللهم ائذن پارماغی
اولماسنی مستلزم وبو ایسه حق باریده محال وبوکا دلیل قاطع عقلی قائم اولماقله
معنای مزبوردن صرف و تحویل و قدرت وتصرف ایله تاویل لزومی تحقق
ایدر .

ایشته تاویل نصوص حقنده در میان اولونان قاعده معروضه خلافه اولارق، یعنی تاویلی ایجاب ایدن دلائل عقلیه ویا نقلیه قائم اولمقسزین نصوص جلیله یی ظاهرندن صرف و تحویل ایتک، کفر والحاد و زندقه دن باشقه برشی دکدر . بوحال، ملاحظه باطینه وانلرک زاده غیر مشروعی اولان بر آلائی مقلدین متصوفه نك طو تدقلری بر راه ناهموارددر . اشبو نابکارلر، صوفیه کرام حضرتانک کسوه سنه بورونه رك و معاملات شرعیه و اخلاقیه و سیر و سلوک و مناہیج عرفانیده آنلردن مرحله مرحله آلا رغه طوره رق هیچ بر موجه اقران ایتمکسزین راست کلدکلری نصوصی تاویل ایتک جرأت جاهلانہ سنده بولونورلر .

غزالی مرحوم دیورکه :

اگر بزویله بلاموجب نصوصک تاویلی قاپسینی آچه جق اولورسه ق جواهر نصوص قرآنیه و زواهر فصوص حدیثیه دن هیچ برینه اعتماد قالمایه جغنده شبهه ایتمه ملی یزکه اووقت اصل ملاحظه نك غایه آمال خائسانه لری بولونان تعطیل شرایع لزومی باش کوستیرر . مثلا :

(اذهب الی فرعون انه طغی) آیتنده کی (فرعون) نفسدن (موسی) روحدن (عصا) غیره اعتماددن عبارتدر دیه جک اولورسه ق فرعون و موسی، عجل و سامری ماجرالرینک اساطیر اولین قبیلندن بولونمائی و کیت کیده اخبار و قصص قرآنیه نك رموز اوائل محصله سی اولدیغنی قبوله یول آچمش اولورز . « تسحر و افان فی السحور برکة » حدیثنده کی (سحور) دن وقت سحرده استغفار و تفکر مراددر دیه جک اولورسه ق سحورک وارلغنی و کیت کیده بویله سوسلی، پوصلی تاویللر یوزندن نمازی، اوروجی برر درلو تاویل ایله صحائف اعتقادیه دن قالدیرمش اولورز .

اوت . کرچه قرآنک معانی ظاهره مقصوده سندن باشقه برده معانی باطنه سی بولونمق برامر مقرردر . چونکه : ظواهری انکار نصل کفر والحاد

ایسه بواطنی رد وانکارده مذهب حشویه اولدیغندن شبهه یوقدر . هرایکیسنی جمع ایله مک ایسه مسلک عارفیندر .

مثلا (فاخاع نعلیک) امرندن حضرت موسی ایکی معنی آ کلادی . بری معنای ظاهری که آیاق قابلریکی چیقار امریدر . دیگرى ایسه معنای باطنیدر که اوده کونین و ماسوایی ترک ایت امریدر . حضرت موسی کلیم الله ، شوایکی معنائک هرایکیسنی ده آ کلادی وموجبجه عملده بولوندی که بودرلو آ کلایسه عبرت و ابتصار دیر لر . فاعتبروا یا اولی الابصار .

دیگر مثال « لاتدخل الملكة بیتاً فیه کلب ، حدیثی کوروب بوراده کلبدن مراد ، دیشلی ، طیرناقلی ظاهری کوبک دکلدر ، بلکه کلب غضبدر که حدیثده حضرت پیغمبری : بیت قلبی کلب غضبندن خالی بولوندورمق خصوصنده برأس یوقدر دین باطنی مشرب برآدمدر .

اما بوراده کلبدن مراد ، ظاهرده بیلهدیکمز کوبکدر . پیسلکی ، قودوزانی وداها معایب سائر سندن طولایی منع اولونمشدر . شو حالده ظاهرده کی بیتک بوکبی مردار حیواندن تطهیری لازم اولونجه بیت قلبکده صفات کلییه دن بولونان غضب وسائر اخلاق ذمیمه دن تطهیری لازمه دندر ، تا که نور معرفه الله روزنه قلبدن نشر اشعه انوار ایتسین . ایشته بن بونک هرایکیسنه ، یعنی هم ظاهرینه ، هم باطنه ایمان و آنکه عمل ایده رم دین مردکامل ، عارف دل آ کاهدر .

حکیم غزالی نک سوزی بوراده ختامه ایردی .

راقم الحروف ، کرچه حقیقه حائز شرائط اولان تأویل صوابه بر شی دییه مزسه مده تأویلات زایغه یوزندن ترتب ایدن ضرر لری کوسترمک لازم کلنجه بنده علاوه مقال اوله رق دیرم که :

تأویل ، یالکز جدار اسلامه رخنه آچادی ، بلکه دانه تخریبی بوتون ادیانه حواله دن کری قالمادی . اوت ، انجیل وتوراتده اوصاف جمیله نبویه دایر نازل اولان آیتلر ، یهود ونصاری علماسی طرفندن تحریف وتبذیل وتأویل

و کتانه اوغراتیلوردی . تحریف : تاویل صورتیه معاده ، تبدیل : بر لفظک ده کیشدیرلمسی صورتیه الفاظده بولونویوردی . بونلرده اولمازسه حقایق کیزلمک صورتیه کتان طریق اختیار اولونویوردی .

ایشته ادیان سائر اربابی انوار دیانت محمدیه دن محروم براقان بوکی احوال اولدیغنده شبهه یوقدر . حلول و تثلیث اعتقادی نصرانیه تاویل یوزندن مال ایدلمشدر . هانکی دینده اولورسه اولسون زنادقه ، مطلقا تاویل قاپسندن زورلامش کیرمشدر تفرقه ادیان و مذاهبده تاویلك اوینادیغی رولی هیچ بر حادئه مرتبه چویره مه مشدر .

جمل ، صفین ، حره فاجعه لر زنده ، ابن زبیرک فتنه معروفه سنده خون اسلامی آقیدان عواملك اك قویسی تاویل ایدی .

مسموع پیغمبری اولدقه ذات اقدس رسالتک تبری بو یوردقلری قتل (بنی خزیمه) حادئه می ینه تاویل یوزندن ایدی .

حضرت عثمان رضی الله عنہک خون معصومی ، عمار بن یاسرک ، سعید بن جبیرک قانی هپ تاویل قیلدی ایله دو کولدی . امام (احمد بن نصر خزاعی) بی اولدورتن ، جنکیز و هلا کوی اسلام اوزرینه یوروتن هپ تاویل ایدی .

سؤال (لکل آیه ظهر و بطن و لکل حرف حد و لکل حد مطلع) حدیثی ، تاویلات باطنیه نک موجه و مقبول اولدیغی کوسترمزمی و آنلر بو حدیثی کندیلرینه ممسک اتخاذا ایدرک میدان بحث و مناظره یه چیقامازمی ؟

جواب : حدیثی تاویلات باطنیه یه زمین مساعد اولمق اوزره کوسترمکه چالیشمق ، حدیث مزبورک مناسندن غفلت ، یا خود ایشنه کلنی آلمق ، کله یی آتمق صورتیه بر نوع حیل و تدلیس آثاریدر . بناء علیه بو بابده شرح حدیثه متعلق اقوال محققینی اولجه درمیان ایدلم ، تا که باطنیه نک کندیلرینه ممسک اولمق اوزره صاریلدقلری حدیثک بالاخره کندیلری ایچون طرف نبوتدن بر قوه زاجره بی ناطق اولدیغی آ کلاشیلین .

برنجی قول : مصنفک مرحوم تفسیرینک مقدمه سنده دیرکه : حدیثده کی (ظهر) دن مراد قرآنک تلاوتی (بطن) دن ده مراد : فهم معنی و تدبر مغزاسیدر .

ایکنجی قول : قرآنک (ظہر) ی ام ماضیہ نک احوالی حاکی اولان
 وآنلرک کیفیت قہر و تنکیلرینی اخبار ایدن الفاظ شریفہ در . (بطن) ی ایسہ
 استقبالده کلہ جکلر ایچون ام سالفہ نک بر منظرہ عبرت تشکیل ایدرک کندیلری ده
 آنلرک تعقیب ایتدکلری وادی طغیانده پویان اولدقلری تقدیرده سلفلرینک
 چارپیلدقلری فلاکت سلہسنہ ہمہ حال آنلرکده چارپیلدقلرینی اعلان ایدرک
 معاصیدن تحذیر ایلمہ سیدر .

اوچنجی قول : (ظہر) ی لفظی ، (بطن) ی تأویلدر .
 دردنجی قول : ظہری علمای ظاہریہ یه لایح اولان معانی ، بطنی ایسہ
 عبارات قرآنیہ دن سالکین طریقت بیضا و متمسکین شریعت غرایہ انکشاف
 ایدن اشارات و اسرار قدسیہ و قلوب عارفینہ سحاب فیضا فیض صمدانیدن یاغان
 معارف و لطائف سبحانیہ دن عبارتدر .

حدیثہ کی دیگر ایکی فقرہ یه کلنجہ آنردہ ده بروجہ آتی اقاویل موجوددر .
 برنجی قول : ہر حرف قرآنی ایچون برحد واردر دیمک ، آنلرک ہر برینک
 منہای مراد الہمی اولق اوزرہ برحدی واردر کہ آندن اوتیہ کچیلہ مزو آندن
 بشقہ سی مراد الہمی اولق اوزرہ کوستریلہ مز دیمکدر . ہرحد ایچون بر مطلع
 واردر دیمک ، قرآندن استنباط اولنان ہر بر غامض معنی و احکام ایچون ہمہ حال
 بر محل اطلاع و انکشاف واردر کہ او سایہ ده معانی و احکام مزبور دیہ قولایجہ
 وصول میسر اولور دیمکدر .

ایکنجی قول : (ظہر) تلاوت ، (بطن) فہم معنی ، (حد) حلال و حرامی
 حکم اولق اوزرہ کوسترمک ، (مطلع) آخرتہ و عدو عیدی اشراف و انسانلری
 اورایہ ایصال و ابلاغدر کہ ابن عباسک بروجہ آتی نطق عالیلری بوایکنجی قولی
 تأییدہ مداردر .

« ان القرآن ذوشجون و فنون و ظہور و بطون لاتنقضی عجائبہ ولا تبغ غایتہ
 فمن اوغل فیہ برفق نجا ومن اوغل فیہ بعنف ہوی . اخبار و امثال ، حلال و حرام
 ناسخ و منسوخ ، محکم و متشابہ ، ظہر و بطن فظہرہ التلاوة و بطنہ التأویل
 فجالسوا بہ العلماء و جانبوا بہ السفہاء »

مألی : قرآنك متعدد دالی، بوداغي، ایچی، طیشی وارددر. عجایی توکنمز،
غایه سنه ایریلز؛ کیم که آنک حریم اذعانہ یسر و سهولت و رفق و سکینت ایله
یاناشیرسه راه نجاتی بولور، کیم که عنف و شدت و کبرورعونته کیرمک ایسترسه
غیای اضمحلاله یووارلانیر. قرآنده اخبار و امثال، حرام و حلال، محکم،
متشابه، ناسخ و منسوخ اولدیغی کبی ظهري و بطنی وارددر. ظهري تلاوت،
بطنی تأویلدر. شو حالده آنک حقده آنجق مجالس علماده کوروشکز. بزم
سفهاده ذکردن قاچینکز.

ایشته شو اقاویلك كافه سی نظر امعانه آلدقده آکلارزکه (ان القرآن ظهراً
و بطناً) حدیثنده باطنیه نك عقل و نقله اویمان تأویلات باطنیه لرینك موجه و مقبول
اوله جغه دائر اوافق بر زمین مساعد بيله یوقدر. اشبو حدیثدن هر لفظك بر
معناسی و آنک ده بر حد معروفی، آنک ده بر مابه الاطلاع اولان عرفانی موجود
اولدیغی، یوقسه اوله هر کس سوق هوی و اغرای شهوات ایله عقلنه کلن تأویلی
یا پامیه جفنی آ کلامق ایچین چوق دوشونمکه لزوم یوقدر ظننده م.

بیضاوی مرحوم (یا ایها الناس اعبدوا ربکم الذی خلقکم و الذین من
قبلکم لعلکم تتقون الذی جعل لکم الارض فراشاً و السماء بناء و انزل
من السماء ماء و اخرج به من الثمرات رزقاً لکم) آیت جلیله سی علوم ظاهره
آلاتی واسطه سیله تفسیر و معنای ظاهریدن مهما ممکن تعیر و تقریر ایلدکن
صوکرادیورکه « اوله امید ایدهرم که واجب الوجود حضر تبری شو کو ستریلان
الفاظك مدلولی بولونان معانی ظاهره بی بالذات قصد و اراده بیوردکن صوکر
خلقت انسانیه و آنک اوزرینه افاضه بیوریلان معانی و صفاتك تفصیله ده اشارت
بیورمش اولسون. شویله که : آیت جلیله ده بدن، تسفل و قبولده (ارض)
ایله. نفس، علم و فعلده (سما) ایله. عقل، سبب حیات روحانی اولمقده
بادی حیات جسمانی اولان (ماء) ایله و عقلك حواسی استعمالی و قوای
نفسانیه و بدنیه نك یکدیگریله امتزاجی سایه سنده حاصل اولان فضائل علمیه
و عملیه بی واجب الوجودك انسان اوزرینه افاضه سی، قوای سماویه ایله قوای

ارضیه نك ازدواجیله بقدره الله تولد ایدن ثمرات ایله تمثیل و تصویره اشارت اولونمسی مستبعد دکلدر .

بیضاوی مرحوم بونی اثبات و تأیید ایچین (لکل آیه ظاهر و بطن) حدیثی در میان ایدیور .

عبدالحکیم سیالکوتی مرحوم ، سیدالحواشی بولونان قاضی حاشیه سنده بو مقامه دائر یازدینی ایضاحاتده دیورکه :

« بیضاوینک شوسوزنده ملاحظه باطنیه یی جرح و ابطال واردر . چونکه : اوکروه مکروه ، اویله ادعا ایدرکه نصوص قرآنیه نك ظواهری مراد دکلدر . انسانلره وقوع بولان تکالیف ، آنجق قرآنك معنای باطنیه سینه وقوف حاصل اولدیغی زمانلره منحصردر . یوقسه بر کیمسه بطون معانی یه واقف اولدقن صوکرآ آنك حقنده ، نه تکلیف ، نه جهنم ، نه آخرت هیچ بر شی یوقدر . بیضاوی ایسه (مع مادل علیه الظاهر) دیوب معانی ظاهره یی مدلول حقیقی و مقصود بالذات کوستردکن صوکره معانی باطنه اشاریه یی حیز جوازده بر افرق عکس ماجرای التزام ایدن باطنیه یی و سوزلرینی ابطال و جرح ایتمش اولیور . »

عبدالحکیم ، بوندن صوکرآ حدیثك بعض مفرداتیده ایضاح و یوقاریده بیان اولونان سیوطینک اقاویلنده حواله ایدیورسه ده بوجه آتی اولمق جهتی کندی انتخاب ایدیور :

(ظهر) قرآنك معانی ظاهره سی (بطن) معانی خفیه سی ، یعنی بر درجه یه قدر اعمال فکر و نظره محتاج اولانی (مطلع) اطلاعدن اسم مکان اولمق اوزره محل اطلاع دیمکدرکه اهل و اربابی او محل مبارکه چیقارق قرآنك حقنی و یررلر . معنای ظاهرک محل اطلاعی علوم عربیه ده تدرب و تمرن ، ناسخ ، منسوخ ، مطلق ، مقید ، مجمل ، مأول کبی یینه معانی ظاهره نك موقوف علیهی اولان مقدماتی تعقیب و تبعدر . باطنك محل اطلاعی ایسه تصفیة درون و تخلیه قلبدر .)

عبدالحكيمك شو تحقيقى كورنلر، يوقايدده اجله طرفندن تشرح مغزاي
حديث خصوصنده درميان اولونان برچوق اقواله رغماً حالا اضطراب دروندن
قورتيله مدقلى حالده بونى كورونجه تسكين عطش عرفان ايتدكلرندن طولايي
هندستانك اسبواك بيوك طلمنه « عشق اولسون اى بيوك آدام ! نه يوكسك بر
دماغه مالك ايمشك » ديمكدن كنديلريني آله مازلر . »

مثنوى جلد ثالث :

حرف قرآنرا بدانكه ظاهر يست
زير ظاهر باطنى بس قاهر يست
زير آن باطن يكي بطن سوم
كه درو گردد خردها جمله كم
بطن چارم از نبى خود كس نديد
جز خداى بى نظير و بى نديد
نور قرآن اى پسر ظاهر ميبين
ديو آدم را نه بيند جز كه طين
ظاهر قرآن چو نقش آدم يست
كه نقوشش ظاهر و جانش خفيست

تفسير ، تأويل ، تحريف ، تبديل و آرازلنده كى فرق

(تفسير) تفصيل و زنده لغة كشف و بيان معنا سنه كلان (فسر) دن
ماخوذدر ، يا خود دوكتورك ماهيت مرضى تشخيص ايجين مريضك ادرايينه
تحليل قصديه باقاسى معنا سنه كلان (تفسيره) دن آلمشدر . (تأويل) رجوع
معنا سنه كلان (اول) دن ماخوذدر كه تأويل سايه سنده آيتك معانى محتمله دن
بعضيسنه ارجاع اولوندينى قابل انكار دكلدر .

(تحريف) لفظى ابقا ايتمكله برابر بر مقصد مخصوصه بناءً تحملى اولميان

بر معنایه صرف و تحویلیدر که اهل تورات ، اوصاف و نعوت جلیله محمدیه پی ، اهل انجیل ده ذات پیغمبری حقنده کی بشائر انجیلیه پی بویله جه تحریف ایتدیله . یهودیله اوصاف مزبوره پی کتم و اخفادن باشلایارق اخفا طور به سنه صیغمیان حقائق صریحه پی متحمل اولیان معانی بعیده یه حمل ایله عوامی اغفال ایدر لر دی . آباء کنیسائی ده (فارقلیط = پاراقلیتوس) کله سنی احمد معناسنی افاده اتمه سین دیه (معزی) (وکیل) معناسنی طوغور تمق ایچون و (پاراقلیتوس) . چویر مشلر دی . تبدیل بوتون الفاظی ده کیشدیر مکدن عبارتدر که اهل تورات اوصاف محمدیه دن بوی شویله در ، چهره سی بویله در قسملرینی خلاف واقع اوله رق بوی اوزوندر ، چهره سی سیاهدر کبی مفتریانه (تبدیل) ایدر لر دی .

تفسیر ایله تأویل آراسنده کی فرق

(ابو عبیده) هر ایکسینک بر معنایه اولدیغنه قائل اولمش (راغب اصفهانی) تفسیرک تأویلدن اعم اولسنه و تفسیرک اکثر استعمالک الفاظ و مفردانه بولونه رق جمله لره تجاوز ایتماسنه ، تأویلك ایسه معانی و جمله اولدیغی کبی علی الخصوص معانی کتب الهیه ده اولدیغنه قائل اولمق صورتیله آرا رنده فرق در میان ایتشدیر .

بعض علماده « تفسیر ، آنجق بروجیه احتمالی بولونان لفظی بیاندر . تأویل ایسه ادله دن برینه اعتماداً معانی متعدده محتمله دن برینه لفظی توجیه ایله مکدن عبارتدر » دیمشدر . ماتریدی حضر تلری و تفسیر ، شو لفظدن اللهک مرادی شودر ، دیوب کسیدیر مکدر که اکر بو ، مدار قطع اوله بیله جک بر دلیله مستند ایسه طوغریدر ، یوق اوله دکل ده صرف برظن و تخمیندن عبارت ایسه طرف نبویدن منهی اولان تفسیر بالرأی قیلندندر . تأویل ایسه کسیدروب اللهم اشهاد ایتمکسزین احتمالات عدیده دن برینی ترجیحدن عبارتدر ، بیورمشدر . قشیری به کوره « تفسیر ، روایت و سماء مقصور اولان ، تأویل ایسه استنباط واجتهاده متعلق بولوناندر » .

بغوی و کواشی به کوره تأویل : دآیتک ما قبلنه و مابعدینه موافق و کتاب ، سنت ایله متطابق وینه او آیتک محتملاتندن بولونان بر معنایه آیت مزبورہ بی علی طریق الاستنباط والاجتهاد صرف ایلمکدر .

شیخ الاسلام ابن تیمیہ دیرکه : تأویل ، اوچ درلو اطلاق و استعمال اولونور . برنجیسی اصولیون اطلاقیدر . اشبو اطلاق ، دلیله استناداً مرجوحی ترجیح ایله مکدن عبارت اولوب اصولیون اصطلاحیدر .

ایکنجیسی : مفسرین اطلاقیدر . بونلره کوره تفسیرک مرادفیدر که ابن جریرک تفسیرینه باقائلر (التاویل فی هذه الآیة کذا) سوزینه پک چوق تصادف ایدرلر .

اوچنجیسی : کلامک حقیقت و مرجعی و عاقبتی معناسنهدر که (الیوم یظرون تأویله) دهکی تأویل بو معنایه در . شو حالده حشر ونشره دائر اولان اخبارک تأویلی اونلرک عاقبتلرندن باشقه برشی دکلدر ، دها زیاده تفصیل ایسته یئلر (توضیح المتشابهات) نام اثر غازی به مراجعت تنزلنده بولونسونلر .

* *

علم تفسیرک موضوعی ، ماهیتی

علم تفسیر : طاقت بشریه نك مقداری وقواعد عربیه اقتضاسنجه نظم جلیل فرقانینک معناسندن بحث ایدن برعلمدر .

موضوعی : کلام اللهدر .

غایه سی : فهم معانی قرآنیه واستنباط احکام فرقانیه وبواسایه ده سعادت دارینه وصولدر .

شرفی : معلوم اولسون که هر صنعتک شرفی یاموضوعنک شرفیله در . مثلاً : قویومجلیق کبی که صنعت مذ کوره دباغندن اشرفدر . چونکه : اولکینک موضوعی آلتون ، کوموش ، ایکنجینک موضوعی ایسه قوقمش دریدر .

یا خود غرضك شریفه قائمدر . مثلاً : صنعت طب ، چوپچیلکدن اشرفدر .
چونکه : اولگتدن غرض صحت بدن ، ایکنجیدن غرض طهارت اسواقدر .
یا خود شدت احتیاج ایله مترافقدر . مثلاً فقهه احتیاج ، طبه احتیاجدن دهها
شدتلیدر . چونکه : کائناده هیچ برحادثه یوقدر که احکام فقهیه به تماسدن وارسته
قالسین . شو حالده فقهه احتیاج عمومیدر . طبه احتیاج ایسه انسانلرک خسته
اولان قسمنه مخصوصدر . بناء علیه علم تفسیر ، شو اوچ جهتهلده حائز شرفدر .
أوت ، موضوع اعتباریله شرفلیدر . چونکه موضوعی ، اشرفیتی درکار اولان
کلام اللهدر . غرض اعتباریلهده اشرفدر . چونکه کنديسندن غرض ، سعادت
دائمه نیل ووصولدر .

شدت احتیاج اعتباریلهده اشرفدر . چونکه : دینی ، دنیوی جمیع کالاته
وصول ، علوم شرعییه وابسته در که آنکده منبعی کتاب اللهدر . بناء علیه علم
تفسیرک موضوعی ، غایه سی و کنديسنه شدت احتیاج اعتباریله اشرفیتی درکاردر
والسلام .

علم تفسیره احتیاجک ثبوتی : معلومدر که قرأندن استنباط اولونان
احکام جلیله نك كرك عبادات ، كرك معاملات قسملرینی محتوی بولونان کتابلر
بیله متعدد شروح و حواشی سایه سنده تفهیم و تفهیم اولونمقده در . کنديسندن
استنباط اولونان احکام ، بویله احتیاج ایچنده اولونجه قرأنك تفسیر معانی و تحریر
مضامینی خصوصنده انسانلرک علم تفسیره احتیاجی شهه دن وارسته دکلیدر ؟ برده
قرآن کریم ، لسان عربی مبین اوزره اولوب او زمانکی مخاطبین ایسه فصیحان
واهل لساندن بولونمالری حسبیله یکنظرده ظواهر احکام فرقانییه واقف بولونورلر
ودقائق اسرار باطنیه سی خصوصنده منبع نبوتدن استفساره مراجعت احتیاجندن
قور تولامازلردی .

(خیط ابیض) ایله (خیط اسود) مسئله سنده آیاقلرینه ایپ باغلايان (عدی
بن حاتم) مشکات نبوتک التفات آمیز بر ایضاحی بولونمايجه مسئله نی قاورایاماشدی .
کذلک (اولم یلبسوا یمانهم بظلم) آیتی کلنجه اصحاب کزین « هانکیمز ،

نفسمزه ظلم ایتمه مشرز. یازیقلر اولسون بزه که شو تبشیر سبحانیدن محروم بولونیورز. دییه تلاش وهیجانه دوشمشلردی . بونک اوزرینه خواجه کائنات افندیمز (ان الشرك لظلم عظیم) آیتی قرائته هم آیت مزبورده کی ظلمدن شرك مراد اولوندیغنی و بناء علیه تلاشه محل اولمادیغنی تبشیر بویورمشلر ، همده تفسیر قرآن خصوصنده اتمه برقاعده عمومیه کوسترمشلردر که اوده (القرآن یفسر بعضه بعضاً) قضیه سیدر. دیمک اولدی که اهل لسانک کزیدلرندن بولونان اصحابک بیه تفسیره احتیاجلری درکار ایمشده او یوزدن تسکین عطش ایچون چشمه عرفان محمدی یه قوشارلر مش . بونلر بویله اولونجه تفسیر قرآن خصوصنده بزم احتیاجمزه کات قات فضله اولاجنی شبهه سزدر . اوت ، بز اونلر کی اهل لسان اولمادیغمزدن مدارک احکام لغت قوتیله تعلمسز استنباط احکامه قدرتیاب اولامایه جغمز آشکاردر . برمضرك بهمه حال بیلمسی لازم اولان علوم :

۱ — علم لغت ، چونکه : مفردات الفاظ قرآنیه نك شرحی ومدلولات وضعیه نك تبیین وایضاحی آنجق بو علم سایه سنده در. آنک ایچون مجاهد حضرتلری دیمشدر که « الله ، پیغمبره ، یوم آخرته ایمانی اولان بر فرد ایچون لغات عربی بیلمه دجه کلام الله دأرسوز سویله مک حلال اولماز » بو خصوصده سوز سویله مک ایچون ظن اولونماسین که آزیجق معلوماتک کفایتی وارددر . چونکه : بر لفظ ، متعدد معنار آراسنده مشترک اولدیغندن قلت احاطه سی طولایسیله بی خبر اولان برذاتک یالکز بر معنایه کوره کلامک حکمنی یوروتمهک چالیشه جنی شبهه سزدر . زواللی بیلمز که مراد الله آنک بیلمه دیکی دیگر بر معنایه معلقدر .

۲ — نحو در . اوت ، اعرابک اختلافیه معنائک ده کیشه جکی شبهه سز اولمقله هر حالده معنایی دوز کون چیقارمق ایچون ذهنلرک تیک طورماننی خصوصنه آلت اولان علم نحوک لزومی آشکاردر .

۳ — علم صرفدر . اوت ، ابنیه وصیغه لرک کیفیات تغیرینه وقوف واطلاع آنجق بو علم ایله پذیرای حصول بولور . مثلاً (وجد) کله سنی آلدیغمزده بادی نظرده (بولدی) معناسنه میدر ؟ (کوردی) معناسنه میدر ، یوقسه (قیزدی)

حدت ایتدی (معناسنه میدر ؟ بیلینه مه به جکندن برینک مصدری (وجود)
دیگرینک (وجدان) اوبرینک (موجد) اولدیغنه واقف اولدیغمزده شاهد
معنی در حال قارشیمزده شوخانه کولمکه باشلار . شووقوف واطلاعی بزه بخش
ایده جک قوت آنجق علم صرفده کی بهره مزددر .

جهله دن بری (یوم ندعو کل اناس بامامهم) آیتنی کورونجه « هر کس
آخرته آنالرینک اسمیله چاغیریلایققدر » معنای سخیفی آکلار وشواعتقادی
خلقه اعلان ایدر . اوت ، نه یاپسین زواللی صوفی که علم صرفدن خبرداردکلدر .
اگر اولسهیدی (ام) ک جمعی (امام) کله یوب (امهات) کله جکنی بیلدره
قیامته قدر کولونچ اولمازدی . قاتل الله الجهل ما قبحه .

۴ — علم اشتقاددر . بر اسمک ایکی مختلف ماده دن اشتقاقی پک چوق
کورولدیکندن و بناء علیه معنای هر ایکی صورتده اختلافه اوغرامه سی ضروری
بولندیغندن مفسرک بو خصوصده معلومات واسعه به مالک بولونماسی لازمه دندر .
تا که ایش تاملدن بوزوق دوزن کیمه سین . مثلا (مسیح) کله سی (سیاحت)
دنمیدر ؟ یوقسه (مسح) دنمیدر ؟ بونی بیلیمک ایچون علم اشتقاق ایستر .

۵ — (معانی) . ۶ — (بیان) . ۷ — (بدیع) علملریدر . بونلرک
اولکیسی سایه سنده ترا کیب کلامک افاده معنی جهندن خواص و مزایا سنه
وقوف حاصل اولور . ایکینجیسیله ترا کیب کلامک دلالتک وضوح و خفا
حسیله اختلافی جهندن خواصنه وقوف حاصل اولور . اوچنجیسیله ده کلامک
تحسین و تزیینی طریقینه شعور حاصل اولور .

اشبو اوچ علم ، علم بلاغتک بر مجموعه سی اولمقله برابر هر مفسرک جیب
اندیشه سنده اساسلی بر طرزده بولوندورماسی واجب اولان علومک اک بویوک
رکنلرنددر . چونکه مفسرک همه حال اعجاز قرآنک مقتضیاتی دائمی پیش
ابتصارنده بولوندورماسی لازمه دندر که بوده انجق شو اوچ علم سایه سنده رهین
لدراک اولابیلیر .

(سکاک) مرحوم « اعجازک اوله بر شان و ماجرای غریبی واردر که

شایان دقتدر . ادراك اولونورده بوكا رغماً وصف و تعريفى ممكن اولاماز .
ناصیل که اوقونان بر شرك و زناً استقامتی بیلینیرده تعريف و توصیفی ممكن
اولاماز . او خصوصده حکم و تمیز ، آنجق ذوقکدر . اوزوئک تخصصیلی
ایچون ایسه علم معانی و بیان تخصصیلندن باشقه یول یوقدر . مکر که اصحاب
کرام و بلغای عرب کبی فطرة سلیمه اوزره مفظور اولارق علوم مزبورنه
تخصیلندن مستغنی اولاه دیر .

(ابن ابی الحدید) بلاغتمده صاحب صلاحیت بولونان سکا کی نک سوزینی
براز دها شیشیره رک دیور که :

یان یانه اوطورمش ایکی دلبر کورسه که بونلرک بری اورته بویلو ، ایجه
بورونلو ، ده کیرمی یاناقلی ، قدرندن سورمه لی کوزلو ، غایت پارلاق و آبدار
دیشلی ، ایجه دوداقلی ، بیاض و پنبه یه میال رنگلی ، دیکری ایسه شواوصاف
معدوده اولکیندن بر نومرو آشاغی . فقط بوكا رغماً کولکلر تسخیرنده ،
قلوبه تأثیرنده ، نظرله طاتلی و سوبیلی کورونشده اولکندن بر نومرو دها
یوقاری .

ایشته بوراسی ادراك اولونورده سببی آ کلاشیلاماز و نیچون بویله اولویور
دیه وارد اولان سؤاله قارشى تعلیلی ممكن اولاماز . ایمدی شوایکی کوزل جلب
قلوبده نه وضعیتده ایسه لر سوزلرکده یکدیگرینه قارشى وضعیتلری او مرکزده دره
سوز وارد که بوتون محاسن بلیغانه و شرائط اعجاز کارانه یی حائز اولورده او
محاسن و شرائطده آنکله همعیار اولامایان دیگر برسوز ، کندیسندن زیاده
تسخیر اقلیم قلبه قادر بر خاصه یه ملک اولور .

ایشته بوراسی غایت دقیق بر معنادر که اونى حقیقه سنجیده میزان امان
ایده جک آنجق ذوقدر . اونکده تخصصیلی فقه و سائره کبی فنلرله اشتغال
سایه سنده چهره نمای حصول اولاماز . بلکه بر فطرت سلیمه یه مالکیت ،
یا خود بیان و معانی فنلرنده ملکه تامه تخصصیلی ایله برابر بونکله ده قناعت
ایتمه یوب خطب و رسائل و قرص شعر و ادبیات خصوصلرنده ده تدرب ایتمک
لازمه دندر ...

۸ -- (علم قرائت) در. زیرا نطق بالقرآنك کیفیتي که اوندن بحث ایتک مفسرک جمله وظائفنددر ، آجق علم قرائته وقوف تام ایله حاصل اولور .
برده معنارده کی وجوه محتمله دن بعضیسی بعضیسی اوزرینه مرجح اولور که
بوده علم قرائت سایه سنده حل اولونه بیلیر . ایشته بوکی اسباب دولایسیله
مفسر اولان ذاتک علم قرائته بهره مند اولماسی لازمه دندر .

۹ -- (اصول دین) یعنی (علم کلام) در که مفسرک بونده ده یایان
بولونماسی قطعياً تجویز اولوناماز . چونکه : قرآن کریمده اوپله آیتلر واردر که
ظاهری تجسیم وتشبیه کی جناب رب العالمینک کنیدیسیله اتصافی مستحیل بولونان
اوصافی ناطقدر که علمای اصول دین ، اوکی آیتلرده تأویل اجرایی واللهم
اسنادی جائز ویا محال اولان شیرک تحقیقی خصوصنده یکانه مرجعدر . بناءً
علیه مفسرک بو علمی اهلای قطعياً جائز اولاماز .

۱۰ - (اصول فقه) علمیدر که بو علم سایه سنده استنباط احکام واونک
اوزرینه استدلال خصوصات مهمه سی تیسر نمای حصول اولور .

۱۱ - (اسباب نزول) علمیدر که آیات منزله نك معانی جلیله سنک توضیحنده
اسباب نزولک پک چوق دخل وتأثیری بولوندیغی شبهه سزدر . بناءً علیه بونک ده
اهلای قطعياً جائز اولاماز .

۱۲ -- (علم ناسخ ومنسوخ) در که بوسایه ده محکم ، غیر محکمدن
تمایز ایده جکدر . بناءً علیه بونک ده دائرة اطلاعدن اخراجی روا دکدر .

۱۳ -- (علم فقه) در که مفسره بو علمک لزومی قید تذکاردن آزاده در
ظنده یز .

۱۴ -- مجملات و مهمات قرآنیه یی بیان ایدن احادیثی بیلیمکدر که بوده
عیفی وضعیتده در .

۱۵ -- (علم احوال بشر) در . اوت ، جناب رب العالمین ، قرآنده
مخلوقاتک احوال وطبایعندن ، باخصوص بشر اوزه رنده تجلی ایدن شئون
ونوامیس ربانیه دن وملتک کچبردیکی احوال انقلابیه دن جابجاحت بویور مقده در .

شوحالده مفسرك ، بشرك كچيرديكي اطوار وادواری وملتلك اختلاف احوالی كيمنك قوتدن ضعفه، كيمنك بالعكس ناصیل انقلاباته نچون ونه سبیدن طولایي معروض بولنديغنی نقيروقطمير بيلمه سی لازمدر. تا كه صدد تفسيرنده بولنديغنی آيتك ايجنده زنيكينه اداره مقال ايده بيلسين .

خلاصه : علم تاريخك كافة شعباتنده مفسرك يوكسك معلومات ايله مجهز بولونماسی بهمه حال لازمدر . ايشته سكا بر آيت كه احوال بشره واقف اولمايان بر مفسرك اوراده اجاله قلم ايله مه سی قطعياً ممكن دكلدر . (كان الناس امة واحدة فبعث الله النبيين مبشرين ومنذرين) امترك وحدتی نهدن عبارت ايدي ، ناصیل اولدی ده صـ وكرادن دوچار تفرقه اولدیلر ، انديانك بعنی نه كبی تأثیرلر كوستردي ؟ بونلری بيلمك ايجون علم احوال بشره دهرين برووقوف اقتضا ايده جكي شهبه سر دكلیدر ؟

۱۶ -- (سير محمدیه) بي دهرين بر وقوف ايله بيلمك لازمدر ، تا كه غزوات ومجاهدات اسلاميه به متدائر اولان آيتلرده مفسر ، واقفانه مطالعانده بولونابيلسين . سير پيغمبريده راجل اولان مفسر ، بوتون مباحثنده ناصیل شايان اعمااد اولابيلير ؟

۱۷ -- (علم موهبه) در كه بو علم ؛ بيلديكي ايله عامل اولان علمای باللهه مخصـ وصدر . (من عمل بما علم ورثه الله علم ما لم يعلم) يعني « كيم بيلديكي ايله عامل اولورسه الله ، اوكا بيلمديكي نيچه حقائقي كشف واحسان ايدر . » حديثي ايله بو علمه اشارت بيوريلشدر .

ايشته شو ۱۷ علم ، هر مفسر ايجون لازم ولازب اولان علومدر كه هانكي بر شخص بونلری تحصيل ايتمكسزين تفسير كلام الله جرأت جاهلانده سـ نده بولونورسه (من فسر القرآن) وعيدينه داخل اولاجغنه شهبه يوقدر .

سؤال : اصحاب كزين وتابعين حضراتي ، بو علمي تحصيل ايتمه مشلردی . چونكه : بوكي علملر ، اونلرك زمانندن بك چوق صـ وكراد ذوات معلومه طرفندن وضع وتدوين اولوندى . شوحالده او ذوات دولتسماكده (من فسر القرآن) وعيدنده داخل اولالری لازم كلزمی ؟

جواب : بوذوات فخام ، فطرةً و ذوقاً او علملرك بخش ایدہ جکی ثمرات عرفانہ مالک ایدیلر . واقف اولامادقلربی مشکات نبوتدن صورارلردی . شو حالده اونلره قیاساً علوم مزبوردهن حصہ مند اولمایان اشخاصک تفسیر قرآنہ قالمیشمالری مستلزم مجازات اخرویہ نر .

مشنوی :

کارپا کارا قیاس ازخود مکیر
 کرچه ماند درنوشتن شیر ، شیر

سؤال : علم موهبه که برنوع بخشایش الهیدر، انسانک اقتداری داخلنده دکلدر . شو حالده تفسیر کلام الله فکرنده اولان برذاته : سن ، بوعلمی تحصیل ایدہ جکسک ، یوقسه (من فسر القرآن) وعیدینه داخل اولورسک ! تکلیفی عبث دکلیدر ؟

جواب : علم موهبه نك كندیسیله تکلیف وقوع بولسهیدی شو سؤال توجه ایدردی . لکن اوپله دکل . تکلیفک محطی علم موهبه کبی بر عطیه سجایه استحقاق ایچون اونک وسائلندن بولنان اعمال صالحه وزهدوورعه مبادرت خصوصیدر . بخشایش الهی تحصیل اولونامازسه ده اوکا کسب استحقاق ایچین اسبابه توسلدهمی قدرت تختنده داخل دکلدر ؟

*
 **

روایت ودرایت

معلوم اولسون که قران کریم ، قوم نجیب عربک لغتی واونلرك اسالیب بلاغتی اوزره نازل اولمش بولوندیغندن قوم عربک هربری اونى آ کلاروالفاظ مفرده و ترا کيب بلیغہ سنک محتوی بولوندیغنی معانی لطیفه و مزایای دقیقهیه حسب السلیقه مطلع اولوردی . حتی بونلرك ایچندن (فاصدع بما تؤمر) آیتنی

طویوب ، حس ایلدیکی تأثیر بلیغک اجبارینه دایانامایان ودرحال سجدهیه قاپانان بدوی قیزلری ، قرآن نه در ؟ طویماش و بیلمه مش ، لکن تصادفاً سورده یوسف اوقونورکن برآز دیکله مش ، نزاکت موضوع و نزاھت افادهیه باییلوب « یاھو ! بونہ کوزل حکایه منسجمه » دیهرک اوتلاتدینی دوه لری اونوتمش بدویلر بیلہ بولونمشدی .

(اذاجاء نصرالله) سورده جلیله سی نازل اولدقده سلطان المفسرین ابن عباس حضرتلری - ذرق سلیمی و سلیقه عربیه سی یاردیمیلہ - فخر عالم افندیمرک عالم آخرته ارتحال بویوراجقلرینه انتقال ایلہ مشدی .

أوت (اذاجاء نصرالله والفتح ورأیت الناس یدخلون فی دین الله افواجا) بویورولونجه آلت طرفندن مادام کہ بویله در ، شو نعمت جلیلهیه تشکراً اعلائی کلمة الله ایچون (لئن شکرتم لازیدنکم) مفادنجہ شویله ایتمک و بویله غزایه کیتمک کرکسک کبی بر امر الہی صدوری ، ایلک نظرده وارد خاطر اولدینی حالده (فسبح بحمدربک واستغفره) دیه جانب حقہ توجه و انابه ایلہ فرمان الہی صادر اولویرینجه سلطان دین و دنیا و برهان الرسل والاتقیا افندیمرک تبلیغات و تشبہات مادیه سنک صوکی اولوب ارتحال نبویلری تقرب ایتمش بولوندینی ذائقه بلاغتلہ حس اولونور . کذا (الیوم اکملت لکم دینکم) آتی نازل اولدقده ابوبکر الصدیق آغلامش و ذوق بلاغتجه ارتحال نبوی بی بر نوع ناعی و مخبر اولدینی آ کلامش و برشیک کماله ایردکده بهمہ حال زواله یوزطوتاجنی طبیعی بولوندینی علاوه سویله مشدر .

ایشته شو بر قاچ مثال بزہ آ کلاتیورکہ اصحاب کزین حضرت اتندن طوتده بدویلرہ و اینجهیه قدر اولاد عربدن هرکس قرآنک معانی جلیله سنی سلیقه ذوق یاردیمیلہ آ کلاردی . قرآن ایسه ایجابنه کوره توحید باری و حشر و نشری ، و فرائض دینی بی بیان ایچون جمله جمله ، آیت آیت نازل اولوردی .

آیات قرآنیہ نیک بعضیسی عقائد دینییه متعلق اولدینی کبی ، دیگر بعضیلری ده اعمال مکلفینه دائر اولوب بونلرکده حسب الوقایع و الحادثات بعضیسی مقدم ،

دیگر بعضی مؤخر نازل اولارق بعضاً مؤخر اولان مقدم اولانی ناسخ اولوردی که سلیقه لسانیه‌نک دائره احاطه‌سندن خارج بولونان بوکی خصوصاًتده (ولتبین للناس ما نزل الیه) آیت جلیله‌سی مفادنجہ خواجہ ہر دوسرا ، علامہ اسرارما اوحی علیہ من الصلوات ماہوازیکی افندیز بیانات لازمہ‌دہ بولونوردی . اوت . صلی اللہ علیہ وسلم حضرتلری ، مجمل اولان آیاتی شرح و بیان وناسخی منسوخدن آیروب او وجہلہ امتہ ابلاغ بویورور ؛ اونلر دخی بللر وآیات کریمہ‌نک اسباب نزولنی ومقتضیات احوالنی دہا عنبر فشان محمدین منقول اولدینی وجہلہ بیلرلردی .

(کتاب انزلنا الیک لیدروا آیاتہ) (افلا یتدبرون القرآن) کی آیات جلیله‌یی پیش ابتصارہ آلانلر ، بروجہ آتی قناعتہ محکوم اولورلر : بر کلامک معناسنی آ کلامدن یالکز لفظنی اوقومق واو کرہ نمک (تدبر) دینہ من . بناءً علیہ اصحاب کزین حضراتنی ناصیل کہ قرآنک الفاظ جلیله‌سنی فم سعادتدن تلقی ایتمشلرسہ سلیقه لسانیه‌لرینک وذوقلرینک یہ تہ مہ یہ جکی عقائد واحکام خصوصاتہ عائد ایتلرک معناسنی ینہ او منبع عرفان لدیندن تلقی ایتہ‌یی اہمال ایتہ مشلردر . ممکنیدر کہ طب کی ، حساب کی ، ہندسہ کی فنلرہ متعلق بر کتابی بر آدم اوقوسونده معناسنی دوشونمکسزین و آ کلامق ایستہ مکسزین « بن حساب کتابی ویا ہندسہ رسالہ‌سی ویا خودطب کتابی اوقودم » دہ سین . ایستہ شو ایکی آیت ایلہ تدبر آیاتہ ہمہ حال اطلاع معنی لزومی آشکار اولغلہ اصحاب کزین حضراتی دہ بوکا توفیقاً کاه معناسنی ذوقاً آ کلاہ بیلدکلری آیاتی تدبر ، کادہ ذوقک اوزانامایاجنی حقایقی محموی بولونان آیاتی فخر عالم افندیزدن سؤال ایدہرک تسکین عطش عرفان ایدرلردی . شو صورتلہ اونلرک کرک ذوقی ، کرک استفساری بر طرزده حاصل ایتدکلری معلومات دینہ وروایات تقسیرہ اصحاب کرامدن سوزولہرک تابعینہ انتقال واونلردن دہ تبع تابعین اخذ وتلقی ایدوب متصل ومسلسل اولارق صدر اول ایلہ سلف صالحین

آراسنده نقل وروایت اولونه کلدی. معانی قرآنیہ قرناً بعد قرن افوادرجالدن اخذ وتعلم اولونمقدن خالی قلمادی .

صوکره علوم ومعارف سائرہ صدوردن سطورہ نقل و اخراج اولونارق درلو درلو فنلره عائد کتابلر تدویننه باشلانقدده بونلرکده صحائف تالیفاته درجنه لزوم کورولدی واصحاب کرام ایله تابعین فحام حضراتندن منقول اولان آثار تفسیریہ اشبو تالیفاته یازیلدی .

سلسلهٔ اسناد ، امام طبری ، واقدی ، بغوی واونلرک امثالی مفسرینه منتهی اولوب اونلر دخی آثار و روایاتدن یازه بیلدکلری قدر یازدیلر . صوکر علوم لسانیہ سائرہ کبی لسان عربی دخی صنایع قیلندن اولارق مفردات الفاظک موضوع لهلرینی بیلیمک ایچون (لغت) احکام اعرابی بلله مک ایچون (نحو) و (بیان) فنلری ترتیب اولونوب اشبو فنلره دائرنیچه کتابلر تدوین اولوندی . کرچه بو علملرک بخش ایده جکی قوت ، عربیه مالکله لسانیه اولوب اوقوتی بولمق ایچون نقل و کتابه مراجعتدن مستغنی ایسه لرده صوکرادن کثرت اختلاط اعجام وسائرہ طولایسیله اشبو ملکه ضایع ومنسی اولدیغندن اخیراً اونلر ایچونده کتب لسانیه یه مراجعت لزومی الوردی . قرآن کریم دخی عربک لسانی واونک شیوهٔ بلاغتی اوزره اولدیغندن تفسیرلرده دخی بو فنلره احتیاج حاصل اولدی ، شو جهته تفسیر ایکیه آریلدی .

صنف - ۱ : سلفدن منقول اولان آثاره مستند تفسیر نقلیدرکه ناسخ و منسوخی ، آیاتک اسباب نزولیه معانی مقصوده سنی بیلیمکدن عبارت اولوب بونلرک کلیسی صحابه و تابعیندن نقل وروایته متوقفدر .

بو بابده (طبری) (واقدی) (ثعالی) (بغوی) و بونلرک امثالی ائمهٔ متقدمین ، جمیع آثاری جمع واحاطه وجهله فن تفسیردن کتابلر تدوین ایلدکلرندن کندیلرینه (شکرالله مساعیهم) دیمک بورجمز ایسه ده مشار الیهم ایله امثالک مدونات نقلیه لری قابل انکار اولمایان حقایق صحیحیه یه احتویاه رغماً بر طاقیم

اقاویل ضعیفه یی محتوی بولونمالری ده ینه قابل انکار دکلدر . بونک ده سبیتی تعمیق ایتدی کمزده شوپله بولورز :

طائفه عرب ، ابتدای احوالنده اهل عام و کتابت اولمایوب بدات و امیلکری غالب ایدی . انسان ایسه اسباب مکوناتی و ابتدای خلقتی و اسرار نوامیس موجوداتی بیلکه طبعاً میال اولدیغندن ذاتاً باشقه درلو عرفان و مشغله ایله کندیسنی اکلندیر مکن محروم بولونان عربلرده بونلردن برینی بیلک ایسته دکلرنده کندیلردن اول اهل کتاب اولان ملتیه صوروب اوکره نیرلردی که اونلرده طائفه یهود ایله اونلره تابع اولوب ملت نصارادن بولونان اهل تورات ایدی . اووقت عربلر ایچنده بولونان اهل تورات ایسه عربلر کبی بدوی اولوب آنجق اهل کتاب عوامنک بیلدکلرینی بیلیرلردی که اونلرک اکثری (بنی حمیر) قبیله سندن یهود دینیه متدین اولانلر ایدی . صوکر اسلام ایله مشرف اولدقلرنده لازم الاحتیاط اولان احکام شرعیه ، شرع شریف احمدی یه اسناده منحصر اولوب ابتدای خلقت عالمه و ماجرای ابلیس و آدمه متعلق خبرلرده و ملاحم و غزواته متدائر حکایاتده وداها بوکبی واجب الاحتیاط اولمایان مادهلرده اسکی بیلدکلری اوزره قالدیلر . بونلر (کعب الاخبار) (وهب بن منبه) (عبدالله بن سلام) کبی ذوات ایدی .

بروجه معروض احکام شرعیه دن خارج بولونان موادده اونلردن منقول اولان روایات و حکایات ، بالذات ویا بالواسطه روایت صحیحه ایله فخر کائشاته ایصال و اسناد اولونموردی ، یالکز اونلردن منقول اولان اخبار موقوفه قیلندن اولدیغنی حالده منقولات مزبورده ایله تفسیرلریمز طولدی .

عبدالله بن عمر (یرموک) فتوحاتنده اله کچیردیکی ایکی دهوه یوکی اسرائیلیات مجموعهلرینک خلقت عالم و ملاحم و غزواته متعلق اولوب بر حکم شرعی ویا اعتقاد دینی اثباتنده مدخلدار اولمایان نقطهلرینی نقل وروایتده احتیاطه لزوم کورمه مش ایدی . بوکبی اخبار منقوله ، احکام شرعیه یه تماس ایدرو صحیح اولدیغنی تقدیرجه موجب عمل اولور و اولدیغنی صورتده بر عملمک ترکنی ایجاب ایدر مواد شرعیه دن

اولماق حسیله ابتداری صحت وعدم صحتلرینک نظر اعتباره آلماسنه و تفتیش و تحری اولونماسنه لزوم کوروله دی . مفسرین ده بو کبی اخبار موقوفهیه دقت ایتمهیه رک مسامحه ایدوب اونلرله کتب تفسیری مع التأسف طولایردیلر . بونلرک اصلی ایسه بوجه معروض بادیه ده ساکن اولوب داعیه تحقیق ایله مشغول اولمایان و نقل ایتدکلری اخبارک حقیقتی بیلمه یین اهل تورانک اقوالیدر . لکن بو ذوات ، اسلام ایله تشرف ایتدکن صو کرا دین و ملتجه درکار اولان علو مقام ورتبه لرندن طولایی صیت و شهرتلی وناس ایچنده قدر و حیثیتلی اولدیغندن احکام شرعیه دن اولمایان مواده اونلردن منقول اولان اخبار ، او وقت هان اوله جه قبول اولونیورمش و تفسیرلریمزک حالی کوردیکمز شکله کیرمشدر .

زمان خلافت حضرت عثمانده شامده (معاویه) ایله (ابوذر) آراسنده (ان الذین یکنزون الذهب والفضة) آیتده وقوعه کلن بر مناظره اجتهادیه نتیجه سنده معاویه نک یازماسی اوزه رینه ابوذر مقام خلافتدن مدینهیه دعوت اولونوب مسئله کندیسندن استکناه اولوندیغی و تبیین حقیقت و ترویج دعوی اصابت ضمننده درمیان ایله دیکی دلائلک هنوز ختامی بکه مه دن خلیفهیه یاردم ایتک و بوسایه ده ابو ذرک مدعاسنی چور و تمک املیه بحه قاریشمق ایستین کعب الاخباره ابو ذر « سن ، داها دون اسلامه کیردک ، اولکی کون یهودی ایدک . حقایق اسلامیه و دقایق اجتهادییه چابوجاق قاریشمق صلاحیتنی نرهدن آلدک ؟ » دیوب اوستنه هجوم ایتمش و آتمق ایسته دیکی توقات [آلوسی و عینی نک روایتنه کوره] کعبک چکیلمه سیله قضاء خلیفهیه راست کلشدی .

ابوذر ، بوایشه صو ک درجه متأسف اولارق (ربذه) ده اقامتنی رجا ایتمش و خلیفه طرفندن رجاسی اسعاف اولنه رق اورایه نقل ایله وفاتنه قدر اوراده حدیث روایتله مشغول اولمشدر .

ایشته شو حال ، کوسترییورکه بو ذوات ، مشکات نبوتدن آلدقلری حقائقدن ماعدا خلقت آدم و عالم ، سماوات و ارض ، طبقات الارض ، معدنیات ، فیزیولوژییه دائر فنک بو کون جولانکاه تدقیق بولونان نقطه لره دائر نه

سویله مشر ایسه هپسی اسرائیلیات زماندن درونلرنده ایز براقان ایراد قصص
واخبار سوداسی ایله سویله دکلی سوزلردن عبارتدر .

بناءً علیه اونلرک کشفیات فنون حاضرهیه مخالف وتاریخ طبیعی به مغایر
اولوب تفسیرلره قاریشمش بولونان سوزلری افرنج ایله همپالرینک اللرنده دینمزه
قارشی وسیه اعتراض اولاماز .

صنف - ۲ : بوصف ، لغتی ومقتضای حاله کوره تأدیة معناده کیفیت بلاغتی
متضمن اولارق علوم لسانیه به راجعدر . لکن ظن اولونماسین که بوصف، صنف
اولدن ، یعنی تفسیر نقلیدن بالکلیه عاریدر . خایر . بلکه صنف اول ایله مزوج
اولارق یازیلیر . زیرا مقصود بالذات صنف اول اولوب صنف ثانی علوم عربیه
تدوینندن صوکر ا ظهوره کلمشدر . طبقات مفسرینک بیانی معرضنده ان شاءالله
بولردن عریض وعمیق بحث اولنه جقدر .

مفسرین آراسنده کی اختلافات

سؤال : تفصیلات سابقه کزدن تفسیرک (روایت) و (درایت) ناملریله
ایکی قسمه آیریلدینی وهر ایکسنکده نظر شرعده بر موقع مخصوصی بولوندینی
آ کلاشیلور . حال بوکه بخاری ومسلمده متفق علیه بر حدیث واردر . اوراده
فخر عالم افندیمز بویورویورلرکه « قرآن حقنده قلبکزده ائتلاف حاصل اولوب
طوردجه اونی اوقویکمز ، اختلافه دوشدیککزده درحال براقکز واومجلسدن
داغیلکز » . لفظ حدیث شریف شویلهدر : (اقرأ القرآن ما ائتلف قلوبکم فاذا
اختلفتم فقوموا) ائمدی حدیثدن آ کلاشیلورکه قرآنده مباحثاتک جوازی
آرایه اختلاف کیرمدیکی مدت ونقطه لره منحصر ایمش ، نه زمان اختلاف کیره جک
اولورسه تعطیل مجلس مناقشه ایتک لازمه دن ایمش . ای ..؟ شیمدی بر کره
دوشونه لم ، عجبا تفسیر بالدرایه لرک مناقشه واختلافسز دوامی وتماذیسی ممکنیدر ؟
اصلا . شو حالده تفسیر بالدرایه لر ، ناصیل قرین جواز اولیور وتفسیر بالروایه به
قسم اولارق ذکر اولیور ؟

جواب : حدیثه ایکی تورلو معنی ویریلمکده درکه سؤالکوزک هدی آنجق
ایکنجی معنی اولابیلیر .

برنجی معنی : قلبکوزده نشئه بولوندجه قرآن اوقویکنز ، ذره قدر بیق،ق،
اوصامق کبی برشی عارض اولونجه شوق ونشئه کوزک عودتنه انتظاراً بیراکنز
دیمکدرکه شو معنایه کوره سؤالکوزک وارد اولامایه جنی آشکاردر .

ایکنجی معنی : قرآنک بر نقطه سنده اختلافه دوشونجه یه قدر اوقویکنز ،
آرا کوزه اختلاف کیردیمی درحال بر اکنز و بحتی ده کیشدیریکز دیمکدرکه شو
معنایه کوره سؤالکوزک توجهی درکاردر و بوجه آتی جواب ویریلک
لازمه دندر :

حدیث شریفده کی اختلاف، ایکی مناظر آراسنده یکدیگره قارشی دشمنجه سنه
معامله و مقابله بی محتوی اولان اختلافدرکه بو مهی اولدیغنده شبهه یوقدر .
شیمدی یه قدر امتک باشنده پاتالیان فلاکت بومبارلینک یکانه ماده اشتعالیه سی ده
ایشته بو اختلافدر . شو اختلافک آدینه - دشمنجه سنه اختلاف معناسنه -
(اختلاف تعادی) اطلاق اولونور .

برده (اختلاف توالی) - دوستجه سنه اختلاف - وارددرکه تفسیر
بالدرایه لرده مجاز اولان و اوراده جریانی موافق آداب شریعت بولونان بو اختلافدر .
اختلاف تعادی یه مثال اولمق اوزره عباسیلر زماننده سرنمای ظهور اولان
کلامه عائد اختلافلر کوستریله بیلیر ، اختلاف توالی یه ده حضرت امام اعظم
زمانندن بری قتهای عظام آراسنده جریان ایدن اجتهادی اختلافلر ارا نه ایدیلیر .
اختلاف تعادی قهرمانلری ، خصمنی دائماً چوقوره دوشورمک خصوصنده
اعمال حیل و دسایس و ایجاد طرق خلافیه و سائلنی آراشدیریرلر . بونلر ایچون
هدف ، آنجق خصمی الزام اتمکده در . او خصمی کفره بیله القا ایتسه ینه
تأمین غلبه خصوصنده فدا کارلقدن چکینمک یوقدر .

اختلاف توالی قهرمانلرینک مطمح نظرلری ایسه حقک ظهورندن باشقه
بر شی دکلدر . کوزک او حق ، کندی آلدنه یدبضای توفیق کبی پارلا سین

کر کسه خصمک أئنده کورونسون ، هدف آنجق حقک تثیت و تقریریدر ، باشقه بر شی دکل . بناءً علیه دیه بیلیرز که تفسیر بالدرایه لرده جریانی ضروری بولونان اختلاف ، ممنوع اولان اختلاف تعادی دکلدر که بادی فساد اولدینی جهته منعی لازم کوزو کسون . بلکه ائمه تفسیر آراسنده کی اختلاف ، فقهای عظام آراسنده کی اختلاف توالینک عینی و موده لی اولماسی لازمه دندر و محط جواز ، آنجق او نقطه به معطوفدر والسلام .

اختلاف صوری ، اختلاف حقیقی :

سلف اخیار آراسنده تفسیر قرآن خصوصنده ظاهراً بر طاقیم اختلافلر رونما اولورسه ده تدقیق نظر اولوندقده بونلرک اختلاف تضاد جمله سندن اولمایوب اختلاف تنوع قیلندن اولدینی کرکی کبی آ کلاشیلیر . شو حالده اختلاف مطلق ایکی به آیرالمده برینه (اختلاف صوری) دیکرینه (اختلاف حقیقی) دیهلم .

اختلاف صوری :

بو اختلاف ، ایکی طرزده جریان ایدر .

طرز اول : سلفدن بر ذات ، معنای مرادی بر عباره ایله تعبیر ایلر . حال بو که معنای مرادک نفس الامرده کی ایکی صفتی اولارق بری ، بر صفتیله ، دیکری او بر صفتیله تعبیر ایتمش و حقیقتده مسمی بر بولونمقله برابر آرالرنده کی اختلاف آنجق تعبیرده اولمش اولور . یوقسه مسماده دکل . مثلاً : سلفدن بری (صراط مستقیم) ی « اتباع قرآن » ایله ، دیکری « اسلام » ایله تفسیر ایله دیکری حالده بوراده قولک ایکی اولماسنه رغماً معنای مراد بر اولمش اولور . چونکه هر ایکیسی ده (اتباع دین) ده برلشمش بولونورلر . بو ایسه بر اختلاف تضاد ، یعنی اختلاف حقیقی تشکیل ایله مز .

کذلک ینه سلفدن بری (صراط مستقیم) دن « سنت و جماعت » ایله ،

دیگری « طریق عبودیت » ایله اوبری « طاعة الله واتباع رسول » ایله تعبیر ایدر . حال بوکه بونلرک هپسی بر مراد اطرافنده دولاشمالرینه رغماً آنجق اوصافده آیریش اولورلر . بونلرکده بر تضاد حقیقی تشکیل ایدمهیه جکی شبهه سزدر .

طرز ثانی : سلفدن بری ، افراد کثیریه شمولی بولونان بر اسم عامک علی سبیل التمثیل بعض انواعی ذکر ایتمش ، اوبری ده ینه او اسم عامک دیگر نوعی برای تمثیل ذکر ایله مش بولونورکه بونی ده بر قاج مثال ایله ایضاح ایدلم :

(ثم اورثنا الكتاب الذین اصطفینا) آیتده (ظالم لنفسه) واجباتی ترک ، محرمانی ارتکاب ایدنه شامل اولور . (سابقون) ه کلینجه : واجبات وحسانت ونوافل ایله تقرب الی اللهده بولونانه شامل اولور .

شینمدی سلفدن هر بری ، انواع طاعاتدن بر طاعتی ذکر ایدرک صورت ظاهرده آرالرنده بر اختلاف وارمش کبی کوزو کورسه ده حقیقتده بر مقصد اطرافنده طولاشان اشبو ذوات ، اختلافدن پک اوزاق بولونمقده در . مثلاً او دولتیلردن بری « سابقدن مراد : وقتک اولنده نماز قیلاندر ، مقصددن مراد : اورتاسنده قیلاندر ، ظالم لنفسه ده وقت اصفراره قدر تأخیر ایدندر » دیر . اوبری ده « سابقدن مراد : زکات ، صدقه ویرندر ، مقصد : یالکزکات ویرندر . ظالم ایسه مانع الزکاتدر » دیرسه آرالرنده تضاد تشکیل ایده جک اختلاف بولونمادیغنی آ کلامق ایچون پک او قدر دهرین دوشونمکه حاجت یوقدر ظن ایدهرم .

مثال دیگر : (ربنا آتنا فی الدنیا حسنةً و فی الآخرة حسنةً و قنا عذاب النار) آیتده دنیاده کی (حسنه) بی بعض مفسرین « صحت بدن » و « مقدار کافی رزق » آخترده کی حسنه بی « ثواب ورحمت » ایله تفسیر ایله مش ، حضرت علی کرم الله وجهه دنیاده کی حسنه بی « مرأه صالحه » آخترده کینی « حوریلر » ایله عذاب ناری ده « کوتوقاری » ایله تفسیر ایله مش ، حسن بصری ، دنیاده کی

حسنه « علم و عبادت » آخرتده کی « جنت » عذاب نار ایسه « جهنمی مؤدی اولان شهواتدر » دیمشدر که شو اختلافات ، اساس مقصد اوزرینه دکل ، تعبیرات تمثیلیه به محمولدر .

سلف آراسنده تفسیر خصوصنده اختلاف ظن اولوندیغی حالده نفس الامرده اختلاف و تنازعدن بعید اولان بعض نقطه لر داها واردر که تنبیه و اخطار معروضده اولنری ده اونو تمامق لازم کلیر .

برنجی نقطه : الفاظ قرآنیه دن برینک ایکی معنایه احتمالی بولونور و سلفدن بری بر معنایه ، دیکری ده او بر معنایه حمل ایدرده شو حال ، ظاهر بین اولان نظر لرده اختلاف کی کوزو کورسه ده تدقیق نظر اولوندقده لفظک دائره احتمالنده بولنان بر معنایی بری ، دیکر معنایی ده او بری مراد ایله دیکندن آراده اختلاف دینمکه لایق بر پروروز بولمادیغی کرکی کی تظاهر ایلر .

لفظک بورسمه ایکی معنایه تحملی مسئله سنه کلنجه اونک ده سببی : اولفظک اشتراک لفظی ایله مشترک اوله رق هر ایکی معنایک دائره احتماله بولونماسیدر . مثلاً (قسوره) لفظی کی که بو لفظ ، اشتراک لغوی ایله ایکی معناده مشترک بولمقده در . بری (آرسالان) دیکری (آتجلقده ماهر و نشانجیلغی باهر آدم) معناسنه در . کذلک (عسس) کله سی بو قبیلنددر . چونکه : کیجه نک اقبال وادباری ، معنایینک ایکیسنده ده مشترکدر .

ایشته شو مثاللرده لفظک هر ایکی معنایه تحملی اولدیغندن سلف کرام حضراتندن هر هانکی بر مفسر ، ایکی معنادن برینه ، دیکر مفسرده او برینه حمل ایله دکده بونلرک آرالرنده اختلاف و تنازع واردر صایلاماز . چونکه : یا آیت ایکی دفعه نازل اولوب بر دفعه سنده شومعنی ، دیکر دفعه سنده دیکر معنی مراد اولمیشدر ، یا خود « لفظ مشترک ایکی معناسنی بردن اراده نک جمعی جائزدر ، دیه نلرک مذهبه موافق بولمیشدر .

شو نظریه لردن بالاستتاج دیمک ایسترم که اصحاب و تابعین کرام حضراتی ، تفسیرده روایتی تجاوز ایتدکلرندن هر حالده جناب رسالتناه افندیزه اتصالی لازم

اولان تفسیر لرنده یکدیگره قارشی حقیقی بر مخالفت بولونماز. مخالفت کی کوزوکن شیر، تخالف انواع قیلندندر. تخالف تضاد دکلدر. یاخود تخالف دیه توهم اولونان شیر بروهم مجرددر. اصل حقیقی تخالف، ایش روایتدن درایته انتقال ایله دیکی زمانلرده باشلامشدر که اونلر کده صیراسی کلدیکنده کندیلرندن بحث اولوناجنی طبیعیدر.

ایکنجی نقطه: بعضاً اصحاب ویا تابعیندن برزادن بر آیتک تفسیری حقده ایکی سوز صادر اولور وشخص واحددن صادر اولان شو ایکی سوز آراسنده برنوع توفیق ممکن اولماسنه رغماً برنوع تناقض توهم اولونور. حال بو که تعمیق نظر زماننده او دولتینک هر بر سوزی آریجه بر قرائته مستند بولوندیغندن درحال توهم تناقض زواله کیدر.

مثال: ابن جریرک یازدیغنه کوره (لقالوا انما سكرت ابصارنا) قول شریفنده کی (سكرت) طرق متعدده ایله ثابت اولدیغنه کوره ابن عباس طرفندن (سدت) ایله تفسیر اولونمش، ینه او حضرته منتهی اولان دیگر طریق ایله ثابت اولدیغنه کوره مشارالیه طرفندن کلمه مذکوره (سحرت) ایله تفسیر اولونمش. شیمدی بو حاله نظره حمقاء ایله باقائلر، او حضرتک ایکی سوزی آراسنده تناقض توهمنده بولونورسه ده علم قرائتدن بهره مند اولانلر بیلیرلر که اولکی تفسیر (سكرت) ده کی تشدیدقراستی، ایکنجی تفسیر ایسه تخفیف قراستی اوزرینه مبتیدر. اختلاف ازمنه وامکنه ناصل دافع تناقض ایسه اشبو قرائتک تخالفی ده عین وضعیتده در.

کذلک (سراييلهم من قطران) آیت جلیله سنده کی (قطران) ی حضرت حسنک بر کره بیلدیکمز، دودیه سورولن قطران ایله، دیگر دفعه ده آریمش باقیر ایله تفسیر ایله دیکنی روایت ایدرلر. گرچه بوده برتخالف منظره سی ارئه ایدرسه ده ایکی تفسیردن هر برینک بر قرائته مستند اولوشی اوتوهمی ازاله ایدر. مثلاً: اولکیسی (قطران) غیر منصرف اولماسی اوزرینه مبنی، ایکنجیسی تنوین ایله منصرفاً قرائته مبتیدر.

مروی اولدیغه کوره ابن عباس (اولا مستم النساء) نظم جیلنده کی
 (لامستم) ی بعضاً (جامعتم) ایله، بعضاًده (ال ایله دو قونمق) معناسنه (جس
 بالید) ایله تفسیر ایله مشدر که برنجی تفسیر (اولا مستم) ایکنجی تفسیر ایسه
 (اولستم) قرائتی اوزرهدر.

مفسر لر آراسنده اختلاف حقیقی

تفسیر بالداریه لرده جریان ایدن اختلافات تفسیرییه ایکی نوع اوزرینه در.
 چونکه؛ او اختلافاتک استنادگاهی یانقول اولور، یاخود استدالات عقلیه
 اولور. نقول اولدیغی تقدیرده نقل مزبور، یا معصوم اولان فخر کائنا ته،
 یاخود صحابه ویا تابعیندن برینه اتصال پیدا ایدر. كذلك اوتقول مستند الیهانک
 صحیحی سقیمندن آیرمق یا ممکن اولور، یا اولماز. شیمدی شواجمالی تفصیل
 ایدم. اختلافات تفسیریهدن نقله مستند اولوبده صحیحی سقیمندن آیرمق ممکن
 اولمایان ونفس الامرده علوم ایچنده هیچ بر فائده پی مفید بولونمایان شو قسمه
 مثال اولمق اوزره بروجه آتی اختلافاتی کوستره بیلیرز.

۱ اصحاب کھفک اسملری نه ایدی ۲ کوپکلرینک آدی نه ایدی ورنکی
 صاریمی سیاهمی ویا باشقه بررنکی ایدی ۳ بقره قصه سنده بیان بوپورولان
 قتیله، ضرب اولونان اعضای بقرهدن هانکیسی ایدی. ۴ نوح علیه السلامک
 کیسی قاج آرشین بوینده وتخته سی هانکی آغاجدن ایدی ۵ خضر علیه السلامک
 اولدوردیکی چوجوغک آدی نه ایدی ۶ آدم علیه السلامک منع اولوندیغی هانکی
 شجره ایدی؛ ایشته شونلر وامثالی شیرله وصول ایچون نقلدن باشقه چاره بو قدره.
 بناء علیه بونلردن هانکیسی نقل صحیح ایله پیغمبردن منقول ایسه اوقبول اولونور.
 یوق .. اولیه دکل ده اهل کتابدن (کعب)، (وهب)، (عبدالله بن سلام) کبی
 ذواتدن منقول ایسه تصدیق وتکذیب اولماز، بلکه توقف اولونور. چونکه:
 امتناع عقلی یوق که انکار وتکذیب ایدم. باخصوص (اذا حدثکم اهل الکتاب
 فلا تصدقوهم ولا تکذبوهم) حدیثی موجنبجه اشبو توقله مأمورز.

كذلك بوكي نقول ، اكر تابعينه دايانيرسه ينه تصديق وتكذيب اولونماق
وظيفه سي تعين ايدر . چونكه : اولرده متساوي المراتب اولدقلرندن يكر يكري
اوزرينه سوزلري ترجيح اولونماز . اما بوباده صحابه دن نقل اولونمش برسوز
وارسه تابعين اوزرينه ترجيحاً قبول اولونور . چونكه : صحابيك او قولي
پيغمبر دن ايشيتمش وايشيدندن ايشيتمش اولماسي اقواي احتمالاتدر .

نقله مستند اولوب صحیحی سقیمندن فرق وتميز ممکن اولان قسمنه کنججه
له الحمد والمنه کتب تفاسيرك روايته متعلق اقسامی بوكي اختلافات تفسيريہ ايله
طولودر واوراده بونلرک غثی سمینندن ، صحیحی سقیمندن آریلشددر .

ایشته استنادکاهی نقول اولان اختلافات تفسيريہ حقدہ کی مطالعات بوندن
عبارتدر ، لکن استنادکاهی استدالات عقليه اولان اختلافات تفسيريہ حقدہ
براز تفصیله لزوم کورولديکندن بروجه آتی اداره کلام مجبوري تي قارشيسندم
بولونمقده يز :

استنادکاهی استدالات عقليه اولان اختلافات تفسيريہ ده ايکي درلو خطايه
دوشمک اکثریتله واقعدر واو خطالردن مصونیت نادردر .

أوت . عروس قرآنك حمله گاه عرفانه برأله قنديل روایت ، ديكر أله
شبچراغ د ایت اولارق کيرمک لازمدر ، تا که او ملکه حسن و آنک جمال
تابنا کنده کی مزایای دقیقه کوکلرده تجلی ایده بیاسین قنديل روایت اهل ایدیله رک
کیريله جک اولورسه حسن و آنندن تمامیله استفاده میسر اولاماز . ایشته بروجه
آتی نمونه لرینی کوستریورز . بونلردن بر قسمی ، قرآنی انزال ایده نک کیم
اولدیغنی و کیمک اوزرینه نازل بولوندیغنی و اونکله مخاطبک کیملر اولدیغنی
وقرآنده نه کی اغراض فطریه و مقاصد معنویه کوزه تیلدیکنی دوشونمکسزین
آنحجق و آنحجق جواهر الفاظ لغویه وظواهر ترا کيب غریبه سنی ، عربجه قونوشان
بر آدمک اوکی الفاظدن نه مراد ایده بیله جکنی پیش اعتنایه آلوب تفسیر
ایدنلردر که بونلر اسباب نزولی ، سیاق کلامی بوسبوتون اهل ایدرک اوبدرقه
هدایته بر بدوی باقیشیه باقاندردر که آتیده حکایه اولونان بدوی بونلردن زیادم

او باده صاحب اقتدار در. چونکه؟ بونلر بعضاً اولور که منحصرأ نظر اعتنایه آدقلمی مفردات لغویه نك تحمل ایتدکلمی معانی اصلیه بی بولامازلر. لکن بدوی، عربیتده متأصل بولوندیغی ایچون بویه بر خطایه دو شمز. حکایه شویله در.

عمرنده شهره کیرمه مش، نماز نه در، جامع ناصل یردر کورمه مش (مجرم) نامنده بر بدوی تصادفاً شهره کیرمش، سیلاب جماعته قاتیلارق جامعده دالمش و اوک صفه کچمش. او قودینی فاتحه بی بلیغ و قدسی بر سوز اولتق اوزره کمال حیرت واستغراق ایله دیکله مش. امام، فاتحه دن صو کرا (الم نهک الاولین) ده نیجه بدوی، بولوندیغی صفتن آخر صفه قاجمش. امام (ثم تبعهم الاخرین) ده نیجه بوسبوتون صفتن آیرلش. امام، (کذلک نفعل بالمجرمین) ده نیجه صولوغی دیشاریده آلمش، تلاش ایله بادیه یولنی طومش. شیمدی شو بدوی بی قاجیران نه در؟ شبهه یوق که (اولین) و (آخرین) دن مراد کیملر در، عرف قرآنده (مجرمین) نه کی آدلر در؟ بونلری بیلمه دیکی حالده، صرف مفردات لغویه و ترا کب عربیه نك حسب السلیقه کوکلنده حاصل ایله دیکی تأثیردر. روایتی اهل ایدنلرک دیکر قسمی ده یا بر فکر فلسفینک تأثیرندن ویا سیر وسلوک اثناسنده حاصلی ایله دیکی ذوق وجدانینک محصله سندن دوغان وقلبنده یر طوتان بر عقیده قرآن کریمک الفاظ شریفه سنی یاناشدیرمق ایسته ین ارباب تفسیردر که بونلر نظرنده روایت اهل ایدیلدیکی کی سیاق وسباقدن ومقاصد قرآنیه دن هیچ برشی نظر اعتنایه آلیماز.

ایمدی شو ایکی قسم ایله اولکی قسم آراننده کی فرق شو صورته در که : برنجی قسم نظرنده دقت واعتنا، اک زیاده الفاظه در. ایکنجی قسم نظرنده ده اعتنا، او اعتقاد ایتدکلمی وقرآنی اورایه یاناشدیرمق ایسته دکلمی و بوبوله استعاره لر، مجازلر، کنایه لر - ولو علاقات بعیده ایله اولسون - بالارتکاب میدانه چیقارمق املنی بسله دکلمی معنادر. بونلرک شو حکمنی کورونجه، کرانقیمت اشیا یوکلی بر قطار ده وهنک، ساربانک کوزه تدیکی هدفه طوغرو کمال وقار ایله کیتدیکی اثناده طریق رفتارینه دیکله رک کندی ایسته دیکی سمته

ده وه لری چو کرتوب اوراده یو کربنی ایندیرمک ایستهین و بو خصوصده هر فدا کارلمی کوزه آلان حریص بر آدم خاطره کلیر .

شیمدی شو ایکنجی قسم ارکانک آیته ویردکاری معنی والفاظی کنندیلرینه طوغرو حمل ایتک ایسته دکلری عقیده ، یا واقع و نفس الامر مطابق و نقوله موافق اولاجق و یا خود بویه دکلده محض خیالات فلسفیه و یا عقیده باطنیه صوفیه و یا خود اکاذیب شیعیه دن عبارت قالا جقدر . هر حله شوایکی شقدن خالی دکلدر .

ایکنجی شقده بونلرک خطالری هم دلیله ، هم مدلولده در . چونکه : مدعا باطل واستدلالده یرنده دکلدر .

اولیکی شقه کوره ایسه خطا یالیکز دلیله در ، مدلولده دکلدر . چونکه : عقیده ومدعا ، حق اولقله برابر شو آیتله آکا استدلال اولونمق باطلدر . خطاک هم دلیله ، هم مدلولده اولماسنه مثال اولمق اوزره مسالک فلسفیه به اعتماد و برطاقیم مذاهب باطهینی ایجاد و اعتقاد ایدن و بونی ده حصن حصین ملت و حرزجان امت اولان قرآن ایله تأیید سودای خامنده بولونان معتزله نک و شیعیه نک تفسیرلرینی کویتریز .

معتزله دن (عبدالرحمن بن کيسان الاصم) (ابو علی جیانی) (قاضی عبدالجبار) (زمخشری) کبی ذوات دایما شو مسلک ناهمواری تعقیب ایتمشلردر . بونلرک ایچلرنده زمخشری کبی زهد و ورعده شهرت ، بلاغت علمنده صوک درجه قوت ، مهرا نیکی بر کلامده موم کبی تصرفده مهارت صاحبی ذواتک بولونماسی مسلکلرینه خیلیدن خیلی رواج ویرمشدر .

بو قسمک اک بارز مثالی ، باطنیه نک سقوط تکالیف اوزره رینه (واعبد ربک حتی بأتیک الیقین) آیتله استدلال ایتله لیدر که شویه تفسیر ایدر لر . « واعبد ربک حتی یجد الساجد والمسجود ، وشونکله ده وحدت وجود مقامنه وارمش ذواتدن ، یعنی ساجد ایله مسجودی بر طائیش اولانلردن بوتون تکالیفک سقوط ایده جکنی آ کلامشله وداعیلرینه بو خصوصده تلقینات ویره رک عالم اسلامه

صالحی و مشهور در . بن کندهیم ، بولردن برینه راست کلام . بو آیت حقننده
 کندیسيله خبلی مباحثه و آیتده کی (یقین) ک « موت ، ایله تفسیری لزومی
 پیغمبردن مروی بولوندیغنی مرجع لریله ، کتاب لریله اثبات ایتدکن صوکر
 مخاطبم مجلسی ترکه مجبور قالدی .

خطانک یالکز دلیده اولوب مدلولده اولماسنه مثال اولمق اوزره صوفیه دن ؛
 واعظ لردن بزچوقلرینک بوبابده کی تفسیر لرنی کوستره بیلیرز که بولرک حقایق
 صوفیه ، زواجر وعظیه معرضنده بسط و بیان ایتدکلری تفسیر لرک نفس الامر
 موافق دوشنلری وارسه ده آیانک اولر اوزرینه دلالاتی خصوصنده کی فکر لری
 خطادر . شو حلاله خطا ، یالکز او آیات ایله مدعاری اوزره رینه استدلالده در ،
 مدعاده دکدر .

(عبدالرحمن سلمی) نک حقایق صوفیه یه دائر یازدیغنی شیلرک نفس الامر
 مطابق وصحیح اولانلری هپ بوقسمک پارلاق مثاللرنددر . اولمایانلری ایسه
 کندیلرنده خطا هم ده لیلده ، یعنی استدلالده ، هم مدلولده اولمق اعتباریله
 برنجی قسمک مثاللرندن اولمش اولور .

شیعه نک (یخرج منهما اللؤلؤ والمرجان) ایله علی ، فاطمه ، حسن ، حسین
 مراد اولدیغنه استدلاللری خطانک دلیده اولماسنه مثالدر .

سؤال : فخر عالم افندیمره روایه منتهی اولمایان تفسیر لرک هیچ بروقت
 قرین اصابت ورهین جواز اولمایه جغنی نسائی ایله ترمذی و ابوداودک تخریج
 ایتدکلری (من تکلم فی القرآن برأیه فاصاب فقد اخطأ) حدیثک صراحی
 کوستریور . شو حلاله بو وبوکا مماثل تفسیر بالدرایه لرک اصحابی تهید ایدن
 حدیثلره قارشى ناصیل اولویورده درایته جواز قایسی آچیلیور ؟

جواب : حدیثک مورد تهیدی باشقه ، تفسیر بالدرایه نک مورد جوازیینه

باشقه در . حدیثدن مراد اولان تفسیر بالرأی ، بش صورتك بریله یاپیلان تفسیردر که صور مزبوره بوجه آتی بیان اولونور :

برنجی صورت : بر مذهب فاسدی نشر و تعمیم و قلوب مؤمنینی اوسم هلاهل ایله تسمیم ایچون مذهب مزبوری اصل ، کلام الاهی اوکا تابع قیله رق برطاقیم وجوه ضعیفه ایله آیات قرآنییه ای مذهب فاسده یاناشدیر مقامل خائنانه سیله یاپیلان تفسیردر .

ایکنجی صورت : تفسیر بالدرايه ایچون مشروط اولان علمی تحصیل ایتمکسزین یاپیلان تفسیردر .

اوچنچی صورت : علمنی اللهم حواله و نفویض لازم اولان متشابهاتی کوکسفی کره کره تفسیردر .

دردنچی صورت : زدنده بر دلیل قائم اولمقسزین شو آیتدن مرادالله بودر دییه کسوب آتمقدر .

بشنجی صورت : کندی کیف وهواسی و ذوق مشتهاسی خصوصنه آیتك توافقنی تأمین ایچون بر طرز لایالیانده خودسرانه تفسیر کلامالله جرأت جاهلاننده بولونمق صورتیله یاپیلان تفسیردر .

ایشته حدیثك تهدیدی بوکبی تفسیر اربابنه مخصوصددر که الحق کلامالله ایله تلاعبدن باشقه برشی اولمایان شو فعل جنایتکارانهك جزاسی آتشدن باشقه برشی اولماق لازم کلیر . ناصیل که دیگر بر حدیثده (من قال فی القرآن بغير علم فلیتبوأ مقعده فی النار) اشبو جزاء تعیین بویورلمشدر .

هوا وهوسه کوره یاپیلان تفسیرلردن

برنجی نمونه : (حمسق) ده کی (ح) حرب علی و معاویه (م) مروانك و الیلکی (ع) عباسیلرک تسلطنی (س) سفیانیلرک امارتی (ق) قدوه مهدی ، یعنی مهدی چیقوب مقتدابه اولماسی ایتمس .

ایکنجی نمونه : (ولکم فی القصاص ..) آتی ، معلوم قتل و اعدام معناسنه

اولان قصاص حقننده دكل ، بلكه قصص قرآنيه حقننده ايمش . شو حلاله معنى
« سزك ايجون قصص قرآنيه ده حيات ، عبرت واردر ، ديمك اولورمش .
اوچنجى نمونه : « ابن فورك » كى برداهينك آغزندن چيقان برصاچادرد :
(وليكن ليطمئن قلبى) ده كى قلبدن مراد ، ابراهيم عليه السلام قلبى كى
سوديكى دوستيدر كه بونكله ابراهيم عليه السلام جاني كى سوديكى دوستنك
شوماجرى احيايى مشاهده ايدرك كال اطمينان ايله علم حاصل ايمسى اولديغى ،
يوقسه كندينك قدرت الهيه ده ذرمة ما شههسى بولمادىغى افاده ايمك ايسته مشدر .
دردنجى نمونه : (ربنا ولا تحملنا مالا طاقه لنا به) آيتنده طاقتكذار اولاماياجقمز
شيمك عشق وسودادن عبارت اولماسيدر .

بشنجى نمونه : (ومن شر غاسق اذا وقب) آيتنده شرندن استعاذه اولنان
شيمك شهوت زوريله آلت ناسلك قيام وقوامه كله سندن عبارت اولماسى ودها
بو كى عالم اسلامى بشرىت نظرنده كوچوك دوشوره جك شيلر وخرافه لر
واردر كه ذكرندن بيله حيا ايدرز .

*
**

براىكى سنه در ، بعضى سوره لره كويا تفسير اوله رق رساله شككنده يازيلش
پارچه لره تصادف اولتمقده در . بونلرده كى طرز انشانك سقامتى ولسان عربى
اوزره نازل اولان قرآن مينك قواعد لسانيه مخالف بر طرزده تفسيرى
يك نظرده ارباب علم و عرفانك نزدده حيز قبول بولامايه جنى دركار ايسه ده
او كى ايجاد حساباتى ايله قرانى معما شككنه قويان وينه اوراده كى تلاعب
بالحروف تعبير نجه كلام اللهى اويونجاق صحنه سنه دوندورن اثرلك تفسير ويا
تاويل ايله هيچ مناسبى بولونمادىغى بيانيله برابر يوقارنده كى خطانك هم
دليده ، هم مدلولده اولان قسمنه بورساله لر نمونه اولارق كوستريله بيلير .

*
**

تفسیر بالدرايه حقهده ماوردی نك مطالعه سی :

فقهای شافعیه دن ، مفسریندن ، ابدان و سیاست اسلامیه حکما سندن
(ابوالحسن الماوردی) تفسیر بالدرايه نك جوازینه شدتله طرفدار اولوب تأیید
مدعا ایچون بر وجه آتی غایت مقنع و ملزم دلایل سرد و اتیان ایدیور :
(من فسر القرآن) حدیثی دعوی زهدو ورعهده حد معروفی تجاوز
ایدن بعضی کیمسه لر ظاهری اوزرینه حمل ایده رک روایته مستند اولمایان هیچ
بر تفسیرک دین اسلامجه مظهر قبول اولامایه جنی اعتقادنده بولونورلو و کندیلرینک
تردنده هیچ بر نقل صریحه معارض دوشمه ین نیجه ادله و شواهد قائم اولسه
بیله کندی اجتهادلریله معانی قرانیه استنباطندن شدتله امتناع ایدر لر . حال بوکه
ای دوشونه جک اولسه لر (لعلمه الذین یستنبطونه) آیتله قرآن کریمده نظر
ومفاکره واستنباط احکام ایله موسعاً مأذون بولوندیغمز و بلکه اوکا تشویق
اولوندیغمز بر امر تعبدیدن بیله بیله اعراضدن باشقه بر حر کتده بولونمادقلرینی
آکلار لر . اکر بونلرک دیدکلری صحیح اولسه ایدی قرآندن هیچ بر مجتهد
طرفندن هیچ بر حکم استنباط اولونماز و کتاب الله کبی بر خزینته لایضای
لاهو تینک پک چوق نقاطی امت طرفندن آکلاشیلمدان مهمل بر اقیلمش
اولوردی . امادیه جکلرکه (من فسر القرآن) حدیثک تهیدینه قارشی نه یابالم ؟
بز ، اوکا جواباً دیرزکه :

اوراده کی تهیدیک مرجعی و هدفی ، قرآنک اقتضای لغاتی و ایجاب اسالیب
بدیعه سنه مغایر و روایات صحیحه حدیثیه یهده منافی اوله رق محضارای خود پسندانیه
استناد آیپیلان تفسیر لر در ، یوقسه مطلقاً تفسیر لر دکل . هم افندم (القرآن ذلول
ذو وجوه فاحملوها علی احسن وجوهها) یعنی « قران ، متفکر دماغلره
و خالصانه معانی جلیله سنی آراشدیرانلره قارشی غایت یوموشاق خویلودر . اونک
وجوه عدیده سی واردر . سز ، اونی او وجوهک اک کوزه لنه حمل ایدیکز ،
حدیثیه امتنی قرانده تفکره سوق و استنباط احکامه تشویق ایله ین بر پیغمبر
حکیم ، ناصیل اولوزده ینه او استنباط و تفکر دن منع ایدر ؟

أوت . شو حديثك تشریح مغزاسی حقدنه سويله نمش سوزلرك هپسنى بر
 نظر تدقیقندن كچيرسهك كافهسنى بزه مساعد بولا جغمزده شبهه يوقدرکه بروجہ۔
 آتی بر آزينی ذکر ایدہلم : مثلاً دييورکه : (ذلول) ديمك ، قارشه ، حاملنه
 قارشى مطيع ونطق وتلفظنده عسرت ويرمز ، ياخود استنباط احكامی ايجون
 اوغراشان مجتهدلره كولربوزلو ، آچيق معنالی اولديغندن يورغونلق ، طورغونلق
 ايراث ايتمز ، ياخود اوامر ونواهی ، حلال وحرام ، ترغيب وترهيب کبی
 وجوه عديده بی جامعدر . ياخود الفاظی بك چوق وجهلره تفسير تاويله مسـ
 عددرديمکدرکه بونلرك هيچ بری ، بزم اساس مقصدمن اولان تفسير بالدر ايهنك
 جوازينه منافی دوشمه ديکی کبی بالعکس آتی تأييد ايلر . ابن عباسدن طرق
 عديده ايله مروی اولان زيرده کی سوزلرله ده بزم دعوا منك تاكد و تأيد
 ایدہ جکنده شه من يوقدر . سويله که : ابن جريرك طرق عديده ايله ابن
 عباسدن تخريجه کوره مشارالیه بويورمشدر که « تفسير دوت درلودر . برنجیسی :
 عربك کندی کلامنده کی ملکه سی ياردیميله قرآنی آ کلاماسندن عبارت اولان
 تفسيردر . ايکنجیسی : هيچ بر فردك جهلنده معذور بولونمادینی تفسير .
 اوچنجیسی : آنجق علمانك واصل اولاييله جکی تفسير . دردنجیسی اللهم
 باشقه سنك معلومی اولمايان وبوكا دائر هرادما بدیهی البطان بولونان تفسيردر .
 برنجی نوعه مثال اولتق اوزره بر بدوی قیزی ايله ينه بر بدوی عربك
 فسلرنده کی آ کلايشی کوسـترمك كافيدر . شيخ الادباء (اصمعی) دييورکه
 « تفتيش لسان عرب سوداسيله باديده كزدیکم ائنده ایدی که تخمیناً ایدی ياشنی
 كچه مش بر بدوی قیزينك شو بيتلری ترنم ايتديکنی ايشيندم :

استغفرالله لذنبی كله	قتلت انساناً بغير حله
مثل غزال فاعم بدله	انتصف الليل ولم اصله

بن ، اوياشده کی قيزك آغزندن چيقان شو بيتلری دويونجه « قاتلك الله
 ما فصحك » يعنى ، اللهم بول ، نه قدر فصاحتك وار ، ديمشدم . بوكا قارشى

چو جوق دیدی که : یاز بقر اولسون سکا ! [واوحینا الی ام موسی ان ارضیه قالقه فی الیم ولاتخفی ولاتخزنی انا رادوه الیک وجاعلوه من المرسلین] آیتک یاننده بنم سوزم برشیمیدر ؟ کور میور میسک ، بو آیتده ایکی امر ، ایکی نهی ، ایکی مزده بولونمقددر . شو آیتک معناسی بدوی قیزینک آ کلاییشی برنجی نوعه مثالدر .

ینا صمعی دیور که : دینه او ائنده براعرابی ، بنم [فورب السماء والارض انه الحق] آیتی او قودینغی دویونجه (یا هو ! انسانلر نه قدر غداردر . اللهم کیم بیلیر نه یه قیزدیر دیلر که یمین ایدرک مضمون جمله بی تا کیده لزوم کوزویور) دیهرک دوشدی ، بایلدی ، ایشته شو بدوینک بو آتی آ کلاییشی ودوشوب بایلیشی برنجی نوعک دیکر بر مثال بلیغدر .

ایکنجی نوع ؛ احکام شرعیه و معاملات بشریه ودلائل توحیدیه بی متضمن وشوحتایق هرکسک آ کلاییشنه موافق و باشقه مقصده حملی ممکن اولماز بر طرزده آجیق معناری ناطق بولونان آیات کریمده قابل تطبیقدر . مثلاً [فاعلم انه لا اله الا الله] آیتی دویان هر فرد ، کندیسندن توحید باری ونفی شرکت معنارینی آ کلایه جنفی شبهه سزدر . اما بو آدم (لا) نک لغتده نفیه موضوع اولدیغنی و (الا) نک اثبات ایچون بولوندیغنی ونفی والانک معنای حصری مستلزم بولوندیغنی بیلمز ایمش ، اوندی بئس یوقدر کذلک [اقیموا الصلاة وآتوا الزکوة] آیتی دویان هر فرد ، نماز قیلمانک ، زکات و یرمه نک زردباریده مطلوب اولدیغنی مقتضای آیت اولق اوزره آ کلار . اما بو آدم ، امر لرک وجوب ایچون اولدیغنی بیلمز مش ، بوراسی مانع ادراک اولماز . شو حالده هیچ بر فرد ، بو خصوصده جهلاً معذور اولماز و نه معلوم ؟ بو آیتک معناسی بزم بیلدیکمز کی دکلدر ، بناءً علیه معذورز ، دیه مز .

اوجنجی نوع ، علمانک محیط اجتهادی ومواهب السهبه نک کزیده لرندن بولونان غقلک جولانکاه ادراکی بولونان شو تفسیره اکثریا (تأویل) نامی ویریلیر . چونکه ، احتمالات عدیده دن برینی ترجیح ، مجملاتک بیانی عموماتک تخصیصی صورتیله استنباط احکام ، شو تفسیرک آناری جمله سندندر .

در درنجی نوع ؛ قیام قیامت ، هنگامه محشر ؛ ماهیت روح ، کیفیت تعذیب و تنعیم ، اوائل سوره کی حروف مقطعه و بوکا بکنزر دیگر متشابهاتدن عبارتدر که بونلرک علمی ذات باری به منحصر در . شو حالده بونلری تفسیرده اجتهاده مساع یوقدر ، مکر دیگر بر نص فرقانی اونک تاویلنی کو- ترمش اولا .
 ایشه ابن عباسدن مروی اولان شو تقسیم ، تفسیر بالدارایه نک نظر شرع شریفده مظهر مساعده اولدیغنی کو- تریر ..

تفسیر بالدرایه مراتبک تعداد و تبلیغی

و بو مناسبتله برخیلی حقایق علمیه نک کشف و ایضاحی

اولا : معلوم اولسون که (تفسیر بالدرایه) کندیسنده قطعاً روایتدن بحث جریان ایتمین تفسیر دیمک ماهیتنده دکلدر ، بلکه اوکی تفسیرلرده بیانانک مرکز ثقلتی درایتدر . یعنی اکثریتله درایه نحصل معنایه قالمیشیلیر ، احیاناًده روایت کوپروندن درایه تفسیره کچیلیر معناسنده در . دیمک اوکی تفسیرلرک روایتله ممزوج اولدقلری ده واردر .

ثانیاً : ینه بیلمک لازمه دندر که بوراده ایکی شی واردر . بری : اساس مقصد ، دیگری : آکاوصول ایچون باصاما قدر . اساس مقصد دیدیکمز : درایته متعلق مفسرینک طبقاتی ، آکا وسیله ایسه : درایته متعلق تفسیرک مراتبیدر که آنلر مفسرینک طبقاتی و درایتنی بیلمک خصوصنه وسیله در . تفسیر بالدرایه نک اون مرتبه سی واردر که بوجه آتی بیان اولنور :

تفسیر بالدرایه نک برنجی مرتبه سی

قرآن کریمده وقوع بولان تکرارلرک صورت عمومیهده حکمتنی بیاندن صوکر- برده خصوصیه تکرار اولونمقده بولونان - اسماء حسناء ربانیه ، صفات

و مشیت سبحانیه دایر آیتلری و (سلام)، (ایمان)، (احسان)، (مؤمنون)، (محسنون)، (ظالمون)، (فاسقون)، (کافرون) کی قرآند تکرار اولونان اوصافک ماهیت لغویه و شرعیه لرینی بر مقدمه ایله بیان ایتمکدر که (محمود شیرازی) نک تفسیری مقدمه سنده و دیگر تفسیرلردن اکثرینک مقدمه لرنده «اسماء الله توقیفیمیدر، مشیت، رحمت، نزول و سائره کی صفاتک واجب الوجوده اسنادی حقیقتیمیدر، دکلیدر؟» کی علم کلامده فصول مخصوصهده بسیط و بیان اولونان مباحثک بر عصاره اجمالیه سی، طرز استنادانده درمیان ایدیلهرک اشبو مرتبه دن تفسیر یوروتولمشدر.

تفسیر بالدرایه نک ایکنجی مرتبه سی

قرآن کریمی ینه آیات قرآنیه ایله تفسیر ایله مکدر که بوده قرآند مکرر آسلاک بیان کیرمش اولان، بعض آیاتک دیگرندن اولبایده دهها زیاده حائر تفصیل بولوندیغی یرلده اولور. مثلا بر حقیقتک بیانی ایچون بر آیت نازل اولور. تکرارینه او حقیقتک بیانی خصوصنده دیگر بر آیت نازل اولور. لکن ایکنجی، اولکنندن دهها زیاده تفصیل و تیانه مالک بولونورده ایکنجی، اولکی بی تفسیر ایدرک اجمال دن حاصل اولان ابهامی ازاله ایدر و سامعینک نفوس ناطقه سنده «اولاً اجمال، ثانیاً تفصیل اوقع فی النفوسدر.» قاعده سنجه باشقه بر تأثیر او یاندریر. بوقیلدن اولارق آریجه تفسیر لرینله یازیلمشدر. دیگر تفاسیرده اشبو (تفسیر القرآن بالقرآن) عملیه سی متفرق صورتده اجرا قیلنمشدر که بعض نمونه لرینی کوستریوروز: بریحی نمونه - (وانیک صادقاً یصبکم بعض الذی یعدکم) یعنی «رسوالله، خبر و یردیکی مواعیده صادق اولور ایسه سزده وعد ایلدیکی شی» اصابت ایدر، شیمدی شوراده اصابت ایده جک شی؛ عجبا عذاب دنیوی معجلیمیدر، یوقسه مؤجلیمیدر؟ بو جهت مهمدر که اشبو ابهامی، شو حقیقتی تفصیلاً ناطق اولان نه بو سوره نک (المؤمنون) آخرنده کی (فاما زینک بعض الذی نعدهم اوتوفینک نالینا یرجعون) آیت جلیله سی تفسیر و ایضاح ایدیور. چونکه: بو آیتده

بویورولویورر که « حبییم ! بن ، آنلره وعد ایتدیکم عذابک آنلره فعلاً اصابت ایتدیکنی یاسنک صاعغه کده سکا کوستیریم ، یاخود سنی جانب احدیتمه چکوب امامه ایله دکن صوکر آنلری تعذیب و تنکیل ایدرم . چونکه آنلرک انجاهی بکار جوعلری محققدر ، شوخالده بوآیتک نطق اولی ، آیت اولایی تفسیر و ایضاح ایدرک کندیسندن مقصودک عذاب دنیوی اولدینی کوستیریور .

ایکنجی نمونه - (فصل لربک وانحر) آتی (ان صلاتی ونسکی ومحیای و مماتی) آیتله تفسیر و ایضاح اولونویور . شویله که : اولکی آیتده کی (صل) امرندن عجبیا دعا معناسنه اولان صلاتی مراددر ، یوقسه بیلدیکمز نمازمیدر ؟ بوراسی مهم قالیور . لکن ایکنجی آیتده کی (نسک) قرینه سیله صلاتدن مرادک بایرام نمازی اولدینی تعین ایدیجه بورادهده اورایه مصروف اولقی لازم کلیور ، چونکه ، قربان کسمکده مناسک و عبادات حجدن بر جزء بولونویور .

اوچنجی نمونه - (یریدالذین یبعون الشهوات ان تمیلوا میلاً وعظیماً) یعنی « شهواته اتباع ایدنلر ، سزک طریق حقدن عظیم بر صورتده میل وانحر افکزی آرزو ایدرلر » . شیمدی شو آیتده کی (آرزو ایدنلر) کیملردن عبارت اولدینی مهم قالیور سده دیکر آیتده (الم ترالیذین اوتوانصیباً من الکتاب یشترون الضلالة و یریدون ان تضلوا السبیل) یعنی « حبییم ! کتاب اللهدن نصیبی اولان اهل کتابی کورمه دکمی که آنلر ، هدایتی ضلاله ده کیشیورلر و سزکده سبیل هدایتی غیب ایدرک ضالتهده قالماکزی آرزو ایدیورلر ، بویورولارق برنجی آیتدکی (آرزو ایدنلر) ک اهل کتاب اولدینی تعین و ایضاح ایدیور . برده عصاة مسلمینک کندی ایچلرنده کی صالحلرک ضلال و فجورده قالمیرنی آرزو ایتیه چکلرندن بوده توضیح مقصده تقویه صورتیله خادم اولاجغنده شهه یوقدر . ده بر تقویه قرینه سی واردر که اوده آرزو ایدنلرک غائب ضمیر یله ، مائلینک ایسه خطاب صیغه سیله ایراد اولونوشیدر . بر آرزو شونلر حصه مند اولورلر .

دردنجی نمونه - (من یعمل سوءاً یجزبه) یعنی « فالق ایدن هر فرد ، همه حال جزاسنی کورور » . شیمدی شوآیت ، فالق ایدنلرک - توبه ایتسه لر ده

ایتمه سه‌ارده عفو ربانی صورتیابه مجازات کورمه‌دن قور تولا مایه جقلریخی ناطقدر .
عامدر ، مجملدر ، محتاج تخصیص و ایضاحدر . بناءً علیه (وما اصابکم من مصیبه
فما کسبت ایدیکم و یعفو عن کثیر) یعنی « سزه اصابت ایدن فلاکتبر ، سزک
قازاندیغکز افعالک نتیجه‌سیدر . اونلردن بر چوغنی جناب حق عفو ایدر » .
ایشته شو آیت ، اولکی آیتده کی عمومی تخصیص ایله دی . مجازاتی ، عفو
مقرون اولمایان اعماله قصر ایتدی .

دیتمک اولدیکه اولکی آیتده (الا ان یعفو) قیدی مقدر ایش . حاصلی
اوراده کی اطلاق و تعمیم ، بوراده کی قید ایله تقید و تخصیص اولوندی . اکر
بویله اولمامش اولسه‌یدی توبه ایدنلرک مظهر عفو اولاجغنه و عفو الهمینک اهل
معاصی حقنده تجلی ایده‌جکنه دائر اولان آیات ایله دیگر اولکی آیت آراسنده
تعارض بولونمق لازم کلیردی . تفسیرک ایکنجی طبقه‌سنه عاقد وظیفه ، تعارض
موهومی دفع ایله دی .

بشنجی نمونه - (لاتنفع فیما شفاعه ولا خله) آیتده علی الاطلاق خلت
وشفاعتک نفی نفی اولونویور . (الاخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدوا الا المتقین)
آیتی‌ده متقیاری نفی خلت عمومندن استثنا ایدیور وشو صورتله ایکنجی آیت ،
اولکی آیتی (خلت) خصوصنده تفسیر و ایضاح ایلور . قالور شیمدی نفی
شفاعت کیفیتی که اونیدی (من بعدان یاذن الله لمن یشاء) آیتی استثنایه اوغراته‌رق
ونفی شفاعتک آنجق اذن الهمی‌یه مقرون اولمادیغی صورته منحصر اولدیغنی بیان
ایده‌رک تفسیر و ایضاح ایش اولویور .

ایشته تفسیر بالدرایه‌لرک ایکنجی مرتبه‌سی شو بش نمونه ایله کرکی کبی
توضیح ایله مشدر ظنده‌یز . اونک ایچوندر که علمای تفسیر آراسنده کی آیتده کی
قضیه ضرب مثل کبی شهرت آلمشدر . القران یفسر بعضه بعضاً .

اوچنجی مرتبه تفسیر نبویدر

یعنی مفسر ؛ تفسیر ایتک ایسته‌دیکی آیتک مغزای جلیلی قرأندن استیضاح

ایده مزسه اولبابده کی تفسیر نبوی به مراجعت ایدر . تفسیر نبویک مقبولتی ایسه هم نص ، هم اجماع ایله ثابتدر .

نص (وما آتاکم الرسول فخذوه و ما نهاکم عنه فانتهوا) آیت جلیله سیله (لتبین للناس ما نزل الیه) آیت کریمه سیدر . حدیث ده (لایأتی رجل منکم یتکی علی اریکته یقول لا اعرف الا هذا القرآن . ما حله فقد احلته و ما حرمه فقد حرمه الاوانی او تیت القرآن و مثله معه) حدیثدر .

برده معلومدر که وارثین ایچون وصیتک وجوبی منصوص ایدی (لا وصیه لوارث) حدیثی اونی نسخ ایله دی که بوده اجماعاً ثابتدر . بر فریضه منصوبه بی نسخ ایدن سنتک تفسیر قرآن خصوصنده بیان و تخصیص جهتیه مظهر قبول اولاجنی شبهه سزدر . صحاح و مسانیده تفسیرات نبویه پک چوقدر . حائضه تحریم صلات ، اصحاب سهامک عصبات اوزهرینه تقدیمی ، اختلاف دینک ارث اولماسی ، عصبانک اقربی ابعدینی ، اقواسی اضغفی اسقاط ایتسی وداها سائر هپ تفسیر نبوی سایه سنده در .

تفسیر بالدرایه نك دردنجی مرتبه سی

اسیاب نزول یاردیمیه وقوع بولان تفسیرلردر که بر سبب مخصص اوزهرینه نازل اولمش عموممک سبب مزبوری بالتجاوز غیره شمولی حقنده بین العلماء اختلاف وارسه ده بعضاً سبب مزبوری تجاوز ایتیه یرک بالاجماع حکمک اوکا مقصور اولدینی واقعدر . ایشته ارباب تفسیر ، شو حالدن بالاستفاده فحوای جلیل آیه کسب و قوف ایدر لر . مثال :

(الذین یفرحون بما آتوا) آیت جلیله سیله - یابدینی اعمال وحرکاتدن طولایی اظهار سرور و شادمانی ایدن هر هانکی بر فردک مذمومیتی اعلان بویورولویور . شمدی بونی عموم اوزره ابقا ایده جک اولورسه ق ایشله دیکی هر هانکی بر فعل خیر ایله افتحار و کسب سرور و نشاط ایدن مؤمنکده اشبو مذمتدن حصه دار اولماسی لازم کلیر . حالبوکه (المؤمن من سرته حسنته و سائته

سینه) حدیثه منافی دوشدیکندن خیر و طاعاته سه وینک طباع و عقولک اقتضاسندن بولوندیغندن آیت مذکوره ده کی حکم عامک ، سبب نزولی بولونان اهل کتابه انحصارینه قائل اولمق ضروری بولونمشدر .

چونکه اونلر ، فخر عالمی تکذیب و اوکا قارشى تدلیس و کتمان حق ایله اظهار سرور ایدرلردی . سبب نزول شو یله در :

فخر عالم صلی الله علیه وسلم افندیمز ، یهوده تور اتدن بعضی شیر صورمش ؛ اونلرده بر طاقم یا کلیش اخبارات ایله او حضرتی آلداتدقلرینه قائل اولمش و صورت حقندن کورونه رک یابدقلری شو حرکت سه وینمشلردی . دیگر بر روایت کوره غزادن تخلف ایدهرک برای اعتذار مصالح اسلامیه نامنه حکمتلر در میان ایتشلر و بونکله سه وینمشلردی . دیمک اولدی که سبب نزول ، آیتک اوزه رندن اشکالی قلدیردی ، تفسیر و ایضاحه یاردم ایتدی .

سبب نزول سببیه شو تخصیص (ولم یلبسوا ایمانهم) آیتده کی عمومی فخر عالم افندیمزک (ان الشرك لظلم عظیم) آتی دلیلی ایله مشرکله تخصیصنه بکزه ر . دیگر مثال : (والفتنة اشد من القتل) آیتده فتنه ، عمومی اوزه رینه باقی کلدر . بلکه مسلمینی اغوا و اجبار ایدهرک شر که ارجاع ایتک فتنه مخصوصه سی سراددر که حقیقه بونکده قتلدن اشد اولدیغنه شبهه یوقدر . بوکاده قرینه ، باب نزولدر . چونکه : آیت ، مسلمینی شر که اعاده ایچون مشروکینک اعمال عبر و شدت و استعمال خیانت ایتله ریدر . یوقسه هر فتنه نك علی الاطلاق قتلدن شد اولماسی هر یرده مسلم دکلدر .

تفسیر بالدرايه نك بشنجهی مرتبه سی

آثار صحابه یه مراجعتدر

صحابه کرامدن سوزولوب کلن تفسیر یا نقله مستنداً ، یا خود نقله مستند لمقسرین ابتدائی بر حالده کلیر . اولکی تقدیرده بحث و نظر ، سند اتنک نت و یاعدم صحتی جهته معطوفدر . ایکنجهی تقدیرده ایسه نظر اولونور ، اگر

او صحابی تفسیرینی لغت قوتیلہ یا پمشہ کنڈیسی اہل لسان اولدیغندن شایان قبولدر. یوق، بویله دکلدہ کنڈیسنجه معلوم و مشاهد اولان قرائت واسبابہ استناداً یا پمشہ ینہ مقبولدر. اما بر قاج صحابہ نك بر خصوصی تفسیرده سوزلری متعارضاً وارد اولورسه بوتقدیرده اکر اونلری نقطه واحدهده جمع ممکن ایسه جمع اولونور، ممکن دکله ابن عباسك قولی ترجیح اولونور. چونکه (اللهم علمه التأویل) دعای پیغمبریسی اوکا بوترجیحی بخش ایتمشدر. ناصیل که امام شافعی (افرضکم زید) حدیثك بخش ایتدیکی امتیازه بناءً فرائض حقنده کی اقوالی سائرہ ترجیح ایله مشدر.

تفسیر بالدرایه نك آلتنجی مرتبه سی

لغت و اعراب اعتباریله تفسیردر

لغت اعتباریله تفسیر دیمك، قرآن کریمك جواهر الفاظ مفردده سنندن بحث ایتك دیمكدر که بو مسئلهده عمده (ابو حیان) ك دیدیکی کبی ارباب تفسیرك او یولده کی بیاناتی دکلددر. بدکه بونلردن باشقه (ابن سیده) نك (مخصص) نام کتابی، (فیروز آبادی) نك (قاموس) ی، (جمال الدین ابن مکرم افریقی) نك (لسان العرب) نام اثرعالیسی کبی کتب لغویه یی و علی الخصوصی (راغب اصفهانی) نك (مفردات القرآن) نام اثری کبی نفائیسی حرز جان ایتك لازمه دندر.

جلب دقت: فقط بوبابده تفسیر بالدرایه اربابنك اوچ نقطه مهمه یه نظر دقتنی جلبه لزوم کورویورز که نقاط مزبوریه یی صورت قطعیهده نظر اعتنادن مهجور بر اقامق لازمدر.

برنجی نقطه: لغاتك مشهور اولانی ایله شاذ اولانی، حقیقت اولانی ایله مجاز اولانی، حقیقت اولدیغنی تقدیرده حقیقت لغویه، حقیقت عرفیه، حقیقت شرعیه اولانلرینی بر بربندن فرق و تمیز ایتك و بو خصوصده صوك درجه احتیاطلی طاورانمق لازمدر. اشبو نقطه نك درجه اهمیتنی آ کلامالیدر که امام شافعی حضرتلری (لغت عربہ آدم عقلی واقف اولمادیغنی حالده تفسیر کتاب الله جسارت

کوسترن قیل قویروغی بکا کتیرسه لر اوکا برتمیز دایاق آتاردم (بیورمشلردر .
برده لغتک الفاظ مشترکه دن اولوب اولمادیغنه و برلفظ مشترک هر ایکی معناسنده
استعمالی یا کلیشلغنه قایلماق خصوصلرینه دقت لازمدر .

شو اجمالی بوجه آتی برازدها تفصیل ایدلم : تا که لزوم احتیاط کرکی
کی آ کلاشیلین .

قرآنده ایکی معنایه تحملی بولونان برلفظ شریف ، پیش ابتصار مزده تجلی
ایتدکه نظر اولونور ؛ اکر او معاندن بری دها ظاهر و ارادهیه دها الیق
ایسه لفظی او معنایه حمل ایتمک لازمدر . مکرکه ظاهر اولان معنی مراد
اولونمایوبده بالعکس خفی اولان معنایه قرین قصد و اراده اولدیغنه دلالت
ایدن بر دلیل قائم اولام . هر ایکیسی وضوحاً و خفاءً متساوی و لفظک هر ایکیسنده
استعمال حقیقت اولوب لکن برنده لغویه ، دیکرنده حقیقت شرعیه ایسه ،
شرعیه اوزهرینه حمل ایتمک اولادر . مکرکه حقیقت لغویه مراد اولدیغنه بر دلیل
قائم دلالت ایلهیه . مثلاً (وصل علیهم ان صلاتک سکن لهم) آیتنده کی (صلاة)
ایکی معنایی حاملدر . بری (دعا) درکه بونده حقیقت لغویه در ، دیکری (نماز)
درکه بونده حقیقت شرعیه در . شیمدی بوراده مقتضای قاعد ، حقیقت شرعیه یی
بالترجیح نمازی اراده ایتمک ایسه ده حقیقت لغویه اولان دعا معناسنه حمل
وارادهیه دلالت ایدن بر دلیل قائم اولدیغندن اورایه حملی لزومی تحققاتیشدر .

أوت (صلاة) ک (علیهم) ایله صله لانیسی و (سکن) ک (ل) ایله صله لانیسی
معنای شرعی مراد اولونمادیغنه دلیلدر . چونکه کیمسه نک صلاتی باشقه سی ایچون
مستلزم سکون اولاماز . کذلک کیمسه نک اوزرینه صلاة شرعی قیلیناماز . جنازه
نمازی ایسه بر نوع دعادر . بناءً علیه شو قرینه ایله تعین ایلهدی که صلاة شرعی
مراد اولونمایه رق دعا معنای لغویسی قصد و اراده اولونمشدر .

ا کر لفظ ، معنایه برنده حقیقت عرفیه ، دیکرنده لغویه ایسه بو تقدیرده
حقیقت عرفیه اوزهرینه حمل ایتمک اولادر . معنایه آراسنده تفاوت بولونمایوبده
هر ایکیسی لغویه و یا هر ایکیسی شرعیه ایسه بو تقدیرده مفسر طرفندن نظر

اولونور ، اکر هر ایکی معنائک قصد وارادهده اجتماعنده منافات وارسه مفسر ، معنای مرادی تحریده اجتهاد ایدر واو ایکی معنائک هر هانکی برینک ارادهیه تعین ایله دیکنه دلالت ایدر نزدنده بر دلیل قائم ویا اماره بولونورسه مرادالله بنم اجتهادحجه بواولمق لازم کلیر دیر واو معنایه حمل ایدر . یوق ، بویله بر دلیل ویا امارهیه دسترس اولامادینی ونظرنده هر ایکیسی مساواتده قالدینی تقدیرده آرتق مفسر هر هانکی بر معنایه حملده مخیرمیدر ، یوقسه او ایکی معنائک هانکیسی اغاظ ایسه ادرایه حمل ایتمکمی ویا خود بالعکس هانکیسی اخف ایسه ادرایه حمل ایتمکمی لازمدر بوراده بین العلماء اختلاف واردر . مثلاً (ثلاثة قروء) لفظی هم حیض ، هم طهر معالرنده مشترک اولدینی وهر ایکیسی جمع ممکن اولمادینی جهتله امام اعظم ، نظرنده قائم اولان دلیل ویا اماره سایه سند (قروء) لفظی حیضه حمل ایده رک اوج حیض لزومی کوستر مشدر . شافی نظرنده ایسه طهره دائر اماره قائم اولدیغندن طهر اوزرینه حمل ایده رک اوج طهر لزومی اعلان ایله مشدر .

اما ایش بویله اولمایوبده هر ایکی معنائک ارادهده جمعی ممکن اولدینی تقدیرده هر ایکیسی اوزرینه حمل اولنه رق بوده فیض اعجازک تجلیاتندن صایلیر . کذلک (واللیل اذا عسعس) آیتنده کی (عسعس) اقبال وادبار معنالی آراسنده مشترکدر وهر ایکی معنی ، حقیقت لغویه اولمق اوزره شو لفظک محتملیدر . مع مافی ارادهده جعلری ممکن دکدر . شو حالده شو آیتک تفسیری صد دنده بولونان بر مفسر دوشونور و (القران یفسر بعضه بعضاً) قاعده تفسیری سنک ویردیکی صلاحیتله (واللیل اذا ادبر) آیتندن استفاده ایله ، نزدنده قائم اولان شودلیل اوزرینه (عسعس) نک [ادبر] معناسنه اولدینی قرارلا . شدیرر وشو معنائک مراد اولدیغنه حکم ایدر .

ایکنجه نقطه : هر هانکی الفاظ قرآنیه نک معانی لغویه سند تفسیره دالدقده شوراسنی خاطر دن چیقار مامق لازمدر : لسان عربک شیوه دلاراسی جمله سندن در که برینجه الفاظک ایلك نظرده دلالت ایله دکلری معالرده حقیقت ایمش کی

کوزو کدکلی حالدہ تعمیق نظر آنندہ معانی مزبورہ نک معانی مجازیہ اولدقلری آ کلاشیلیر . اونک ایچون مفسر بوبابده آیاغنی دنک آلمق اقتضا ایلر ؛ تاکہ مجازی حقیقت اولمق اوزره قبول ایتمکده خطا ایتمه سین .

مفتون فضائلی ومغبون کمالاتی بولوندیغم قوجه علامه زمخشری ، اوفضائل طولومندن عبارت بولنان وجودنده کی قوا ومشاعرینی صیقمشده آتار سائرہ سنی کولمکده براقه جق بر اثر مهم میدانہ کتیرمشدرکہ اوده لسان عربده حقیقت کبی کوزو کدیکی حالدہ مجاز اولان لغتی کوسترن (اساس البلاغه) نام کتابیدرکہ تفسیر صدندہ بولنان ذاتک اوندن استفادہ بی اونوتماسی واونی حرزجان ایله مه سی لازمدر . طوغروسوی یا ، انسان اونی او قویونجه هم لسان عربک کینیشلکنی ، همده قرآنک نکات ومزایاسنی آ کلامق وبر ادیب عربی اولمق ایچون نهلره احتیاج بولندیغنی درک ایدہرک اسالیب قرآنیہ دن بی خبر بولونان مستشرقلرک قرآن حقندہ زباندرازلقده بولونمالرینی استرقاب دینیدن زیاده جهل وغوایتلرینه و ادراک حقایق لسانیہ ایچون لازم اولان اسبابدن محرومیتلرینه عطفده تردد ایتمز .

اوجنجهی نقطه : مفسر ، مطابقت ، تضمن ، التزام قسملرندن عبارت اولان اوج دلالتی یکدیگریکرندن آیرمق خصوصنده احتیاطی الدن بر اقامق لازمدر . شو اجمالی منطقیون دکل ، مفسرین آغزیله بر آز تفصیل ایدہلم .

دلالت مطابقیه:

لفظک ، معنای موضوع لهک تمامی اوزرینه دلالتیدر . مثلاً (فاعسلوا وجوهکم وایدیکم الی المرافق وامسحو برؤسکم) آیتنده جمیع اعضانک تمامی اوزرینه دلالتی کبی که شو حالدہ وجوه ، ایدی وسائرہ دن عبارت اولان اعضانک تمامی اوزرینه الفاظ مزبورہ نک دلالتی مطابقیه اولوب بوصورتده وجهک تمامنک بیقائمانسک وجوبی تحقق ایتمش اولور .

دلالت تضمينه :

لفظك معنای موضوع لهك تمامه دكلده جزئی اوزرينه دلالتيدر . مثلا آيت وضوءده کی وجهك كندندن جزء اولان كوز اوزرينه دلالتی وینه اوراده کی (يد) لفظك طيرناق آراسنه ويوزوك آلتنه دلالتی كبی .

*
**

دلالت التزامیه :

معنای موضوع لهك لازمی اوزرينه دلالتندن عبارتدر که بوده آيت وضوءك وجوب وضوءه دلالتی كبی . ایمدی شو اوچ دالتك اولكیسی لغویه در ، دیگرلری عقليه در . شو حلاله بونلر آراسنده تعارض وقوعنده دلائل لفظیه ترجیح اولونور . مثلا آيت وضوءده دلالت تضمينه طریقيله كوزلرك ایچنك غسلی واجب اولدیغنه دلالت وارددر . فقط بو بر دلالت عقليه در، بوكامعارض اولان بر طاقم دلائل لفظیه وارددر که اونلر غسلی واجب اولمایه جغنه دلالت ایدرلر . مثلا (لاخرج فی الدین) (یسرو اولاتعسروا) (بشرو اولاتنفروا) یریدالله بكم الیسر ولایرید بكم العسر) . ایشته بو کبی دلائل نه آبدسته كوزلرینك ایچنك یقانماسنك ، نه ده طرناق دیبلرینك ، نه ده یوزوك آلتلرینك غسلنك واجب اولمادیغنه دلالت ایدرلر و بودلالتلرده لفظیه در ، عقليه اولان دلالت تضمينه اوزرينه ترجیح اولنورلر . ایشته لغات اعتباریله تفسیر حقنده مطالعات بو مرکزده در . کله لم شیمدی اعراب اعتباریله تفسیره دائر مطالعاته .

اعراب القرآن :

بونی بر علم مستقل اعتبار ایدنلرده اولمشهده معناسزدر . دوزجه سی نحوون باشقه برشی دکلدر . (ابو حیان) بو بابده غیر ونفیز ، نقیر وقطمیر

نه وارسه تفسیرنده مباحث بر اقامش ، هبسنی یازمشسهده ۷۴۳ تاریخنده وفات
ایدن ومصرده ابو حیاندن استفاضه ایتمش بولنان (ابراهیم سفاقمی) مرحوم
مرحوم (الحید فی اعراب القرآن الحید) نامنده بر اثر یازمشدرکه اثر مزبورک
الحق بوباده یازیش آتارک کافه سندن فائده لی وشموللی اولدیفنده شبهه یوقدر .
مشارالیه بو اثرنده (ابوالقاء) وسائره کبی بوباده متعمق ذواتک سوزلرینی جمع
ایله دیکی کبی تفسیر ایله اعراب بیننی جمع ایتک خصوصیه اونوتماشدر .
زخشرینک اعراب قرآنه عائد کافه تحقیقانی بوراده بولونور .

« تفسیر بالداریه نك یدنجی مرتبه سی

مجازات قرآنیه اعتباریله تفسیردر

عزالدین عبدالسلامک (۶۶۰) قرآنده کی کافه مجازاتی جامع اولمق اوزره
اخیراً شرکت طرفندن طبع اولونمش و (المجازات القرآنیه) نامنی آلمش بر اثری
واردرکه بر خیلی استفاده مزک مخزنی اولان بو کتابی سیوطی مرحوم ،
بعده التاخیص (مجازات الفرسان الی مجاز القرآن) نامیله آریجه بر اثر اولمق اوزره
نشر ایله مشدر .

قرآنده کی مجازاتی آ کلامق ایچین آریجه آدام عقللی (علم بیان) بیلیمک
لازم اولمقله برابر تفسیر قرآن املنی طاشیمیان ذاتک بروجه آتی ارچ قرینه بی
نظر اهتمادن آیرماماسی الزمدر . چونکه : قرآن مزبوره مجازی داعی و اوکا
عدولی مقتضی اولمق طولایسه یله کندینک وجودی اهم والزمدر و اونلرسز
قرآنده مجازه قائل اولمق حرامدر .

برنجی قرینه - متکلم ایله مخاطب آراسنده معروف اولان قرینه عقلیه در .
(واسئل القریه) آیتنده کی (قریه) لفظی مجاز لغویدر ، حقیقتی اوزرینه محمول
دکلدر . بوکاده قرینه : سؤالک قریه یه تعلقنک عقلاً محال اولماسیدر . علاقه
ایسه (ذکر محل ، اراده حال) در . بوندن باشقه استعاره بالکنایه اولمق اوزره
مجاز عقلی اولمق احتماللری وارسهده پک آچینی مجاز مرسل اولماسیدر . کذلک

(واخفض لهما جناح الذل) ده مجاز لغوی واردر. قرینه سی ایسه عقلیه در که اوده جناحك ذله اضافه سنك محال اولماسیدر. شو حالده (ذل) بر قوشه تشبیه و شبهه بولنان قوشك ملایمی (جناح) ك اثباتیه استعاره بالكنایه تخیلیه اولمشدر.

كذلك (یرید ان ینقض) آیتده کی اراده نك جداره اسنادینك عقلاً امتناعی جهتیه انسانه تشبیه و ملایمی جداره اثبات صورتیه استعاره بالكنایه به حمل ایله مجاز لغوی یا بمق لازمدر.

ایکنجی قرینه - قرینه عرفیه در. مثلاً (یا هامان ابن لی صرحاً) آیتده کی (ابن) امری (مر) یعنی امر ایت معناسندن مجازدر.

چونکه: عقل، هرچه بناتك هامانه اسنادینی ممتنع عد اتمز ایسه ده عرفاً بنایی یابان ایرغاد مقوله سیدر، وزراء دکلدر. بناء علیه شو قرینه عرفیه طولایسیله (ابن) لفظی استعاره تبعیه طریقیه (امر ایت) معناسنه اولان (مر) لفظنك معناسندن مجاز لغویدر. یا خودده اسنادده مجاز اولارق مجاز عقلی در.

اوچنجی قرینه - قرینه لفظیه در. مثلاً (مثل نوره) ترکیب اضافی دلالت ایدر که الله، نورك عینی دکلدر، غیریدر. چونکه بر شی نفسنه مضاف اولاماز. شو حالده (الله نور السموات والارض) جمله جلیله سنده مجازه کیتمك ضروریدر. قرینه سی ایسه: قرینه لفظیه دن عبارت اولونان اضافتدر.

ایشته شو اوچ قرینه بی ایجه نظراعتباره الملق لازمه دندر و هر زمان قرآنده مجاز وار دیندیمی همان شو اوچ قرینه دن برینی آراشیدر مالیدر. اگر بونلردن بری و ارسه نه اعلی، یوق.. بونلردن بری اولمادیغی حالده موضوع لهك غیری بر معنی مراد اولونمق طرفه کیدیلورسه شبهه سز که تأویلات باطنیه دن باشقا بر شی دکلدر.

تفسیر بالدرايه نك سگکزنجی مرتبه سی

آیات وسورك مناسباتی خصوصنی تدقیق مرتبه سیدر

آیات وسورك آرازلنده کی مناسباتك لزوم وجودینه قائل اولانلرله انكار

ایدنلر آراسنده خیلی قیل وقال وقوع بولمش ، (عزالدین بن عبدالسلام) ایله متأخرین مفسریندن (صدیق بهادرخان) بولنرک هر ایکسی « مختلف اغراض و متنوع اسباب اوزرینه نازل اولان آیات آراسنده مناسبت آرامق بیهوده تکلفدن عبارتدر » دیمشلسده مناسبت قائل اولان جمهوره کوره آیات شریفه حسب الوقایع نازل وحسب الحکمه مرتب اولارق نازل اولمشدر . فخر رازی که تفسیرینک هیچ برینده مناسبت در میان ایتدن کچمز ، اودیور که : لطائف قرآنیه نیک بک چونغی ترتیب آیاته مودوعدر . اونی انکار ، مزایای قرآنیه دن تعامیدر . یوکا بناء بوبابده اولاتشمیر ساق ایدن و ۸۰۰ تاریخنده وفات ایله یین (برهاالدین البقاعی) در که مشارالیه (نظم الدرر فی تناسب السور) نامنده بک مهم بر اثر میدانه قویه رق عالمی خشنود ایتمشدر . اونی متعاقباً ینه اونک ایله معاصر بولونان سیوطی مرحومده (تناسب الدرر فی تناسب الآی والسور) نام اثرینی میدانه قویمشدر .

صدیق بهادر خان ایسه تفسیرنده بقاعی به هجوم ایدیور و سلاح اولمق اوزره آیاتک حسب الوقایع المختلفه نازل اولدیغنی در میان و ذیل اولمق اوزره امری القیسک مختلف مقصد لرله یازدیغنی قصائد آراسنده مناسبت آرامغه بکزه تهرک زاد فی الطنبور نغمه اخری مثلنجه بویوک بر بوط قیریور . حال بوکه حسب الوقایع نازل اولان آیات جلیله یی جناب جبریل کتیردکجه هانکی سورهنک زه سنه ، هانکی آیتک یازیلایغنی ده بیلدیریر و شو صورتله ترتیب ایات توقیفی ر صورتده وجود بولوردی . بناء علیه تنزیل آیاتده مناسبت آرایوب ترتیلرنده مناسبت آراماق بویوک منطقسز لقدر .

شعر

والنجم تستصغر الابصار صورته
والذنب للطرف لالنجم فی الصغر

تفسیر بالدرایه نیک طقوزنجی مرتبه سی

تعارضات موهومه نیک ازاله سیدر

علوم قرآنیه ده اختصاصدن وقتنی قصیقانان ، شیوه اسالیب قرآنیه به بیکانه

بولونداقلری جهته قرآنك بعض آیاتی آراسنده مختلف اسباب طولایسیله کوزوکن تخالفات صوریه بی حقیقی تخالف ظن ایدرلرده کیمی ، مستشرقلرک یابدقلری کبی ؛ ایشته قرآن قرآن دینه وجوه اعجازک بر مجموعۀ بدیع الیانی اولمق اوزره کوستردیککز کتابک آیاتی آراسنده پک چوق تعارضلر واردر! دیهرک یایغاره لر قوپاریرلر ، کیمی ده ساده دلک وبو خصوصده عدم وقوف وقت توغل سینیله شک واضطراب ایچنده قیورانیرلر. حال بوکه عمرینک رکن مهمنی تعقیب اسالیب قرآنیه وتدریب تراکیب فرقاییده سوه سوه کچیرمش اولانلر بوکبی اختلافانک موهوم اولدیغنی بروجه زیر بالوجوه استدلال ایله میدانه چیقاره رق معترضینه طاش یوتدورورلر .

برنجی نمونه - قرآنک خلقت آدمه متعلق آیاتی آراسنده ، مثلا کیمیسنده طوپراقدن ، کیمیسنده اوزون مدت صویه مجاورتی حسبیله قوقمش چاموردن [من حمام سنون] دیکرنده یاپیشقان چاموردن [من طین لازب] اوبرنده ده اجزاء ارضیه ایله مخلوط بولونمایان خالص چاموردن [من سلاله من طین] ده اوبرنده آتشدۀ پیشیریلمش دستی مقوله سی کبی طوقوندقده سس ویره ن قورومش چاموردن [من صلصال] خلق اولوندیغنه دائر بیاناته تصادف اولونویورکه بویله یالککز خلقت آدم مسئله سنده بر قاج درلو تخالفات موهومه قارشیسندنه بولونانلرک یاصیحه اعتراض فیرلاته جقلرینه ، یاخود شک واضطرابه دوشه جکلرینه شهه یوقدر. حال بوکه اهل تحقیق ، بروجه آتی بیانات ایله اختلافات مزبورنک برسرایدن عبارت بولوندیغنی کوستریورلر :

جواب: نسخه کبرای قوه قاهره و آیت عظمای فطرة باهره اولان آدمک یارادیلشی اطوار مختلفه واحوال متشتمه کچیردیکندنه شهه یوقدر. جسد آدمک اطوار طینه سی ، اجزاسی متفرق اولان طوپراقدان باشلا یوب صویه قاریشیور ، چامور اولویور ، بعده کونشده بر زمان براقیله رق صوینی چکیور ، بوندن صوکراده قورویوب صلصال اولویور وشو اطوارک هر بریسی اعتباریله قرآنده بیانات متعدده بولونویور . مادم که هر برینک مرجع ابتدایی جوهر واحد اولان طوپراقدر. شو حالده بیانات مزبوره آره سنده هیچ بردرلو تخالف یوقدر.

ایکسجی نمونہ - عصای موسانک ابراز معجزہ آنندہ گاہ [ثعبان] یعنی
 اژدرها اولدینی [فاذاهی ثعبان] گاہ کوچوک ییلان یاوروسی معناسنه اولان
 [جان] کبی قیورانمغه باشلادینی [فاذاهی تہزکاتہا جان] بیان اولونویور .
 برشینک برآندہ ہم بویوک ، ہم کوچوک اولماسی محال اولدینی جہتلہ ایکی بیان
 آراسندہ تضاد و تخالف آشکاردر .

جواب : عصای موسی ، یارادیلدیشندہ اژدرها ، فقط قیورانماسندہ کوچوک
 ییلانلر کبی چست وچالاک ایدی . بر شینک جسماً بویوک اولدینی حالده کوچوکلر
 کبی چابکروان اولماسی آراسندہ حقیقی بر تخالف بولونمایہ جنی بدیداردر .

اوچنجی نمونہ - بر آیتدہ انساانلرک مسئول اولاجقلری [وقفوہم انہم
 مسئولون] دیگر آیتدہ نہ انسک ، نہ دہ جنک کناہلرندن مسئول طوتولمایہ جقلری
 [لایسئل عن ذنبہ انس ولاجان] بیان بویورولویور کہ بودہ توہم تضادہ وسیلہ در .

جواب : قیامتدہ مواقف کثیرہ واردر . کیمنده مسئولیت محقق ، کیمنده
 دلکدر . نفی واثبات شو صورتہ توزیع اولونمش اولور . برده مثبت اولان
 سؤال ، تبکیت و الزام ایچوندر ، نفی اولونان ایسہ معذرت سؤالدر . شو حالده
 آنلری تکدیر و توبیخ و الزام ایچون « سزہ پیغمبر کلمہ دیمی و اوامر الہیہ می سزہ
 تبلیغ ایتمہ دیمی ، ایتدی ایسہ سزہ موجبنجہ حرکتدہ بولوندیگز می ؟ » کبی
 سؤالره معروض قالا جقلدر . اما « سزک ترک اوامر خصوصندہ بر معذرتکنز
 وارمی ایدی ، وارسہ سوبلہ یکز باقلم ، کبی سؤالره معروض قالمایہ جقلدر .
 شو ایکی نفی واثبات آراسندہ تناقص بولونمادینی ، عقلندہ میزان بولونانلرجه
 شہہ سزدر .

تفسیر بالدرایہ نك اونجی مرتبہ سی

مشکلات قرآنیہ اوزرینہ اشعار عرب ایلہ استشہاد اولونہرق یاپیلان تفسیردر
 صحابہ و تابعیندن وعظمای ائمہ نیندن غرائب و مشکلات قرآنیہ اوزہرینہ
 دایع اشعار عرب وروایع افکار ادب ایلہ استشہاد وقوع بولدینی حالده حمایت

دینده مفرط طرفداراق داعیه‌سندہ بولونانلر بوخصوصده بر معتاد آقبری
 کیمه‌بی بالالترام استشهاد مزبوری منع ایتشلردر و مقام استدلالده دیمشردر که
 « قرآن اوزره‌ینه شعر ایله احتجاج مجویز اولونورسه شعرک اصل ، قرآنک
 فرع یاپیلماسی لازم کلیر که اصل‌الاصول اولان قرآنک هیچ بر وقت برشی
 اوزره‌ینه تفرع ایده‌مه‌یه جکی بدیداردر . برده قرآنده مذموم اشعار ایله‌ینه‌او قرآن
 اوزرینه احتجاج ایتک رهین جواز اولاماز ، بناءً علیه استشهاد مزبور قطعاً
 ممنوعدر . »

جواز استشهادہ قائل اولانلر جواباً دییورلر که « بزم اشعار عرب ایله‌لسان
 عربی مبین اوزره نازل اولان قرآنک بعض لغات مشکله‌سی اوزرینه برای
 استیضاح استشهاد ایتمه‌مزدن اشعار مزبورہ‌نک قرآن ایچون اصل اولماسی نهدن
 لازم کلسین ؟ بویله ملازمه موهومه‌یه عقلمز ایره‌مز، ایشته سزه عظامای امتدن
 ابن عباس حضرتلری که شواهد ادبیه ایله استشهاددن منع دکل ، بلکه بزى
 اورایه تشویق ایدیور . باقیکز نه‌دیور :

« الشعر دیوان العرب فاذا خفي علينا حرف من القرآن الذي انزل الله بلغة العرب
 رجعنا الى ديوانها فالتبسنا معرفة ذلك منه)

یعنی : « شعر ، عربک دیوان عرفانی ، ترجمان وجدانیدر . بزه اللهمک
 عرب لغتیه انزال ایتدیکی قرآندن برحرف کیزلی قالاجق اولورسه درحال
 دیوان عرب اولان اشعاره مراجعتله اوندن استیضاح ایدرز . »

(کتاب‌الآغانی) ده یازیلدیغنه کوره صنادید قریش برکون حضور پیغمبری‌یه
 کله‌رک بوجه‌آتی محاوره یاپدی :

- سزه قرآنک من عندالله اولدیغنی اعلان ایدیورسکوز . حالبوکه لسان
 عرب اوزره نازل اولان کلام‌الهیتهک اولسانده استعمالی مه‌جور و یا هیچ ایشیدیله‌مش
 کلماتدن مزکب اولماسی لازم کلدیکی حالده اعجازک اک یوکسک طبقه‌سندہ
 بولوندیغنی ادعا ایله‌دیکی کوز بوکلامده مغل فصاحت اولان غرابتهک بولونماسه
 نه دیرسکوز ؟

حضرت پیغمبر - نه کبی؟ بر قاچ مثال کتیرکده اونک اوزرینه بیان مطالعه ایدلم، وسیله ارشاد اولسون.

مشرکین - (تزدری) (کبار) (عجاب) . ایشته بوکله لر عرب (قح) ک لغتنده یوقدر . بزده عربز ، بیمیوروز .

بونک اوزهرینه رسول اکرم افندیمز ، افقه دوغرو . نظر ایدره ک قارشیدن هجین سوارباشلری کفیه لی ، قبائلک اک کزیده لرندن برهیت مبعوئه نک کلدیکنی مشاهده بیورنجه مشرکینه خطاباً :

— سؤالریکیزک جوانی شیمدی آیرسکیز . بیوردیلر . دیرکن قبیله ریشی حضوره کیروب هانکی قبیله دن اولدقلرینی و کندیکنک اوقبیله نک ریشی بولندیغنی ، استکناه دیانت احمدیه مقصدیله قبائل طرفندن مبعوئاً کلدیکنی بیان ایتدکن صوکره فخر عالم ، اوکا خطاباً :

— اوطور بیوردیلر . اعرابی اوطوردی . تکرار :

— قالق . بیوردیلر . اعرابی قالقدی . بوسفرینه :

— اوطور بیوردیلر . اعرابی ینه اوطوردی . تکرار :

— قالق . امرینی ویرنجه اعرابی قیزدی وشو سوزلری سویله دی :

— یا محمد ازدری بی وانامن کبار قومی ان هذالشی عجاب ، یعنی « یا محمد !

بنله اکله نیورمیسک ؟ حال بوکه بن ، شو حقارته لایق دکلم . چونکه قومک

بیوکلرندیم . طوغروسی یاشو ماجرا تخف برشیدر . مشرکلر ، سؤالریکنک

جوانی بدوینک سوزلرنده بلیغ و معجز بر طرزده تجلی ایتدیکنی کورنجه

« سحر وفسون محمدی آفاق عربی طومنس ، کبی هذیانلرله چیقوب کیتدیلر .

ایشته شو حادثه کوسترمز می که لغات قرآنیه اوزرینه کلام عرب ایله استشهاد

اولونویورمش ..

کذلک بوجه آتی عرض اولنان حادثه ده جواز استشهاد اوزرینه پک بیوک

وقوی بر برهان تشکیل ایدر . حادثه شویله در :

عبدالله بن عباسک ، کعبه معظمه اطرافنده خلقی باشنه طویلایوب تفسیر

قرآن ایله مشغول اولدیغنی انصاده (نافع بن ارزق) ، (نجدة بن عویمر) ه :

— قالدق، شو خلقى باشنه طوپلايوبده تفسیر قرآن ایدن ابن عباسه کیدهلم
 بعض شیلر صورالم دیمشدی . ایکیسی مشارالمک باش اوجنه دیکیلهرک :
 — بز، سکا کتاب اللهدن بعض شیلر صوراجغز وهربری ایچون اشعار
 عربدن بر شعر ایله استمهاده تکلیف امتحانیدسنده بولوناجغز. دیدیلر . مظهر
 دعای پیغمبری اولان ابن عباس :

— باش اوستنه ، صورکز . دینجه نافع ایله آرارنده بروجهزیر حرارتلی
 بر صورتده سؤال وجواب تعاطی اولوندی . دقت ایتمه لیدرکه دائما سائل نافع،
 عجیبده ابن عباسدر . تصریحه لزوم قالمقسزین آ کلاشمق ایچون اخطاره لزوم
 حس ایله دک :

(عن الشمال عزین) ده کی (عزین) نه دیمکدر ؟

— اینجه حلقه لر دیمکدر .

— اشعار عربدن بونک بر مصداقنی بزه کوستره بیلیرمیسک ؟

— های های . سن (عبید بن الابرص) ک شو بیتنی دویمادکی ؟

فجاؤا یهرعون الیه حتی

یکونوا حول منبره عزینا

یعنی « اونلر ، بمدوحک یانسه قوشارق کلیدیلر . تا که منبرینک اطرافنده

حلقه لر تشکیل ایله سینلر »

— (وابتغوا الیه الوسیلة) نه کی (وسیله) نک معناسی نهدر ؟

— وسیله (حاجت) دیمکدر .

— باقالم عرب ، بونی کنندی لساننده بویله جه طانیشمدر ؟

— های های . سن (عنتره) نک شو بیتنی کورمه دکمی ؟

ان الرجل لهم الیک وسیلة

ان یاخذوک تکحلی وتخضبی

یعنی « ای نازنین ! رجالک سنی آلمایه احتیاج عظیمی واردر . کوزکه

سورمه چک ، الیکه قینا یاق .

- (شرعه) و (منہاج) ك معناری نہ در ؟
- شرعه (دین) منہاج (طریق) معناری نہ در .
- باقالم عرب ، بونی لسانندہ بو معنارندہ اولمق اوزرہ قبول ایتشمیدر ؟
- های های سن (ابو سفیان بن الحارث) ك شو بیتنی دویمادگی ؟

لقدنطق المأمون بالصدق والهدی
وبین للاسلام دیناً ومنہجا

- یعنی : « مروجہلہ امین اولان محمد علیہ السلام ؛ صدق وهدی ایلہ ناطق اولدی واسلام ایچون دین وطریق ہدایت کوستردی ،
- (اذاأمر وینعہ) -دہ کی (ینع) نہدیمکدر ؟
 - ینع (میوہ نک پیشوب ککالہ کلمہ سی) در .
 - باقالم عرب بونی لسانہ مال ایتشمیدر ؟
 - اوت . سن ، شاعرك شو بیتنی کورمہدگی ؟
- اذا مامشت وسط النساء تاودت
کما ہترغصن ناعم البنت یانع

- یعنی « او نارنین ، قادینلر آراسندہ کزیندیکی وقت پیشکین میوہ لی ، یوموشاق نباتلی دال ناصل صارصیلیرسہ اولہجہ صالحہ صالینہ کزہر ،
- (یکادسنارقہ) -دہ کی (سنا) نہدیمکدر ؟
 - ضیا معناسندہ در .

- عرب بونی بویلہجہ قبول ایتشمی ؟
- (ابوسفیان بن الحارث) ك شو بیتنی ہیچ ایشیمہدگی ؟

یدعو الی الحق لایبغی بہدلا
یحلو بضوء سناہ داعی الظلم

- یعنی « اورسول اکرم ، انسانلری حقہ چاغیرمقدہ در . قارشیلغندہ مکافات دہ ایستہ مز . نورینک ضیا سندن قویو قارانقلر ایشیقلا نیر . »

— (وحناناً من الدنيا) ده کی (حنان) نه معنایه در؟

— رحمت معناسنه در .

— عه رب بونی گنبدینه مال ایتمشی ؟

— های های . سن (طرفه) ك شویتنی کورمه دکمی ؟

ایامنذر فیت فاستبق بعضاً

حنانیک بعض الشر اهون من بعض

یعنی « ای ابو منذر ! بزى محو ایتدك ، باری برازیمزی براق . الله ، سکا

کرات ایله رحمت ایتسین (شرك بعضیسی ، دیکرندن اهوندر ،

— (افلم بیأس) نه دیمکدر ؟

— (افلم یعلم) دیمکدر که (بنی مالک) لغتی بویله در .

— بونك شاهد ادیبسی وارمی ؟

— (مالک بن عوف) ك شویتنی غالباً دویمادك ؟

لقدیأس الاقوام انی انا ابنه

وان كنت عن ارض العشيرة نائياً

یعنی « یمین ایدرم . بوتون اقوام بیلیرلر که بن ، عوفك اوغلی یم . هر نه قدر

نیله مك طو پراغندن مهجور بولو بویور سه م ده .. »

— (لافیه غول) نه دیمکدر ؟

کندیسنده دنیا شرابی کبی فنا و تیکسیندیرن قوقو یوق دیمکدر .

— « بوکا شواهد عربیه دن بر شاهد وارمی ؟

— امرؤ القیس) ك شو بیتنی دویمادکمی ؟

رب كأس شربت لاغول فیها

وسقیت النديم منها مزاجاً

یعنی « کوتو قوقوسی اولمایان شرابدن کاسه کاسه ایچدم ، آرقاداشه صو

قاتیلمشدن ویردم »

— (هم فيها خالدون) ده کی (خالدون) نه دیمکدر .

— جهنمده باقیدر لر ، قطعياً چیقماز دیمکدر .

— بوکادائر عربك طانیدینی بر شاهد واری ؟

— (عدی بن زید) ك شوقولنی غالباً ایشیتمه دك ؟

فهل من خالد اما هلكننا

وهل للموت بالاناس عار

یعنی « بز ، اولورسهك نه باس وار ! دنیاده باقی قالمش واری ؟ ای قوم !

ناس ایچون اولومدن عارلانمق اولورمی ؟

— (فیطمع الذی فی قلبه مرض) ده کی (مرض) نه معنایه در ؟

— زنا معناسنه در .

— شاهدك واری ؟

— (اعشى) نك شویتنی کورمه دکمی ؟

حافظ للفرج راض بالتقى

لیس بمن قلبه فيه مرض

یعنی « ممدوحم ، فرجنی زنادن واتی و تقوایه راضیدر . قلبنده زنا محبتی

اولاناردن دکدر . »

— (انداد) نه دیمکدر ؟

— اشباه و امثال دیمکدر .

— بوکا شاهدك واری ؟

(لیلید بن ربیعہ نك شویتنی کورمه دکمی ؟

احمدالله فلانده

بیده الحیر یفعل مایشاء

یعنی « اللهه حمد ایددرم که مثل و شبیهی یوقدر . خیر کندی النده در .

ایسته دیکنی یاپار ، کیمسه قاریشاماز . »

ایشته نمونه لرینی کوسترمش اولدیغمز شو ایکی قهرمان آراسنده کی سؤال
وجوابلر ایکی یوز اللی بی آشمشدر. اثرک مساعده سی اولمادینی جهتله بوقدرله
اکتفا ایتدک و ایلریده آریجه بر رساله ادبیه شکلنده اونلری ده چیقارمق
املنده بولوندق .

بوراده مقصدمز، آنجق استشهاد بالا شعارک جوازینی کوسترمک ایدی که
اوده حاصل اولدی .

طبقات المفسرین

معلوم اولسون که مفسرینک روایت ودرایت اعتباریله طبقاتی اون درتدر.
برنجی طبقه : اصحاب کزین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین طبقه سیدر .
اصحاب کزین ایچنده تفسیر ایله اشتهار ایدنلر ، بوجه آتی ذوات کرامدر :
چاریار باصفا . ابن مسعود (۳۲) [۱] . ابن عباس (۶۸) . ابی بن کعب
(۴۳) ازید ابن ثابت (۴۸) ابوموسی الاشعری (۴۴) ، ابومریه (۵۷) ، عبدالله
ابن الزید (۷۳) ، انس ابن مالک (۹۱) ، جابر بن عبدالله (۹۹)

علی ابن ابی طالب ۴۰

چاریار کزین ایچنده اک زیاده تفسیر ایله اشتهار ایدن و بوبابده کندیسندن
روایت اکثر اولان علی بن ابی طالب رضی الله عنه و کرم الله وجهه در. بونکده
سببی : ابوبکر ، عمر ، عثمان رضی الله عنهم حضرتنک انتقاللری تقدم ایتمش
اولماسیدر . بناء علیه اونلردن تفسیرک ثبوتی ، مشارالیه نسبتله آزددر .
حضرت علینک تفسیرده کی وسعتی حقنده پک چوق صحابی طرفندن حسن
شهادت وقوعبولمشدر .

ابوالطفیل حضرتلری دیمش که : « بولوندیغم بر مجلسده حضرت علی خطبه به
چیقوب شوسوزلری سوبله دی : « بکانه صورارسه کز جوابسزقالماز. باخصوص

کتاب الله دائر نه صورارسه کز سزه کافی وشافی جوابلر ویریرم. ایشته میدان طورماییکز، صوروکز . سزی یمین ایله تأمین ایدهرم، هیچ برآیت یوقدرکه بن ، اونک کیجه می ، کوندوزمی ، اوواده می ، طاغده می ، درده می نازل اولدیغنی بیلمه یه می .

ابن مسعود - نصرتلری دییورکه : « قرآن ، یدی حرف اوزره در . ظهر و بطنی واردر . علی بن ابی طالبک نزد اطلاعنده هم ظهری ، هم بطنی موجوددر . نه قیمتدار شهادت دکلی ؟

عبدالله بن مسعود ۳۴

مشارالهدن روایت اولنان تفسیر، جناب مرتضادن روایت اولنان تفسیردن چوقدر . علم تفسیرده کی کثرت اطلاعی ، هرآیتک زرده نازل اولدیغنی ، لیلی ، نهاری ، حضری سفری ، صیفی ، شتوی هانکیسندن بولدیغنی بیلدیکی جهتله تحدیثاً للنعمة اعلان ایدردی و علاوة « اکر بوباده کندندن اعلم بر برآدم ایشیتسه م شد رحل ایله تحصیلنه شتاب ایدردم ، دیردی .

۳۲ سال هجریسنده مدینه ده بالارتحال (بقیع الغرقد) قبرستانه دفن

اولوندی .

عبدالله بن عباس ۶۸

سلطان المفسرین ، ترجمان القرآن عنوانلریله بین الامه شهر تکبیر اولان بو ذات عالیقدرک ماده وجودینه حضرت پیغمبر طرفندن بروجه آتی دعاقله ا کسیر معنوی طرح اولونمشدر : « اللهم علمه الاویل ، اته الحکمة ، اللهم بارک فیہ وانشر منه ، ترمذی نک روایتنه کوره ایکی دفعه جبریلی کوردیکی واقعدر . اوت ، برکوزکه جبریلک لفاسنه موفق ، برقلب که رسول اللهک دعاسنه مظهر اولا ، اونده علوم اولین و آخیرینه دائر حظ وافر بولونماسی مستبعد دکلدر .

ذهبی دییورکه : کره ارضده کندیسندن اعلم برفرد اولماقله برابر علمای دین

اطلاقه شایان ذواتی تولید اولارقیتیشدیرمش، وفاتندن سوکراده مکتب عرفان امتی اوکسوز بر اقامشدر. اولردن بعضیلری : مجاهد ، سعید بن جبیر ، اعراج ، عکر مه در .

۶۸ ده طائفده ارتحال ایدوب (محمد بن الحنفیه) طرفندن نمازی قیلنمشدر. نمازدن سوکره محمد بن الحنفیه بر نطق ایراد ایده رک « ایشته شمعی علمک بناسی کوچدی ، دیمش ، ذاتاً کوزلری یاشارمش اولان خلتی غریبو و فریاده سوق ایشدر .

ابن الوزیر الیامانی « مفسرینک اک کزیده سی صحابه در . چونکه حق عالیلرنده کتاب وسنتده ثنادر اولمشدر . قرآن ، کندی لسانلری اوزره نازل اولقله برابر اوکلربنه برمشکل آیت کلدکده مشکات نبوتدن استیضاح ایله حل اشکال ایتملری طولایسیله غلط و خطانک اولردن ظهوری باشقه لرندن آز اولق لازم کلیر .

دیدکن سوکرا سوزی ابن عباسه نقل ایده رک دیورکه : مع مافیہ اصحاب آراسنده تفسیرجه متخصص بولنان عبدالله بن عباسدر . تفسیره عائد کندیلرندن مروی اولان معلومات طولوبو بر صورتده جمع اولونمش وشو حال ، صدر اولدن هیچ برکیمسه حقنده میسر اولمامشدر . بناء علیه اسنادی صحیح اولق شرطیله اوکواصل اولان روایات تفسیرییه بوبابده علاقه دار اولان جاهیر امتک تفسیرلرندن دهها زیاده قبوله احری والیقدر . بوده بر قاج وجهله نابتدر .

برنجی وجه — فخر عالم صلی الله علیه و سلم افندیمز ، بوذات شریف حقنده فقه و تأویل ایله دعا ایتمش و شو کیفیت ۸۰۷ تاریخنده ارتحال ایدن (نورالدین علی الهیتمی) طرفندن زوائد کتب سته بی جامع اولق اوزره آلتی جلددن مرکب (زوائد) نام اثرده طرق عدیده ایله رهین ثبوت اولمش ، حتی بخاری و مسلمده او دعاری ناطق اولان احادیث تخریج اولونمشدر .

ایکنجی وجه — بوتون صحابه ، مشارالیهک صورت عمومیهده علمنی باخصوص تفسیرده کی وسعت اطلاعی بر شکل تعظیمکارانده تسلیم ایله مشلردر .

گرچه بدایت امرده - بدرده بولونمش بونجه اختیارلر آراسنده کندیسسی کبی
برکنجه موقع امتیازویریلهسی - « بزم ابن عباس قدر اولادمن وارکن بزمه
مساوی طوتولمق شویله طورسون ، بزه ترجیحاً اوکا موقع امتیاز ویریلهسی
روامیدر ؟ » کبی اعتراضلرک یوکسلمه سنه بادی اولمشسهده اخیراً حضرت عمر
طرفندن آچیلان امتحان ، هم اونک موقع احترامه لیاقتنی ، همده فاروق
اعظم حضرتلرینک قیمتشناسلغنی میدانه چیقارمشدر . اولجه ابن عباسه چهره
اشمئزاز کوسترنلره او حضرتک پیش اقدارنده باش ا کدیرمشدر . امتحان
شویله در :

عمر رضی الله عنه ، برکون معترضلره ابن عباسی بر انجمنده جمع ایدره رک
(اذاجاء نصرالله) سورهنسی موقع مذاکره قویدی و سورهنک نهایتده کبی
(فسبح بحمد ربک و استغفره) نک معناسی صوردی . بولونانلر (واجب
الوجود حضرتلری ، مسلمینی فتح و نصرتی متعاقب تحمید و استغفاره دعوت
ایدیور » دیدیلر . فاروق اعظم ، « سن نه دیرسک ؟ » دیه ابن عباسه صوردی .
اوده « بوسوز ، اجل محمدینک نهایته کلدیکنی بیلدیریور » جوابی ویردی .
بو جواب ، حضرت عمرک تحسیننی موجب اولدی . کافه حضارده ابن
عباس حقهده دعای پیغمبرینک نافذ اولدیغنی تسلیم و اعتراف ایلدیلر .

اوچنچی وجه — ابن عباسه منتهی اولان طرق روایتک محفوظ و متصل
اولارق هیج بروجهله دوچارانقطاع اولماماسیدر که اسباب یکانه اسباب رجحانده
بو اولمق ایجاب ایدر . اونک ایچوندر که علی بن ابی طالب وسائر کبی کندیسندن
دها افضل اولان صحابه بولوندیغنی حالدده اونلره واصل اولان طرقک انقطاعه
اوغراماسی و طرق ابن عباسک ایسه اوندن وارسته بولونماسی رجحاننی ایجاب
ایله مشدر .

ابن عباسه منتهی طریق یقلر : برنجی طریق — علی بن طلحه الهاشمی طریقیدر که
ابن عباده منتهی اولان طرقک اعلاسی و صاعلامیدر . امام احمد بن حنبل بو طریقک
مدحده دییور که « مصرده برطومار واردر که اوننی علی بن طلحه ، ابن عباسدن روایت

ایله مشدر. شاید بر طاب، اونی اله کچیر مک و مضموننه صاحب اولمق ایچون مصره قدر کیتمک زحمتنه قاتلانسه چوق کورلمز. بوندن طولاییدر که بخاری، اونک نسخه سنه اعتبار ایله مشدر. علی بن طلحه ایله ابن عباس آراسنده بر واسطه واردر که اوده یا (مجاهد) یا خود (سعید بن جبیر) در. علی بن طلحه نک وفاتی (۱۴۳) ده در.

ایکنجی طریق - قیس بن مسلم الجریلی طریقیدر که مشارالیه (عطاء بن سائب) دن، اوده (سعید بن جبیر) دن، اوده ابن عباسدن روایت ایدر لر.

قیس بن مسلم، روایتی یاسعیددن، یا خود باشقه سندن کچیر، اوندن ده (ثوری) و (شعبه) روایت ایدر لر. وفاتی ۱۲۰ ده در.

اوچنجی طریق - ابن اسحاق طریقیدر که مشارالیه (زید بن ثابت) ک مولا سی اولان (محمد بن ابی محمد) دن، اوده (عکرمه) یا خود سعید بن جبیردن اونلرده ابن عباسدن روایت ایدر لر.

ابن اسحاق، انس بن مالک و سعید بن المسیب کبی ذواته ملاقی اولمش، قصص و سایر مغازیده پک چوق نام ألمش، حدیث و قرائتده بویوک مهارت کوسترمش بر تابعیدر. وفاتی ۱۵۰ تاریخنده بغدادده در.

دردنجی طریق - کلبی طریقیدر که طرق ابن عباسک الواهیبی و غیره قبولیدر. مشارالیه، (ابوصالح) دن، اوده ابن عباسدن روایت ایلر. کنیه سی (ابوالنضر) در. اسمی (محمد بن سائب بن بشر) در. (کلبی) نام قبیله یه منسوب و کوفه لیدر. علم انسابده وسعت اطلاعاته مالکدر. بر تفسیری واردر. (عبدالله بن سبأ) نام یهودی دونمه سنک اتباعندن، بناء علیه غلاة شیعه دن ایدی. (جمل) و (صفین) وقعه لرنده بولوندی. وفاتی ۱۴۶ سنه سنده کوفه ده در. کندیسندن آنجق ترمذی روایت ایلر. چونکه کیمسه طرفندن توثیق اولونما مشدر. طریق کلبی نک ضعفی بودرجه اولدینی خالد بوبکارده (محمد بن مروان السدی) منضم اولورسه سلسله مزبور سلسله کذبندن باشقه نام آلاماز.

سدی به (سدیء صغیر) دیرلر که کوفه لیدر . کنیه سی ابو عبدالرحماندر .
تفسیری کلبی دن دیکله مشدر . وفاتی ۱۸۶ ده در .

واحدی ایله ثعلبی تفسیر لرنده بوکا استناد ایدر لر سده جدأ واهیدر .
باشنجی طریق - (مقاتل بن سلیمان) طریقیدر که مشارالیه واهی اولمقده
کلبی ایله اوموز اوپوشور لر .

هر کس طرفدن تکذیب اولونمش ، هیچ بر کره توثیق اولونمامش ،
بونکله برابر تجسیم و تشبیه ایله شهرت آلمشدر . اونک ایچون نسائی دن
باشقه بر کیمسه کندیسندن تخریجده بولونمامشدر . ناصیلسه نسائی ، اونک
حقنده (لایتمعدالکذب) سوزیله هر نه قدر یالان سویلر سده متعمد دکلدر
دیمش ، مع مافیہ و قوف تفسیر یسنه قائل اولان بولونمشدر . (۱۵۰) تاریخنده بصره ده
وفات ایله مشدر . بونکله معاصر برده (مقاتل بن حیان) واردر که تجسیم و
تفسیق اولونمادیغی کبی زهد و تقوی و فقه و فتوا سنه شهادت ایدیلمشدر . (شعبی) دن
(عکر مه) دن (عبدالله بن بریده) دن روایتده بولونمش ، (ابراهیم ادهم)
(عبدالله بن المبارک) ده کندیسندن روایت ایله مشدر . ابومسلم خراسانی نک
خروجنده - افغانستانده کی - کابله قاچمش ، خلقی اسلامه دعوتله بو خصوصده
بک بویوک موفقیت کوسترمش ، همان کافه افغانیانی اسلامه ادخال ایله مشدر .
آلتنجی طریق - ضحاک بن مزاحم طریقدر که انقطاعه اوغرامشدر .
چونکه ابن عباسه ملاقی اولمامشدر . (ابن جریر) ایله (ابن ابی حاتم) کندیسندن
اخراجده بولونمشلردر . چونکه منقطعک ضعفنه حکم اولونماز ضحاک ، ایکی
سنه آناسنک قارنده طور دقدن صوکر ا کوله رک طوغمش ، او مناسبتله ضحاک
نامنی آلمشدر . صلحای امتدن بر ذات اولوب ۱۰۰۰ قدر قیز چوجوغی استیعاب
ایده جک بر مکنت یاپدیرمش و چوجوقلرک تعالیم و وظیفه سنی در عهده ایتمشدی .
حیواننه بینرک معاونین تعلمیه سنی تفتیشه چیقاردی . اجرت تعالیم نامنه برشی
آمازدی . حجاجک شردن قاچمش ایسه ده بلخده یاقابی آله ویرمش ، ۱۰۵
تاریخنده زندانده وفات ایتمشدر . رحمة الله علیه .

یدنجی طریق - عطیة العوفی طریقیدر که طریق مزبورک ضعفنه رعمأ (ابن جریر) ایله (ابن حاتم) اوندن تخریج ایدر لر دی . مع مافیہ ضعیفدر ، فقط واهی دکلدر . وفاتی ۱۱۱ تاریخنده در .

سکزنجی طریق - سدیء کبیر طریقیدر . مشارالیه اسماعیل بن عبدالرحمن القرشی الکوفی اولوب تابعیندن اولمغله برابر شعیفدر . مسلم و سنن اربعه ارکانی عندنده مرغوبدر . وفاتی ۱۲۱ تاریخنده در .

.*

ابن عباسدن سوکرا طبقه صحابه دن اولانلر بروجه آتیدر :

أبی بن کعب ۳۰

بو ذات والاقدر ، کتابت وحی خدمت مقدسه سنده بولونان اصحابنددر . برکون نبی ذیشان ، کندیسنه « اعظم آیات قرآنیه هانکیسیدر ؟ » دییه صورمش اوده « آیه الکرسیدر » دینجه « علم ، سکا مبارک اولسون ، جمیله سیله تبریک ودعا بویورولمشدر .

تفسیرده کندیسندن برنسخه کبیره روایت اولونمشدر که اونی (ابوجعفر رازی) ، (ربیع بن انس) دن ، اوده (ابوالعالیه رفیع بن مهران) دن ، بوده (ابی) دن روایت ایتمشدر . (ابن جریر) ، (ابن ابی حاتم) تفسیر لونده ، حاکم (مستدرک) نده ، احمد بن حنبل (مسند) نده اوندن تخریج ایله مشدر . وفاتی ۳۰ تاریخ هجریسنده در

زید بن ثابت ۴۸

بو ذات شریفده کتاب وحی خدمت مقدسه سیله بکام بویورویلان بختیاراندن . ومعانیء قرآن علماسندن اولوب ۴۸ تاریخنده وفات ایله مشدر .

ابوموسی الاشعری

یمیلیدر . فتح خیبر اثناسنده هجرت ایدہ رک مسلمان اولمش ، قرآنی تمامیلہ ازبرلمش ورسول اللہ عرض ایتمشدر . صحبتی نسبتاً آزایسده استفادہ واستفادہ سی پک چوقدر . حسن صوتی ، جودت قرآنتی تحسیناً ، لقد اوتیت مزماراً من مزامیر آل داود ، التفات نبویسنہ مظهر اولمشدر . یمنہ والی اولارق کوندریلش ، ۴۴ سنہستده وفات ایلمشدر .

عبدالله بن الزبیر

معانی قرآنہ وقوقده بہرہ تامصاحبی اولان بو ذات عالیقدر ، زهدو تقواسنہ علاوہ شجاعت فوق العادہ سیلہده مشهور اولوب ۷۳ تاریخندہ مکہ مکرمہده وفات ایتمشدر .

ابو ہریرہ

شہرتی ذکرندن مستغنی اولان بو ذات عالی ، ہجرتک ۵۷ نجی سنہسنده ارتحال ایلمشدر .

انس بن مالک

ناسہ فقہ ومعانی قرآنہ دائر خدمت تعلیمده بولونارق ہجرتک ۹۹ نجی سنہسنده ارتحال ایتمش و ۸۰ دانہ اولاد ذکور براقشدر .

عبدالله بن عمرو بن العاص

معانی قرآندن باشقہ فقہده ، مغازیدہ ، قصص وسیر انبیادہ احوال اخرویہیہ دائر خصوصاتده یدبیطاصاحبیدر . ۶۸ تاریخندہ مکہده وفات ایتمشدر .

ایکنجی طبقه

تابعین طبقه سیدر

شیخ الاسلام (ابن تیمه) دیورکه : تابعین کرام حضرتان دن اساطین اهل تفسیر ، اوج دیارک مفسر لریدر . اوزمانده اهل تفسیرک جولانگاه عرفانی ده اوبلده لردن عبارتدرکه اونلر مکه ، مدینه و کوفه در .

شو اوج بلدهده یاشایان مفسر لرك الك یوکسکی مکده یتشئلردرکه اونلرده (مجاهد) (عطاء بن رباح) و ابن عباسک کولهسی (عکرمه) در . چونکه بونلرک استادی ابن عباس ، کوفهده کیلرک ایسه ابن مسعوددر .

مدینهده یتیشه نلرک اک مشهوری (زید بن اسلم) درکه (امام مالک بن انس) وزیدک کندی اوغلی (عبدالرحمن) اوندن اخذ علوم ایتشلردر .

شیمدی بونلر حقنده بوجه آتی تفصیلات ویرهلم :

مجاهد بن جبیر المکی

ابن عباسدن تفسیر او قومش ، عبدالله بن عمرک خیلی زمان صحبتنده بولونمش و اوندن حدیث اخذ ایلمش ، کندیسندنده (قتاده) (عروه) (منصور) (اعمش) کبی ذوات ، روایات تفسیرده بولونمشدر .

قتاده د علماء تفسیر ایچنده بقیه السلف آنجق مجاهددر ، دیرمش . فضل بن میمونده مجاهدک عام تفسیرده کی خارق العاده مساعیسنی بیان معرضنده « بن مجاهدک قرآنی اوتوز دفعه تفسیراً ابن عباسه عرض ایتدم دیدیکنی ایشیتدم » دیمشدر .

امام شافعی ایله امام بخاری ، مجاهده بویوک اعتماد پرورده ایدرلر . وفاتی هجرتک یوز اوچندهدر .

سعید بن جبیر

(سفیان ثوری) سعیدك علو كعبنی بیان مقامنده دیمشدر كه : « عام تفسیری
دورت كشیدن آلکیز : سعید بن جبیر ، مجاهد ، عكرمه ، ضحاک » .
قناده ده دیمشدر كه : « تابعینك اعلمی دورت ذاتر : عطاء بن ابی رباح
مناسكده ، سعید بن جبیر تفسیرده ، عكرمه سیرده ، حسن بصری مواعظ ایله
حلال و حرامده اك متخصص برعالمدر » .

اوله مشهوردر كه تابعین ایچنده احكام طلاقه اك زیاده واقف اولان عطا
حلال و حرامی اك زیاده بیلن طاوس ، تفسیری اك فضله بیلن مجاهددر . فقط
بونلرك كافه سنی جمع ایتمش اولان بر ذات واردر كه اوده سعید بن جبیردر .
هجرتك ۹۵ نجی سنه سنده حجاج ظالمك تیغ قهریله شهید ایدیلشدر . کیفیت
شهادتی ؛ جلادتنه ، متانتنه ، قوه ایماننه پارلاق بروئقه اولدینی جهمله بوجه
آتی نقاطنی عرض ایدلم :

سعید بن جبیر ، عبدالملك بن مروانك سلطنت ظالمانه سنه قارشى خروج
ایدن (عبدالرحمن بن اشعث) طرفدار لغیله اتهام اولونارق یا قالاتمش ، سلطنت
امویه نك تأیید و تقویه سنه اوغر اشان حجاجك حضورینه كتیریلد كدن صوكر
ایچرییه كیرر كیرمز « مریم ، اعوذلرحمن منك ان كنت تقياً دییهرك استعاذه
ایله دیكى كبی بن ده سندن اللهه صیغیزیم » دیمشدی .

— اسمك ندر ؟

— سعید بن جبیر .

— خایر .. اوله دكل ، بلهك شقی بن كسیردر .

— والدهم اسممی سندن ابی بیلر .

— سنی دنیا ده جهنمه آتارم .

— سنده بویله قدرت اولدیغنی بیلسم سندن باشقه اله انخاذا ایتزدم .

— یوق . فکرمی آكلامادك . سنی اولدورورم .

— ها ، اويله ايسه والدم اسمى سعيد قوماسنده اصابت ايمش . شهيد اولورسه م سعيد اولورم .

— على و عثمان حقنده نه ديرسك ؟ جتنده ميدرلر ، يوقسه جهنمده مى ؟

— اورالره اوغراسه ايدم حاللرينه واقف اولور ، سكا جواب ويره بيليردم .

— عبدالملك حقنده نه ديرسك ؟

— جمله سيا تندن برى ده سنسك !

بونك اوزرينه حجاج :

— جلاد ! ديهه هايقيردى . جلاد ، اوزه رينه هجوم ايتديكى صيراده سعيد

كولمكه باشلادى . حجاج سببى صوردى . اوده :

— بوقدر مظلومه قارشى اللهم صبر ايله معامله سـنه كولو بورم ديدى

و (انى وجهت وجهى) آيتنى او قودى . حجاج :

— يوزينى قبله دن دوندورك . امرينى ويردى . سعيد (فايما تولوا فثم

وجه الله) آيتنى او قودى . حجاج :

— يره اورك ، ديدى . سعيد (منها خلقناكم وفيها نعيدكم) آيتنى او قودى .

حجاج :

— اورك بوينى ! امرينى ويردى . سعيد اللرينى قالدوروب :

— ياربى ! شو ظالمه قانمى حلال ايتيورم . بوقدر مظلومى نعمت حياتدن

محروم ايدن شو حريفى بندن صو كرا ياشاتما . ديهه دعا ايدهرك شهيد اولدى .

بك آرزمان صو كرا ده حجاج چيلديروب هلاك اولدى .

حسن بصرى ، سعيد بن جبيرك شهادتى طويونجه « يمين ايدهرم كه بوذاتك

قتلنده بوتون جهان مشترك اولسه لردى هپسنى جهنمه سوروكلر كوتوروردى ،

بو يوردى .

احمد بن حنبلده « بوذات ، علمنه ناسك محتاج بولوندينى بر كيمسه ايدى .

بك يازيق اولدى ، ديهه اظهار تاثر ايتمشدى .

عکرمه

ابن عباسك كوله سی ایدی . وفاتنده اوغلی علی بن عبدالله بن عباسه انتقال ایدوپ اونك طرفنده دوت بیک دینار مقابلنده (خالد بن یزید) . صاتیلمش ایدی . بونك اوزرینه عکرمه ، علی بن عبدالله :

— منفعت خسیسه مقابلنده بابا كك بوتون علومنی صاندك ، بك یازیق ایتسك . دیدی . بوندن اوتانان وپشیمان اولان علی بن عبدالله ، بیعی اقاله و عکرمه نی آزاد ایله دی .

عکرمه ، خوارج رأینده اولدینی ایچون اوکبی مسئله کی روایاتی ضعفه اوغرامشدر . صدر اولك ، مومالیه حقنده کی انتقاداتی ، هپ اعتقادی اولان شو مسئلهیه عأنددر . وفاتی ۱۰۵ سنه هجریه سنده در .

رفیع بن مهران ابو العالیه

بصرده یتشمش ، علم قرائتی ابی بن کعب ایله زید بن ثابت دن ، معانی قرآنی ابن عباسدن اوکره بوب ۹۰ سنه سنده ارتحال ایله مشدر .

قیس بن مسلم الجدل الکوفی

طرق ابن عباسك بیانی صیراسنده ذکر کی کچمشدر .

زید بن اسلم

عبدالله بن عمرك كوله سیدر . وفاتی ۱۳۶ ددر .

محمد بن کعب القرظی

ابوهریره ایله فضاله بن عییددن روایت ایله مشدر . مسجدده حدیث او قوتورکن طاوانك چوکه سی اوزه رینه جماعتیله برابر ۹۰ تاریخنده وفات ایتمشدر .

مرّة الهمدانی

عمر ، ابوذر و ابن مسعود دن روایت ایله مش ، کنديسندن ده اسام کوفی ، سدیء کبیر ، عطاء بن سائب روایتده بولونمشدر . کثرت سجدوندن آلتنده ایزلر پیدا اولمشدی . ۹۰ سنه سنده ارتحال ایتمشدر .

عطاء بن ابی رباح ، قتاده بن دعامة ، ضحاک بن مزاحم ، عطیة العوفی بونلرک ذکری طرق ابن عباسک بیانی صیراسنده کچمشدر .

ابن سیرین

فقه ، تفسیر ، حدیث و تعبیر رؤیاده مشهور و شایان اعتماددر ۱۲۰ سنه سنده ارتحال ایله مشدر .

حسن بصری

کبار تابعیندن و مشاهیر صلحا و واعظیندن اولوب ۱۳۰ تاریخده ۹۸ یاشنده وفات ایتمشدر .

ربیع بن انس

بصره لیدر . ابن عمر ، انس بن مالک ، و جابر کبی صحابه دن استفادہ ایتمش حجاج زماننده اختفا و ابو جعفر المنصور دورنده ، ۱۳۶ تاریخده ارتحال ایله مشدر .

عبدالله بن نجیم المکی

مجاهدک صحبت علمیه سنده بولونمش اجله مقریبیندن اولوب ۱۳۱ ده انتقال ایتمشدر .

عمر و بن عیید

۸۰ تاریخنده طوغوب ۱۴۴ ده وفات ایدن و (ابوعثمان الزاهد) دینمکله معروف اولان بو ذاتک تصنیفات عدیده و خطب و رسائل کثیره سی و حسن بصریدن روایت ایله دیک بر تفسیری و (قدریه) بی رد خصوصنده بک مهم اثر لری واردر که شایان استفاده در .

اوچنجی طبقه

بو طبقه بی تشکیل ایدن لر ، اقوال صحابه و تابعینی جمع و تلیق ایدرک بر تفسیر میدان کتیرن ارباب همدر که بوجه آتیدر :

شعبه بن الحجاج (۱۶۰) یزید بن هارون (۲۱۷) عبدالرزاق (۲۱۱)
 آدم بن ایاس (۲۲۰) اسحاق بن راهویه (۲۳۸) ابوبکر بن ابی شیبه
 (۳۳۵) سفیان بن عینه (۱۹۸) و کعب بن الجراح (۱۹۷) .

و کعب بن الجراح ، شیوخ شافعیه دن اولوب قرق دفعه حج ، بیک دینار تصدق و اون بیک حدیث روایت ایله مشدی . هر کیجه قرآن کریمی ختم ایدردی .
 ۱۹۷ تاریخنده وفات ایتدی .

بو اوچنجی طبقه زماناً یاقین اولدقلری حالد مسـلکاً اوزاق بولونان بعض مفسرین داها واردر که اونلرده شونلردر :

محمد بن المستنیر

ادبه (سیدویه) ک تلیذی اولوب عشق عرفان ایله صـباحلاین درسه هر کسـدن اول کلدیکی ایچون سیدویه کندیسـنه « انت قطرب اللیل » [*]
 [*] القطرب : بضم الفاف والراء بر قوش آدیدر وعند البعض بر بوجکدر که کیجه اصلا اویوماز ، جولان ایدر - اختری .

دینس ، اوده بولقبه اشتهار ایله مشدی . برچوق آثار ادبیه سندن باشقه (معانی القرآن) نامنده بر تفسیری واردر . وفاتی ۲۰۶ ده در .

یحیی بن زیاد

نحو جیلر آراسنده (فراء) لقبیه طاینمش اولان بوذاتک آثار سائر سندن ماعدا (معانی القرآن) اسملی بر تفسیری واردر . سامانییه ده کی کتبخانه ده محفوظ اولان و بغدادی وهی افدینک کتابلری ایچندن مباحه اولونان بوتفسیردن پک چوق استفاده ایتدم .

یحیی بن زیادک وفاتی ۲۰۷ تاریخنده در .

محمد بن یزید بن عبدالاکبر البصری

بر سورواسم و کینه سیله طانیامادیغمز بوذات ، بصریون آراسنده (مبرد) دیدیکمز امام ادبدر . (معانی القرآن) نامنده بر تفسیری (اعراب القرآن) اسمنده دیکر بر اثری واردر که مسلیکجه ادبدر . مبردک (کامل) آدلی باشقه بر کتابی داها واردر که ظنمجه باب الادبده شیمدی به قدر ایکنجی بر فصلی یازیلماشدر . وفاتی ۲۵۸ ده در .

احمد بن یحیی بن زیاد بن سیار

نحات کوفه آراسنده (ثعلب) لقبیه اشتهار ایدن بوذاتک ده (معانی القرآن) اسملی و تفسیردن بر اثری واردر که اجتهادات نحویه به دأثر پک چوق اجتهاداتی محتویدر . اخلافی طرفدن مذهبی اولوق اوزره اعلان اولونور . وفاتی ۲۹۱ ده در .

عبدالله بن مسلم بن قتیبه الدینوری

(معارف) و (ادب الکاتب) کی قیمتدار اثرلرک صاحبی اولان بوذاتک (غریب القرآن) و (مشکل القرآن) عنوانلی ایکی اثری داها واردر که مسلیک اعتباریه نحو ، لغت و ادبه متدأثردر . وفاتی ۲۹۶ ده در .

دردنجی طبقه

اشبو طبقه اصحابی ؛ صحابه و تابعین و تبع تابعینه منسوب اولان اقوالی جمع و ترتیب ایتک جهته صرف عنان همت ایدم نلردر که : اشبو طبقه نك الك بارزی ، ممتاز قهرمانی « ابن جریر » در که مشارالیه ؛ اقوالی جمع ایتک واستنباط احکام ؛ تبیین اعراب جهتلرینه التفات ایتک کبی خصوصاً آنده هم طبقه سی اولان ذوات اوزرینه حائز رجحاندر . اونک ایچون مشکله کپسندن اهل تفسیر ابن جریرک تفسیری حقیقه « اجل التفاسیر واعظمهها » کبی ستایشلرده بولونمشلردر . مشارالیهک مرتبه مجتهدینده بولونماسی علوقدرینه آریجه بر برهان تشکیل ایدر ۲۲۴ ده دوغمش ، ۳۲۰ غایه سنده ارتحال بیورمشلردر .

ابو اسحق الزجاج

« معانی القرآن » نامنده بر تفسیری واردر که : قیمتی آ کلامق ایچون زمخشری کبی بر داهینک یازمش اولدوغی تفسیر کشف افک مأخذی اولدیفنی سویله مک کافیدر .

اوت ؛ زمخشری بوتون نحوه عائد مسالکی تحقیق خصوصنده بوندن ملهم اولمشدر . وفاتی ۳۱۱ تاریخنده در .

ابن ابی خاتم ۳۲۷ ، ابن ماجه ۲۷۳ ، حاکم ۴۰۵ ، ابن مردویه ۴۱۶ ، ابن حسان ۳۵۴ ، ابن المنذر ۳۱۸ .

اشبو ذوات کرامک یازدقلری تفسیرلری اصحاب ، تابعین ، تبع تابعین اقوالنی جمع ایتک صورتیه یازلمشدر . زماناً معاصر فقط مسالکاً مغایر بعض مفسرین ده واردر که : اونلردن بری ، اسمی کچن زجاج اولدیفنی کبی ، دیگرلری ده شونلردر .

محمد بن الوهاب ۳۲۳

« تفسیر عرفه » دینمکه معروف غایت کوزهل بر تفسیری واردر . دؤوق

معانیہ، حقائق بلاغیہ به دائر پک بیوک اشاراتی محتویدر . تلمیذی طرفندن
تقریراتنک جمعی صورتیله میدانه کتیرلشسهده پک چوق استفاده لیدر .

ابوالحسن الاشعری ۲۲۰

آلتمش جزء اوزرینه بر تفسیری بولوندیغنی « ملا کاتب » یازیورسهده
استانبول کتبخانه لرنده بوله مادیق . انشاءه موفق اولورز .

ابوالنصر الماتریدی ۳۳۳

سرمذهب کلامیمز اولان بو ذاته منسوب « تأویلات ماتریدیہ » نامنده
کوزهل بر تفسیری واردر . هر حالده کنندی قلم عالیلرندن چیقمه دکلسهده
مهره تلامیذی طرفندن اثنای تقریرنده ضبط اولونوب « تحفه الفقها » صاحبی
علاءالدین سمرقندی معرفتیله تدوین اولونمش اشبو اثر بهترینی اوقویان عقیده
ماتریدیہنک، اوکا مطابق دوشن اجتهادات حنفیهنک قرآنه ناصل متوافق اولدیغنی
آکلار، کرک بو کتاب، کرک فقه اکبر حقنده بعض ذواتک دیدکلری کبی
اولکینک ماتریدی، ایکنجیسنک ؛ امام اعظم قلمندن چیقمه اولدیغنی قبول
ایتمک دوغرو دکلدر . بلکه : برنجیسی تلامیذی طرفندن فقه اکبرده تلمیذ امام
اعظم « ابو مطیع بلخی » طرفندن یازلمش اثرلدر .

محمد بن علی المعروف بالقفال الکبیر ۳۳۶

برقفالک نامی فقهده چوق کچر . بوکا قفال صغیر دیرلر . دیکری قفال
کبیردرکه : ترجمه مز بوکا عاندر . بونکده نامی تفسیر وحدیثده کچر، مذهب
اعتزاله منصرف اولمقله اتهام اولونور . فخر رازی تفسیرنده بوندن پک چوق
نقلیاتده بولونویور . وفاتی ۲۲۶ دهدر

— ابوبکر الرازی ۳۳۰

بودولتینک، احکام القرآن، نامنده و صرف احکامه دائر آیتلر حقنده

بیانات تفسیریہ و تاویلات اجتهادیہ سنی حاوی یکی جلد اوزره بر تفسیری وارکہ
له الحمد اوقاف مطبعہ سنده طبع اولہرق مطالاسندہ مستفید اولور.

— ابواللیث سمرقندی —

بستان العارفین صاحبی، تبنیہ الغافلین مؤلفی اولان بو ذاتک «تفسیر ابی الیث»،
دینکله مشهور بر تفسیری واردر وفاتی ۳۸۳ دە در.

بشنجی طبقه

سیوطی اشبو طبقه کریزکاه اولوق اوزره دیورکه: درنجی طبقه دن صو کره
بر طاقم کسه لر دها تفسیر لر تألیف ایتدیلرکه: سندات اختصار اولونمش، اقوال
منقولہ عن السلف، قویروغی کسيلمش طاووس قوشنه دونمشدر. بر کره بو
چیفیر آچیلنجہ اقوالک صحیحنی سقیمندن، ردیسنی جلیندن فرق وتمیز بر
عسرت آلدی. چونکه: اقوال قارما قاریشیق بر حالده ایدی. ایش بو قادرله ده
قالسه ینہانی. بوندن جرأت آلان نوهوسلرک بر چوغی؛ کیمیسی نم قلبه
لایح اولان دقیقه بودر، کیمیسی نم سریمه سائغ اولان واردات کشفیه و ظهور
غیبیه بودر دیرک کمال اعتمادله کندی سوزلرینی یازاردی اوندن صو کره کلنلرده
«کچمشلرک سوزلریدر البته بر سند صحیحہ صریبوطدر. اصللری بولونمق مقتضای
احتیاطلریدر» کبی حسن ظنلره استناداً اولبابده سلفدن مقالات تخریسنه لزوم
کورمه دیلر. دیرکن ایش؛ کیت کیده روایتدن فیرلایهرق درایته چیقدی].
تفسیر قرآن خصوصنده بیوک اختلافلر باش کوستردی. حتی «غیرالمغضوب
علیهم» ده کی اشخاص کیمک اولدیغنی تعینده نه قادر اقاویل اختلافیه ظهوره
کلدی. حالبوکه: فخر طلمدن بو ابده مروی اولان تفسیر؛ آنلردن مراد
یهود و نصاری اولدیغنی کوستریوردی. حیفاکه: روایتدن بالانحراف درایته
آتلانجہ در حال اختلافلر باش کوستردی.

— کلام شمدي بو طبقه نك اصحابه —

— محمد بن طاهر الشریف الرضی ۴۶۰ —

طوقوز یاشنده ایکن «سیرافی» نك درسنه کیرمش و «رأیت عمر» ترکیبده کی «عمری» نصب ایدهن ندر؟ سؤالنه ، بغض علیدر ، جوانی ویرنجه استادینک حیرتی جلب ایدهن بو داهینک «معانی القرآن» نامنده برتفسیری . واردرکه : سراپا مذهب رفض مسائلی و اونلرک چوروک و منقطع دلائلی ایله طولودر مطالعه سنده صوک درجه احتیاط ایستر . وفاتی ۴۶۰ ده در .

— عبدالله جوینی ۴۳۸ —

امام الحرمینک پدری اولان بو ذاتک اون درلو توجیهی حاوی برتفسیری واردرکه : مطالعه سنده جابجارجار وایات منقطعه نمایان اولور .

ابوالقاسم القشیری ۴۶۵

رسالة مشهوره نك و «تیسیر» نام تفسیرک صاحبی اولان بو ذواتک شناسنده «ابو الحسن الباخری» [اثنای و عظمة طاشلره خطاب ایتسه اریتیر ، ابلیسی مجلس و عظنه باغلاسه لر توبه کار اولوردی .] جماعه مبالغه کارانه سنی سویله مشدر . مع مافیة : تفسیرنده روایات منقطعه پک چوقدر . فقه ، تفسیر ، حدیث ، اصول فقه ادب ، شعر ، تصوفده علامه ایدی . شریعتله حقیقت بینی جمع ایله مشدی . صوفیه دن « شیخ علی دقاق » دن ، متکلیمندن « ابن فورک » دن و ابواسحاق اسفرائینی ، دن او قودی . ابوبکر باقلانینک کتابلرندن ملهم و اشاعره نك یکانه مدافعی اولدی . امام الحرمینک پدری جوینجی ، بیهقی کبی مشاهیر ایله حجه کیدوب حجازده ، بغدادده آنلردن حدیث تعلم ایله دی . درتیوز آلتمش بشده وفات ایله دی .

قاضی ابو حسن الماوردی

. ادب‌الدین والدینا، قانون‌الوزاره، احکام سلطانیه کبی بوکون بیله،
 آوروپاچه دستور اتخاذ اولونه‌جق حقایق سیاسییه، و دساتیر اخلاقیه‌بی محتوی
 اثرلرک صاحبی بولونان بوذات، مصلحه، بغدادده سنه‌لرجه قاضیلک ایتمش،
 و بیوک بر جلدلک تفسیر یازمشدر. فقط روایات بترايه پک چوق تصادف
 اولونور. اشونادره دوران اکثر اهل بصره‌ده کورولن اعتزال و قول‌بالقدر ایله
 اتهام اولونور. وفاتی بصره‌ده درتیوز الی‌ده‌در.

ابو عبدالرحمن السلمی ۴۱۲

درتیوز اون ایکی سالنده نیسابورده وفات ایدهن بوذات، لسان تصوف
 اوزره یازدیغی و «الحقایق» نامی ویردیگی تفسیرینک دیباچه‌سنده دییورکه:
 «اهل ظاهر دن پک چوغی فوائد قرآنیه‌ک انواعی حقه‌نده صرف همت بیان
 ایتدیلسه‌ده لسان حقیقت اوزره بیانی اهمال ایتمشدر. بنده شو، نقصانی اکمال
 ایچون شوتفسیری یازدم» کرچه بوکندی بویله دیمش سه‌ده اهل ظاهرده
 آنک اوزرینه طعن و تشنیع یاغدیرمشدر. بونلردن «واحدی» دییورکه:
 [اگر بو آدم تفسیر دیه یازدیغی بوکبی، شطح و مطامات صوفیه‌بی اللهک مرادی
 اولمق اوزره اعتقاد ایتمش ایسه شبه‌سنرکه: کافر در]. ابن جوزی ده بوکا یاقین
 تشنیع بشیعه‌ده بولونیور.

ذهبی دییورکه: «سلمی، قشیری، بهیقی» کبی نیجه اجله‌یه درس او قوتدی.
 لکن کندیسلی ضعیفدر. حقایق نامنده بر کتاب یازدی، اسلامک باشنه فلاکت
 یاغدیردی. باطنیه یول آجدی. علی بن یوسف القطان دییورکه: «سلمی»
 صوفیه ایچون وضع احادیث ایدردی. راقم الحروف دیرمکه: «کرک بو، کرک
 عبدالرزاق کاشانینک یازوب بوکون جهله نزدنده تفسیر محی‌الدین دیه مشهور
 اولان و شرکت طبعیله مطبوع بولنان تفسیر، کرک سائر لسان تصوف اوزره

یازیلش تفسیرلر؛ نه تفسیردر ، نه ده تاویلدر . آنجق بونلر ؛ اشارات قرآنیهدن عبارتدر . کلام الهیدن مقصود بالذات دکدر . مقصود بالذات آنجق معنای ظاهریدر . بناءً علیه : بوکبی تفسیرلری ، یازانلرک مقصدلری « شوآیتدن اللهم مرادی بودر . اهل ظاهر یا کلیش آ کلامشدردر » دیمک دکدر . چونکه : بوبر قصد فاسد وفکر کاسدر . بلکه : آنلر دیمش اولویورلرکه : « بز ظواهر قرآنیهدی روایت و درایتک سوقیله مراد الهی نه ایسه آنی اعتقادی واجب بیلیرز و آیتدن اللهم مقصدی آنجق بودر دیرز لیکن (لیکل آیه ظهر و بطن) حدیثک و یردیکی صلاحیتله قلوب اولیاء اللهه افاضه اولونان اشارات قدسیه و معارف لاهوتیه یی ده انکار ایده نلردن دکلز . « متنی » کبی برشاعرک سوزنده شو و شو کبی اشارات حکیمانیه ، قائل اولوبده کلام ربانیده ، مقاصد ظاهرهدن باشقه برطاقم سرائر تفحات ملکوتیه به اشارت اولسنی قبول ایتمک خصوصنی جمود قریحه و خود فطندن باشقه برشیئه حمل ایده میز .

— ابواسحاق احمد بن ابراهیم النیسابوری ۴۲۷ —

« الکشف والبیان » نامنده کی تفسیرک صاحبی اولان بوذاتک تفسیرنده اقوال ضعیفه و قصص مکذوبه پک چوقدر .

— ابوالقاسم علی بن حسین الشریف المرتضی ۴۳۶ —

فنون ادب و لسان عربده فائق الاقران بولونان بوذاتک « درد ، غرر » نامنده برتفسیری واردرکه : اکاذیب شعبیه ایله دولودر .

— ابوبکر التقاشی ۳۵۵ —

موصیلدر . بغدادده اقامت و تدریس ایله اشتغال ایتمشدر . « شفاء صدور » نامنده برتفسیری واردر . فقط احادیث منکره پک چوقدر . حقنده « متروک الحدیثدر ، دجالدر » کبی قیل و قال پک چوقدر . آخر نفسنده « مثل هذا فلیعمل العاملون » دیه ختم کلام ایله مشدر . دیه مشهوردر

غریب القرآن ، موضح القرآن نامیلہ ایکی تفسیری دہا واردر . وفاتی اوچوز
اللی بشده در زمانی اعتباریلہ دردنچی طبقہ ارکاندن ایسه ده احادیث مغشوشه
ایله تفسیرینی تولدورماسی اعتباریلہ بشنچی طبقه یه ده کیرر .

*
**

اشبو بشنچی طبقه دن سو کره مختلف سجه لر ، متفاوت مسلک لره صاحب
کیمسلر طرفدن اشکال مختلفه ده واطوار متباینه ده تفسیر لر یازلمشدر و بونلرک
هیئت مجموعه سندن مختلف طبقات حاصل اولمشدر . اوت چونکه : بونلرک
کیمی ، کندینک طول باعنی قصص و حکایات خصوصنده بوله رق اولانجه قوتیلہ
اورایه یوکلہ نمش ، زور بازوسنی ، صحیح اولسون سقیم اولسون حکایات وقصه لرله
تفسیرینی تولدورمقده کوسترمشدر « ثعلبی » کبی بر قسمی ده وسعت اطلاعنی
علم نخوده بولارق کویا کتاب سیبویه شرح یازیورمش کبی اعراب و بنا
دقائقدن طوتده (اخبار بالذی) مسائلنه قدار قواعد نحو یه دن بحث ایله املای تفسیر
ایله مشدر . زجاج ، واحدی ، ابو حیان ، شو مسلکک قهرمانلرندن صابیلر لر .
دیگر قسمی ده فقه و خلاقیاتده ادمان ایتمش ، عمرینک مهم رکننی اووادیلر ده
صرف و استهلاک ایتمش اولمق طولایسیله سلسله مفسرینه کیرمک شوقنک
اجبارینه دایانه میوب کتب فتاوان بر اثر یازیورمش کبی طهارتدن طوتده ،
امهات اولاده متعلق مسائله قدار تمديد بنان بیان ایله مش ، بیهوده و لزومسز
یره فروع فقه ، ودلائل خلافیه ایله تفسیرینی تولدورمقندن چکینمه مشدر .
امام (قرطبی) شومیدانک بارز قهرمانلرنددر . کیمی ده علوم عقلیه ده بهره مند
اولدیغندن مسائل حکمییه ، مزخرفات فلسفیه نک ایسه کوکلره نشئه ویره جک
آایش ظاهری ایله شوق عرفانی تزئیده وصاحبنک میدان بحث ونظرنده شهرتی
آرتیرمایه دخل وتائیری قابل انکار اولمادیغندن بوکبی معلوماتی جیب اقتدارنده
بولانلر ، تفسیر کلام الله اثناسنده لزوملی لزومسز فلاسفه یی بهانه ایدرک آیات
ایله مناسبی اولمسه بیله مناسبت قبه سنی یایمق ایچون نیجه صابا اوادیلر ده دم

اورارق قواعد فلسفیه و مناظرات جدلیه ایله تفسیر لرینی دولدور مقدن چکینمه مشلر دور .
ایشته شو مسلکک ده متجلد قهرمانی فخر رازی در که :

تفسیر کیرینی مطالعه ایده نلر ؛ تسلیم ایده لر که : مشار الیهک درج ، ایله دیکی
حقایق فلسفیه نک آیتله مناسبتی پک نادر در . حتی رازینک علو کعبه رغماً تفسیری
حقنده [تفسیردن باشقه ایچنده هر شی واردر] کی تزییفلر بیله وقوع بولمشدر .
ایشته بیان سابقمز وجهله حاصل اولان طبقاتی ، آلتنجیدن باشلا یه رق بوجه
زیر بیان ای دیورز

آلتنجی طبقه

— عمر نسفی نجم الدین ابو حفص ۵۳۷ —

متن عقائد نسفیه نک صاحبی اولمقله مشهور قصه ، کلام ، تفسیرده متجر
بر عالم مبرور بولونان مشار الیهک درت جلدلک « تیسیر » نامنده بر تفسیری واردر که :
مطالعه سندن با خصوص اصول تفسیره عائد باشلانغیچنده در میان ایتدیکی طویل
الذیل معلوم اتدن پک چوق مستفید اولدم . در تیوز آلتمش برده نسفده طوغوب
بشیوز اوتوز یدیده سمر قنده وفات ایتمشدر . غایت متین ، خلوق ، سنجیه
صاحبی ، حقیقی بر تورک عالمی ایدی . « رحمه الله رحمة واسعة »

— محمد بن عبدالحق بن عطیه ۵۴۶ —

علمای مغربک کزیده لرندن و ابن تیمیه و ابن خلدون کی نقادک ، پسند
یده لرندن اولان مشار الیه غرناطه لی اولوب غایت فقیه ، بلیغ بر قاضیدر . تفسیرده
ایسه همان امام المفسرین عنوان جلیله کسب لیاقت ایتمشدر « المحرر الوجیز
فی تفسیر کلام العزیز » نامنی طاشیان و مغرب زمینده تفسیر « ابن عطیه » دیمکله
مشهور و الحق بر عمل مبرور اولدیغنده شبهه اولمایان کتابی اخبار و آثار
موضوعه و اکاذیب مختلفه فی تنقید سوز کچندن کچیره رک و اهل سنت و جماعته
وعقل و حکمت و اصحاب فطرة سلیمه نک قبول ایده جکی شکله صدوقه رق عالم

اسلامی خرافات چوقورینه دوشمکدن قورومق لزومی تا اوزماندن ادراک ایتمش و تشبثاتی او یولده یامشدر .

شیخ الاسلام « ابن تیمه » دیورکه : [ابن عطیه نك تفسیری سنته موافق و بدعتی غیر مطابق فقط نه اولوردی بوقیمتدار ذات آثار سلفدن آیریلامق خصوصنده بر آزهات کوسترسیدی] حالبوکه : مشارالیه : « ابن جریر » دن بک چوق شیلر نقل و رایت ایدرده آنی متعاقب معتزله نك ادله فلسفیه و منا هیچ عقلیه سی جنسندن ادله سردنده بولونان متکلمینک اولبابده کی استند - لالاتی نقل و روایتدن کندی آلاماز . کرچه : بونده اهل سنت ایسه لرده صحابه و تابعینک سوزلری نقل و روایت اولوندقدن صوکره دیگر بر قومک کلوبده آنده مغایر فکرده بولونماسی نه قادار موافق بیله اولسه روایته قارشی کلکده معتزله نك خویلیرینه اشتراکی آندیره جق بر قوقوا کسیک دکلدر . راقم الحروف دیرکه : « ده ای فوق العاده سنه ابن تیمه کی بر نقادی بیله مفتون ایدن بو ذات ، معلوماتک قیمتنی حکایاتک غرابتدن زیاده روایاتک صحتنده کورهن و منسوب اولدینی دینه هر هانکی بر شخصک خدمتی اذهان عوامده ضاحب نفوذ اولمقله دکل ، بلکه : حقایق مثبتة کونیه و دقائق مثبتة عقلیه یه مطابق بولونان پارلاق حقیقتلرک تأثیر سحرکارانه سیله صاعلام دوشونن صاعلام دماغلرده تغیر ناپذیر بر حسن قبول تأمین ایتمکله در ، قناعتنی بسله ینلر - دندر . بناء علیه کندن اول ، کچن مفسرلرک حسب الزمان حسن ظن و یا باشقه بر شیئک تأثیر یله صحائف تفسیری یی اشغال ایدن اکاذیبی جرح و ابطال و طرح و اهل ایده رک بک قیمتدار بر اثر یازمشدر . وفاتی یوز قرق آتیده در .

راغب اصفهانی ۵۰۳

مشارالیهک تفسیره عائد آئارندن مفردات القرآن ، دن ما عدا برده مستقل تفسیری وارد درکه : بیضاوینک مأخذ لرندن بریده بودر . حکمت و فلسفه علملریله علوم شرعی یی عینی قوتده جیب اندیشه سنده بولوندوران بو کی داهیلرک

تفسیر لرینی مطالعه ایدن، هم دین اسلامک عقل و حکمته متوافق بر دین صحیح
اولدیفنی بیلیمش همده روحنی ایکی جناح ایله اوچ عرفانده اوچورمش اولور .

عمری	علامه زنجشیری	ولادتی	وفاتی
۷۱		۴۶۷	۵۸۳

کافه علومده باخصوص لغت و ادب، اعراب و معانی، بیان و بدیعه صاحب
یدبضا، زهد و تقواده، اخلاص و یقینده، متانت مسلکیه، استقامت قلبیه و سیرت
حسنده بر مردبی همتا بولونان اشبو ذات والا قدر خوارزم ملحقانندن
« زنجشیر » نام کویده طوغوب، مقدمات علمی اوراده بعدالتحصیل بغداده
کلمش اوزمانلر ایسه مدرسه نظامیه، بتون شرقک روح اذعانک چالقادینی
بردارالعلم اولمقله مدرسه لری ایچندن « علی بن مظفر النیسابوری » و « ابو
النصر الاصبهانی » کبی اصحاب دهادن علوم ادبیه بی و شیخ الاسلام « ابو منصور
الجوالیقی » دنده علوم حدیثیه بی اخذ و استماع ایله مشدی . شو اوچ بارقه
علمک افاضه ایتدکاری فیوضات علمیه نک تأثیری، نتیجه سنده بر خارقه داها
بارلامشدرکه : دها اوزمانلر ؛ « فیخر خوارزم » عنوانه استحقاق کوستروب
کوستروب او یله جه اشتهار ایله مشدی . حدت ذکا، وسعت قریحه، جودت بیان
متانت افاده، طلاقت لسان سایه سنده عالم فضیلتده او یله خارقه لر ابداع ایدردی که
کندیسی عرقاً تورک اولدیفنی حاده عربدن کوزل مقامه لر، رساله لر، خطابه لر
تحریر و انشاد ایلردی . حتی مکه مکرمه ده کی « جبل ابی قیس » اوزرینه
چیقوب بوتون قبائل عربیه قارشی « آباء و اجدادیکزک لسانی بندن آلکیز »
دیه اعلان مباهات ایده رک حرص تفردینی نیمکه چالیشیردی . عربک لسانی
عربدن زیاده بنسه مکه اودرجه چالیشمش که : قاتلانماق کلفت، اقتحام ایتدک
فلاکت، کوکس و یرمه دک مشقت قالماشدی . حتی - پک صحته کوکنه مدیکم
روایته کوره تفتیش لغات عرب - و داسیله بادیه ده کشت و کذاری زماننده
بربدوی قیزینه ملاقی اولوب اوفاجق بر محاوره دن سوکره اوقیزک شیوه ادای
ناز کانه سنه، قیز اونک دهای بلاغتشناسانه سنه مفتون اوله رق ازدواجه قرار

ویرلمشدی. کووه کی کیردیکی کیجه « قندیلی سوندور » معناسنی افاده ایده جکی
 یرده لسانه خوارزنده قوللادینی « شمع بکش » مقابلنده « اقلی الشمعة »
 لفظنی دولاشوب کویا که : زوالینک فقیل اقباله پروزی برایب طاقیلیر .
 قیز بونی کورونجه فریاده باشلار ، خلق طویلانیر . وای ، واه .
 عرضمز کبی صاقیندیغمز لسانمز عجمجه قاریشه جقمش دیهرک زمحشری یه تمیز
 بر دایاق چکدکن صوکره آلتنه خراسان اشکی معناسنه « خرخراسان »
 ترکیبی ایکنه ایله حک ایدرلر . زواللی زمحشری اوندن صوکره قاووغنی دائما
 قاشلری اوزرینه ایندیرمک مجبوریتنده قالیر . نه ایسه کنی، سه وهن ایشکذار
 احباسندن بری مسئلهبی آکلاینجه : « خ ، نک اوزرینه بر » ف ، حکیله
 ترکیبی « فخر خراسان » شکلنه صوقه رق محشره قادار سوره جک بر خجالتک
 شوکنی آلیر . زمحشرینک ، مکده مجاورتی انناسنده او زمانلر شریف مکه
 بولونان « ابن وهاسه » شدتله نفوذ ایتمشدی . حتی حین مفارقتنده شریف
 مشارالیه : بوجه آتی تحسرنامه منظوم ایله درجه توجهنی کوسترمشدر .

« شعر »

خوارزم اضحت محل الفضل والجدود	بفخر خوارزم والی الحمر والسود
وارض مکة تدردی الدمع مقلها	حزناً لفرقة جارالله محمود
لوکان یعبد ذو فضل لعزته	لکان علاة الاسلام معبود

مذهب کلامیسی

اصولدن مذهب اعتزال اوزره ایدی و آنک ایله مفتخرانه باغیره رق زیارتنه
 کیتدیکی کسه یه « آچیکز قاپوی ابوالقاسم المعتزلی کلدی » دیه خطاب ایدردی .
 اعتزالنده تعصبی اودرجه ایدی که : عقائد کلامیه دن بولونان - جواز رؤیة
 اللهه دائر آیتلره کلدکجه مذهب اعتزالی موجبینجه : آیات مزبورده بی

بعد التاویل جواز رؤیتہ قائل اولان اهل سنتک الاینه بردن نظما ، نثرآ لسان
تجاوز اوزاتمقدن چکینمزدی . ایشته بر نمونه سی :

شعر

جماعة سموا هوا هم سنة
قد شهبوه بخلقه وتخوفوا
کماعة حمر لعمری موكفه
شنع الوری فتستروا بالبلکفه

مال

یمین ایدهرم که: کندی بدعت وهو الرینه سنت نامی ویرن بر جماعت صیرتنه
سمرلراورولمش اشکلر آلاینه بکزه رلر ، اللهم مخلوقنه بکزه تیورلرده خلقک
تشنیع لرندن اور که رک (بلا کیف) دیمکله سترعیبه قالقیشیورلر .
زخشرینک شو تجاوزینه قارشی ، اهل سنت طرفندن بوجه آتی منظومه لرله
مقابله اولونمشدر .

ابن المنیر

وجماعة کفروا برؤیة ربهم
وتلقبوا عدلیة قلنا اجل
وتلقبو الناجین کلا انهم
هذا ووعدا لله حق لن یخلف
عدلوا برهم فحسبهم سفه
ان لم یکنونوا فی لظى فعلى شفہ

مال

بر جماعت ، روایة رب العالمینی انکارده بولوندولر . حالبوکه : اشبو رؤیة
حقنده وعدالهی اولدوغندن بهمه حال تحقق ایده جکدر . بونده اصلا خلف
یوقدر . بونلر کندیلرینه برده عدلیه نامی ویردیلر . اوت طوغرودر ، عبد
فعلنک خالقیدر دیدکلری جهتله الله شریک وعدیل اولمش بولونیورلر . شو
سفیهانه حرکت آنلری تریله کافی در ، صوکره کندیلرینه برده زمرة ناجیه نامی
ویریورلر که : ایشته بوکا ، دایانیلماز . خاییر یاغما یوق ، بونلر اکر جهنمک
اورته سنده دکلمر سه بیله کنارنده اوتولنه جکلرینه ، معذب اولاجقلرینه شهه یوقدر

چارپردی

عجبا لقوم ظالمین تستروا بالعدل ما فیهم لعمری معرفه
 جاء هم من حیث لا یدرون تعطیل ذات الله مع نفی الصفة

مآل

شاشارم او قوم ظالمه که: عدل و توحید کسوه سنه بورونہ رک، هذیانلر صاوور ییورلر
 یمین ایدرم که: بونلرده بیلگی نامنه برشی یوقدر بیلمدکلری حالده کندیلرینه
 نفی صفات یوزندن تعطیل ذات الله لازم کلیور که: بوندن بیوک شاعت اولاماز،
 زخشری تحقیر و تزییفی اهل سنته حصر ایتمه مش، بلکه: مشایخ صوفیه بی ده
 دیلنه دولایارق کندیسنه مخصوص برجرأئله طعن و تشذیع ایله مشدر هله «یحهم
 ویجبونه» آتینک تفسیرنده: صوفیه کرام حقلرنده کی زباندازنی عفو اولنور
 شیلردن دکادر باقیکنز نه دیور.

«کیم که: محبة لله ادعا ایدرده سنت رسولدن یان چیزه ر-ه، یالانجیدریالانجیلانی
 خصوصنده شاهد عادل کتاب اللهدر. (ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحبکم الله).
 محبة الله دن دم اوروب اثنای ذ کرده ال چیرپه رق، آیاق تپه رک حایقیران،
 کوپوکلر صاچارق مدعاسنی ثبوتہ ایصاله یلته نلری کورورسه ک هیچ شهه
 ایتمه که او مدعی کاذب، الله ندر، ا کا محبت ناصل اولور؟ بیلنمز اوباغیروب
 چاغیرماسی، نعره آتماسی جهتہ کلنجه: نفس خبیثه سنده تصور ایله دیککی بر
 معشوقه نك صورت زیباسنی خاطر لایوب آنی معبود اتخاذا ایتمه سندن باشقه بر
 سببه مستند دکدر. حتی ذ کردن صو کره دوننک ایچنی یوقلارسه ک بیل که منی
 بیله بولورسک....، زخشرینک تربیه سزاکنه رازی کبی بر فیلسوف اسلامی
 بیله دایانامایه رق ینه او موقعده شویله سویلیور [زخشری اولیای کرامه طعن
 خصوصنده یک ایلری کیتدی. آیات قرآنک تفسیرنده، فحش کتابلرینه درجی
 بیله، روا کورولمین سوزلری یازدی. هایدی دیلم که: طعن اولیایی عادت

ایدی مشدر. آدن واز کچه میور، کنیدی آلامیور، یا ناصل جسارت ایدیورده
 اللهمك كلامك تفسیری صره سنده بوکبی فاحش هذیانلرک درجنی مناسب کورویورده.
 زمخشرینک علو کعبنی کوردهن بعض علما، آتک بویله کریوه اعتزalde،
 صباح الحشره قادار صاپلانوب قلماسنی مناسب کوره مدکارندمیدر نه دره. مشارالیهک
 صوک دملرنده مذهب اعتزالی ترک ایله اهل سنت والجماعته التحاق ایله دیکنی
 سسزجه اشاعه یه چالپشیور لر قزوین علماسندن بولونان ویدیوز قرق بش تاریخلرنده
 وفات ایدن [عمر بن عبدالرحمن] نام ذاتک کشف حاشیه سنده سورۀ عمران
 او اخرنده مان فی خلق السموات والارض، آیتنی تفسیر صد دنده یازدینی شوسوزلره
 باق [نصایح صغار، طواق الذهب] نامنده کی اثرلر مصنفک آثار نافعہ سی جمله سنددره.
 نصایح کبار نامنده بر اثری واردر که: مشارالیه آتی مذهب اعتزالدن صیریلدقدن
 صوکره یازمشدره، ایشته صاحب کشفک بوسوزینه باقیلیرسه کویا علامه، مذهب
 اعتزالدن چیقوب داخل گوشۀ نجات سنت اولمشدر فقط بکا قالیرسه اکر هیچ
 امید اتمه دیکم خلافنه اولارق بویله بر تمایل اولسه یدی وفاتندن اول مزارینک
 طاشنه شویتلرک

شعر

یامنی یری مدالبعوض جناحها	فی ظلمة الليل البهيم الاليل
ویری مناط عروقها فی نحرها	والمخ فی تلك العظام النحل
اغفر لبعبد تاب عن فرطانه	ما كان منه فی الزمان الاول

یازیلماسنی توصیه اتمکی اونو تمایان زمخشری ینهدم واپسینده تفسیرنده کی
 اهل سنت وصوفیه کرام علیهنده یازدینی مقالاتک طی واححا اولونماسنی توصیه بی ده
 اونو تمازدی. بونی کندی امضاسیله بر وصیتنامه شکننده بر اقیردی ده، بو قادار
 مفتون فضائلی بولوندیغمز ذاته بزده یازیق اولمش دیمزدک.
 زمخشری حقنده بوروتولمکده اولان مطاعن شونلر درکه: بعضینک ردیه سی
 ایله برابر درجنی مناسب کوردک.
 برنجی طعن. — زمخشرینک دیباجه کشفده سبب تألیفی بیان ضمننده درمیان

ایله دیکي سوزلرک باشنده شویله بر سوزی واردرکه اویوزدن آریجه بر طعنه هدف اولمقده درباقیکیز نه دیور . [جا حظک نظم القرآن نام اثرنده دیدیکی وجهله - علم تفسیرده ابراز هنر و مهارت ، همان کلیشی کوزهل اویله هر علم صاحبی ایچون میسر اولاماز. اوت ، فقیه اولان بر ذات - علم فتاواده بتون اقرانه فائق بولونسه علم کلامده میدان مناظرده یکتا اولان بر متکلم ذی اقتدار، بتون دنیا فیلسه و فلیزینی و متکلم لرینی اقتناع و الزامده دوچار تکلف اولمایه جق قادر وسعت قریحه ، فکر چالاک ، سرعت انتقال کبی خصایص لازمه بی جامع بولونسه قصص و اخبار ، تواریخ و آثار بشر ، علم لرنده صاحب یدبیضا اولان بر قصاص - ولوکه : « ابن قریه » کبی حفظ آثار ایله اشتهار ایتمش بر ذاندن زیاده ملکه حفظه مقتدر بولونسه ، واعظه کلنجه : - هر هانکی بر واعظ ولوکه : - حسین بصریدن زیاده ملکه و عظیمه مالک اولسه لغت عالمنده کندینه کووه ن ، بر ذات ولوکه : بتون لغاتی آغزنده شکر چیکتر کبی استعمال و تحلیلنده صاحب قدرت اولسه ، نحوه اقتدار ادعا ایدن کیمسه ولوکه : سیویه دن فضل و یوکسک حقایق نحویه و قوف اوچنده پرواز ایله سه ، اشبو ذوات شوخارق العاده لیکرینه رغماً حقایق تفسیریه دریا سنده یوز کجک ایده منزلر . و مزایای اسالیب قرآنیده بیان مطالعه یوللرینه قابل دکل ، سلوک ایده منزلر . مکرکه بونلر علوم سائرده کی مسلم اولان اقتدار لری ایله برابر ، فهم فحاوای قرآنیه و استخراج مزایای فرقانیه به اختصاص تامی اولان علم معانی و بیان و بدیعه ، فائق الاقران ، فارس میدان عرفان نامنی آلا جق قادر صرف مساعیده بولونه لر . مراجعت لری اوزرنده مطالعه لری افزون اولمقله برابر ، نظم و نثرده ، ترتیب و ترصیف خطب و رسائله صاحب درایت و تجربه اوله لر . یوقسه هر هانکی بر علمده صاحب اختصاص اولمق اونلری مزایای قرآنیه دن بجه صلاحیتدار ایده منز .]

ایشته زخشرینک ارباب طعنه دیش بیلتدیره ن سوزلرندن بری بوندن عبارتدر « سراج الدین بلقیتی » زخشرینک بوسوزلرندن طولایی باقی تاصل هجوم ایدیور ؟ [تاصل اولورده اصحاب و تابعیندن صوکره « عبدالقاهر و سکاکی کبی » ذوات

طرفندن وضع و تدوین و اصلاح و ثمرین اولونان بیان و معانی فنلری نفس-یر
قرآن خصوصنده علوم سائرہ اوزره حائر رجحان بولونسون ، بویله برادعا ،
آنحاق زخشرینک دماغنده برطوتابیلیر . نهدیمک ، تفسیر دیدیکک اویله قیل و قال
و مقتضای حال علملریله اولاماز . تفسیر ، آنحاق آثار نبویه ایله حصولپذیر اولور .

— زخشری طرفندن جواب —

سراج الدینک شوااعتراضی ، علمی اولق ایله برابر اهمیتدن ساقط ، و کندینک
علو کعبیله غیر متناسبدر . چونکه : زخشری ، بالاده کی سوزیله فهم مقاصد
قرآنیه نك اکثرینک آثار نبویه دن تلقیه وابسته بولندیغنی انکار ایتیمور ، او
دیورکه : قرآنده تجلی ایدن بر طاقم خواص و مزایا و معانی ثوانی واردرکه :
اوراده اجرای احکام ، روایتک جمله مقاصندنن دکلدر . اورانک حکم
ذی نفوذی آنحاق « ذوق » درکه ده اهنوز معانی قواعدی وضع قماط تدوین
اولونمادن اصحاب کزین حضراتی ، اوکی مضامین دقیقه و معانی رقیقه یه
حسب السلیقه العربیه واقف بولونیورلردی . ناصلکه : نحو و صرفک تدوینندن
اول آنلرینه سلیقه سایه سنده قواعد نحو و صرفه مطابق بر صورته تکلم و تفهیم
مرامه قادار بولونیورلردی .

ذوق مزبوری تأمین و یاخود اساساً موجود اولان ذوق فطری بی تدریب
و تمکین ایچون وضع اولونان قواعد معانیه سایه سنده ادراک اولونان لطایف
معارف قرآنیه نك تألیف علومه احتیاج کوزو کد کدن صوکره وضع اولونان
علوم سائرہ قواعدیله ادراک اولونامیه جنی آشکار اولدوغندن فقیه ، متکلم ،
نحوی ، محدث بونلرک کافه سی حائر بولونقلری علوم اوزرینه علم معانی
و بیانی ده علاوه ایتمز لرسه فهم مزایا و اطلاع خبایاده راجل بولونه جقلرینه شبه
ایتمک موافق قانون انصاف اولاماز . ایشته زخشرینک سویله مک ایسته دیکی
حقیقت بوندن عبارتدرکه : بوده قابل انکار دکلدر . مثلاً : شمدی [ان الله
هو الرزاق ذو القوة المتین] آیتک فهم معنا سنده فقیه ، متکلم ، محدث یکعیار

ایسه لرده اومعانی اوزرینه زائد و بین البلقاء آدینه معانی ثوانی ده نیلیر. نتیجه : مزایا و مقتضیات واردرکه : ضمیر فعلک ، مؤکدات حکمک ، تکرار اسنادک فهم دقایقه کی دخل و تأثیر لرینی بالوجوه بیانی کافل اولان معانی ، بیان علم لرنده یکعیار اولامازلر. او شخصیتلرک هر هانکیسی اشبو علملره علاوه بهره مندایسه آنک ذوقی دهها زیاده مستفید مزایا اولاجغنده شبهه یوقدر - افندم بردلبر نازنده ادانک کوزه لکنی هر کورهن آ کلایایلیر . ودر حال شو کوزلدر دیه بیلیر فقط آنک صحیفه حسن و آئنده آن بآن تجلی ایدن جاذبه محاسنک اینجه لکیرینی هر آدم متساویاً ممکن دکل آ کلایه ماز . حتی اوراسی پک اولیه حیطة بیانه صیغاماز .. اوراده حاکم آنجاق ذوق اولایلیر . ایشته انسانی کی ادواقی قیجیقلایان و آکا بر طاقم قوانین ادراکیه وضع و بیان ایدن علملر ، معانی و بیان علملریدر .

ایکنجی طعن

زخشرینک نقاط تفسیری به متعلق قصوری ده مشارالیه : آیتک هوا و مشتهادن باشقه برشی اولمایان مذهبه موافق دوشمدیکنی آ کلادینی دقایقه ده بر طاقم تکلفات بارده و تعسفات جامده ارتکابیله نظم جلیلی ظاهرندن صرف و تحویله چالشماسی و بو خصوصده بیان و معانیده کی فوق العاده قوتندن استفاده به قالفیشماسیدر . حالبوکه : بلاموجب ، نظمی ظاهرندن صرف و تحویل ، تأویل اولمقدن زیاده تحریفدن باشقه بر معنایی تضمن ایتمز . دوغروسنی سویله مک لازم کلیرسه علم بلاغنده آیت من آیات اولان بوذات ، مغزای عقول دیه جک درجده کی وسعت قریحه و قدرت قلمیه و کثرت معلوماتی تشبیه قواعد اعتزالیده استهلاک ایتمسیدی عالم اسلام ، کندینک آثارندن قورقه قورقه دکلده کوله کوله استفاده ایدردی . کرچه : کشاف اوزرینه یازدقلری حاشیه لرده اجلائی امت ، قواعد اعتزالیه پی جیمیزله قوپاریرجه سنه تفسیر مزبوردن آیقلامشرسه ده ساده دلان ایچون ینه تهلیکه و غفلت زائل اولمش صایلاماز . ابن خلدون زخشرینک علو کعبنی تقدیردن و کیزلی ، آشکار قواعد

اعتزاليه نك ، تفسيرنده مندمج بولوندوغنی بیان ایتدن صوکره جمله محتویاتندن بولونان حقایق سائرهن محروم اولونماق آرزوسيله شرافالدين طيبنك حاشیه كشافی حرزجان ایدله سنی توصیه ایدیور . چونكه : مشارالیه او حاشیه ده جابجا اعتزالی رد وابطال ایتمشدر . بجه كشاف ، ازهار كونا كونی محتوی بر باغچه یه بگزور . مع مافیه ایچنده زهرلی حیوانلرده واردربناء علیه دكنكسز كز مك و محتوی بولوندیغی ازهار حقایقندن واسرار بلاغتنن ذوق آلاق تماشایه طالب غفلت ایتك جائز دكدر . دائماً احتیاط اوزره بولونماق ایسترتا كه : لسعه اعتزال ایله مسوع اولمق تهلكه سی قارشیسندن بولونماسین . زخمشری ، بر دلبردر كه : فرط حسن وآننه رغماً بندی اللسان برطورشوخانه ایله عالم فضیلتده خرامان اولمقده در . نه چاره كه : مشاط قدرت آتی اذواق مغنویه لاهوتیه واشواق وجدانیه ملكوتیه ایله آبوتابنه كرمی ویرمه مش كه : بویوزدن علمای اهل سنت و كبرای اهل و حدت حقنده درلو شناعتلر ، صاوورمقده در . تفسیر كشافك باشلیجه مأخذلری « ابو اسحاق زجاجك » تفسیریدر ناصل كه : یوقاروده ذكری كچدی . زخمشری كشافنی تحدیث نعمت الهیه اولمق اوزره بوجه آتی بیتلرله تقریض ایله مشدر .

شعر

ان التفاسیر فی الدنیا بلا عدد ولیس فیها لعمری مثل كشاف
ان كنت تبغی الهدی فالزم قرائتها فالجهل كالداء واللسان كالشافی

بغوی ۵۱۶

صحابه و تابعیندن وارد اولان تفاسیری نقل وروایت و اقاویلك یكدیكری اوزرینه ترجیحی خصوصنده متوسط برتفسیردر . فقط یلان حكایه لر ، خرافه لر ، نزاهت انبیایه یاقیشمایه جق قصه لرده مع الاسف كورولمكده در . خازن بغدادی طرفندن اختصار و تجرید همته اوغرامشدر .

غزالی ۵۰۵

اشبو ذاتك ترجمه حالى حقنده عرب واوروپا علماسى كتابلر يازمشلردر.
يالكيز بز شوراسنى اخطاره لزوم كورمكده يزكه :
مشار اليهك آثاريه و باخصوص احياسنه باقوبده كالات علميه سنك آنلره
انحصارينه قائل اولماق اچون علم تفسيردن « يا قوت التأويل » نامنده كى اون
چلدلك تفسيريله ، جواهر القرآن نامنده كى ديكر بر كوچوك تفسيرينه
اوقومق لازمدر . تا كه فيض فياضك درجه وسعتى آ كلاشيلسين .

خطيب تبريزى ۵۰۲

اشبو ديوان حماسه شارحك موقع علميسنى آ كلامق اچون كيملردن
تلد و كيملره تعليم ايتديكى بيلمك كافي در . « ابوالعلاء المعرى » ، « ابو محمد
الدهان اللغوى » كى هر برى جهان ادبه وساحه لغت عربده مشار بالبنان
اولان ذواتدن اوقومش و كنديسى ده اچلردن تاريخ بغداد صاحبي « خطيب
بغدادى » بولونان نيجه علامه لرى جهان فضيلتده چراغ ايله مشدر . درت جلد
اوزرينه بر تفسيرى واردركه : قرآنك لغت واعرابى اعتباريله كافه حوايجنى
قضا ايتمشده نيلسه اخرافه عمل اولونماز ظنده يز .

يدنجى طبقه

فخرالدين رازى

غزالى كى بونك حقنده ده يازلمش آريجه ترجمه حال كتابلرى واردر .
اولماسه بيله بو كى ذوات آنارى اچنده تاميله كوزو كور . بناء عليه : بو
بابده بر شى سويله ميه جكيز . خطيب رى نامنى آلان بو ذات زماننده ميدان
بدعته آتيلاق كراميه ايله بر خيلى چارپيشمش واو يوزدن سياسى مسئله لر

بیله نحدث ایتمشدر . هله تفسیر کیرنده خوارزمدہ برپا پاسله اولان مباحثه لری نی حکایه ایدرکه : اورادن مشارالیهک وظیفه علمانک نه دیمک اولدیغنی آ کلا - دینی کوزو کور .

عبدالسلام ابن برجان ۶۱۷

اندلسک اشبیلیه نام بلده سندن اولان بو ذات شریف اون جلدی متجاوز یازمش اولدوغنی وارشاد نامنی ویردیکی تفسیرینک قسم کلیننی اسرار و خواص قرآنیه بیاننه آیرمش و کشف استقباله ، دائر نیجه حقایقک رموز قرآنیه دن استخراجنی ادعا ایله مش و برخیلیسینک ده ظهوره کلدیکی اخلافی و علی الخصوص بو کبی شیلرک دوشکونی بولونان اندلس محیطنک تصدیقنه اقتران ایله مشدر . کرچه : مرحومک بو کبی کشفیات و رموز قرآنیه یه توفیق اطلاعنه بر شی دینمز ایسه ده صوکره کلنلرک ده بونک کشفیاتنی سند اتخاذا ایله عالم اسباب ایچنده توسلی واجب اولان موادک طرح و اهمالیله شو استخراج شونی افاده ایتمکده در نه مزه لازم کلفت . وقتی کلنجه : ناصل اولسه او انقلاب کوزو که جکدر . دیه تشکیلات عسکریه و مدافعات وطنیه یی پیش نظر اعتنایه آلمایه رق قشتاله قرالنه زبون دوشورهن سکز یوزسنه لک عرب حکومتنه ذیل نسیان چکن بو وامثالی غفلتله یازیقلم اولسون دیمه مکده الدن کله یور :

کیجه پروانه لرله بز می کرما کرم ایدی شمعک
سحر باقدم نه شمع مجلس آرا وار نه پروانه

نجم الدین کبری ۶۱۸

جنکیزک خوارزم هجومی اوزرینه شهیداً ارتحال ایدهن اشبو ذات قدسیت سمانک تاویلات نجمیه نامنده لسان تصوف اوزره بر تفسیری واردرکه : اکثریا اسماعیل حقیقنک تصوف خصوصنده مأخذیدر . قبل الهجوم جنکیزه اوصاف قدیه سندن بحث اولونمش ایدی . باشنه بر علامت قویارق عسکرینه

وقوع بولان اخطار اوزرينه اوسايهده قورتولاجنى و كندى انتخاب ايده جكى
 بر خيلى كيمسه لركده قورتولاييله جكى جنسكيز طرفندن تكليف اولونمش عالم
 اسلامك باشنه بلا كسيلن بو حريفك شو و تكليفنه قارشى بوتون مسلمانلرى
 قهر و تنكيل ايتد كدن صوكره حياتك هيچ دكرى اولمايه جغنى بناءً عليه :
 بورادن دفع اولوب كيمسى باعث خوشنوديسى اولاجغنى والا شو تكليفه
 جواب رددن باشقه بر ديهه جكى اولمايغنى بيان ايتمشدى . بونك اوزرينه
 اتكلرينه طولدوردىنى طاشلرى ، سونكو و قالقانى حامللاً لشكر كفاره هجوم
 و بر خيليسنى دياردوزخه كوندرد كدن صوكره شهيد اولدى . او ائنده جان
 آجيسيله مجوسينك پرچمه صاريلايغندن بعدالشهاده حريفك باشنى تراش اتمه دن
 الندن قورتاره ماديلىر . اونكچوندر كه : مولانا شو و بيتلى اول حضرتك
 آغزندن سويله مشدر .

— شعر —

ما ازان محشما ينم كه ساغر كيريم نه ازان مفلسكا ينم كه لاغر كيريم
 بيكى دست همين جام شهادت نوشيم بريكى دست ديكر پرچم كافر كيريم
 وقعه نك پك آجيقلى صفحه سى « روضة الصفا » تاريخنده در . مراق
 ايده نلره مراجعتى توصيه ايده رم .

امام قرطبي

علوم نقليه ده بر بحر عمان اولان بو ذاتك ، مطالبنى اشباع ايده جك
 طرزده « جامع احكام القرآن » نامنده بر تفسيرى واردر كه : اكثر
 واحثى فقهك خلافيانى و لغت تصرفاتى و محدثينك جرح و تعديلى تشكيل ايله
 باش طرفنده اصول و قواعد تفسيره دائر اولان مباحثى اغنامه شاياندر . ائناى
 مطالعه ده اندلسك خاصة قرطبه نك ثروت علميه سنى خاطر لايوب آغلاماق الدن
 كلز . سيوطينك اتقانك باشليجه مأخذلرندندر .

— عبدالله بن عمر البضاوی ۶۸۶ —

شیراز ملحقانندن « بیضا » نام محله طوغوب آلتی یوز سکسان بش سنه سی
تبریزده وفات ایدن اشبو ذات والاقدرک « انوارالتزیل ». نامنده کی تفسیری ،
افق تصانیف مقبوله ده ثریا کبی بارلاق بر مزیته مالیکدر . مزیت مذبوره بی
کوره مهینلر بر طاقم ضعف بصر عرفانه محکوم اولان بیچاره لردرکه : آنلرک
کوره مسندن ثریانک ، الوان ضیادارینه خلل طاری اولمایه جنی آشکاردر .
والنجم تستصغرا لایبصار صورته والذنب للطرف لالنجم فی الصغر
کره شمس اطرافنده دولاشان بیکلر کبی بیضاوی به خدمت و اوسایه ده دنیاده
کسب شهرت آخرتده ده احراز مثبت امیدیه شام ، مصر ، هند روم ، ایران علماسندن
ایکی یوز الی بش قادر ذوات شرح و تحشیه سنه شتابان اولارق آنک مقصدینی
ایضاح اطرافنده طولاشتمده درلر . نه بویوک موفقیت ، مشارالیه : تفسیرینه مأخذ
اولق اوزره حکمت و کلام مباحتده رازی ، اشتقاق و لغاته متعلق مباحثده
مفردات راغبی ، بلاغت ، وجوه اعجاز قرآنه متعلق ونکات و مزایایه متداثر مباحثده
کشافی انتخاب ایتشدر . بیضاوی بی مطالعه ایدنلر شو کتابلرده کی مباحث عمیقنه
قوجه مان کره شمسک بر بارداق صوده تجلیسی کبی متجلی اولدینی بارلاق
بر دهانک اثری اولق اوزره کوره جکلرندن شبهه یوقدر ، بونلردن باشقه
نتیجه اشارات لطفیه و غوامض منیفه مندرجدرکه : آنلرده یالیکیز او قوجه
بیضاوینک فکر نقادینک چاقاغندن فیرلامش شراره لردر . بیضاوی به هجوم
ایدنلرک بر قسمی عباراتنک صعوتینی استشکال ایدرلر . بونلر طبیعی قولای
عباره لره بست وادیلرده کوز یومارق یورومکه آلیش مش بر آلی عجزه
کروهی درکه : بونلری موضوع بحث ایتمه دکمز . دیگر بر قسم ده واردرکه :
کندیلری مفسریندن اولدقلری حالده یا بیضاوینک قدم کیمش شهرتی استرقاب
یا خود او وادیده بر فکر چالا که مالک اوله ماملری طولایسیله اویوکسک عالمک
قدرینی تزیل ایله کندیلرینی یوکسکتمک غرضیه مسدلکنی تقییح ایدرلرکه :

بونلرك برى ده « صدیق بهادر خان ، در مشـارالیه : کاتب چلبینک بیضاوی
حقنـده کی شناسنی چوق کوره رك دییورکه] ملا کاتبک بوثناسی جبک الشی یعی ویصم
قاعدہ سنجه بر کره سه و مش بولوندیغنی بیضاوینک غیرینی کورمه مک قیلندندر .
حالبوکه : بیضاوی (من کذب) حدیثله تحریم اولونان احادیث موضوعه پی
هر سوره آخیرینه بی پروا درج ایتشدر . بیضاوینک فلسفه یونانیه ایله توغلی ،
عقل و فلسفه یه او یغون دوسسون دیه نصوصی ظاهرندن بلا موجب صرف
و تحویلی هر کسجه مسلم حقایقنددر . آیات قرانیه نك یکانه مفسری اولان
مرفوعه پی بیله اهل معقولک خام خالاط تشکیلی یوزندن بول بول تأویل ایله
ایله احادیث مزبورده پی قوتدن دوشورمشدر دهاطوغروسنی ایسترسه ک بیضاوی
مدسوسات عقلیه نك حامیسی و مؤسسـات نقلیه نك ماحیسیدر . قرانی رأی ایله
تفسیر ایدر سمع ایله دکل ، اطلاع علوم ، وقوف فنی باشقه ، تفسیر قرآن ، تبیین
مقاصدینه باشقه در . قرآن ، اهل ضلالی هدایت ایچون کلش یوقسه عقل
و حکمت قواعدنده ات اویناتمش علمانک تمرین و تدریسی ایچون کله مشدر .
حاصلی بن کندی حسابمه بو بیضالی حریفک ، نظم قرآنک منظوقنی تأویلات
رکیکه اهل منطق و کلام یوزندن ظاهرندن صرف و تحویلی و کویا تأویل ایله
اونلره یارداجیلیق ایتمه سـنه پک زیاده جانم صیقیدور . چونکه : تفسیر دیه
یا بشیر ونذیر اولان پیغمبردن و یا سلف وائمه صحابه دن و یا تابعیندن سوزولوب
کله نه و یا خود کملین امتک اتقاقنی حائز وجه صحیح اعرابی اوزرینه مؤسس
اولانه دینیر . یوقسه نه بیضاوی مرحومک ، نه ده محمود زخشری مذمومک
سوزلری بو بابتده شایان اعتماد اولاماز .]

بهادر خانک سوزی بیتدی . بهادرک شو سوزی وقور قاجه سنه هجومی پک
حقسزدر . اوت مادام که : تفسیر بالدرایه نامنده بر قسم مخصوص واردر :
بیضاوینک یا او درجه پی حائز بولوندیغنی تسلیم ایتمه لی یا خود ایتمه ملی . ایکنجی
شقی بهادر قیویره ماز چونکه ؛ بو هر کس کبی ، کندینک ده تحت اعترافنده در .
شق اول - تقدیرینه کوره درایه مفسرلری ایچون ناصل که : رأی واستنباط

ایله تفسیره مساع کوستریلیورسه بیضاوی ایچونده کوستریلمک لوازم انصافدن
 دکلی ؟ یوقسه بیضاوی لغت، ادب، بلاغت و سائره کبی تفسیر بالدرایه شرائطنی
 حائر دکلیدر؟ حاشا . « من فسر القرآن » حدیثنه کلنجه : آنده کی وعید اولجه
 سویله دیکمز وجهله اهل زیغ وهوا و اصحاب جهل و عما ایچوندر بهادر وهوا
 دارانی ای بیلمه لیدر که : مصابیح السئه شارحنک آراء فلاسفه یه احادیث و آیاتی
 فدا ایده جک قادر دون همت اولدوغوننی اصلا تسلیم اتمه ز . و بهادر خانک
 بویله خود سرانه سوز لرندن طولایی کنیخی ، عبدالحی لکویتک تزییفنه لایق
 بولورز .

نجبه بیضاوی - اصول فقه ایله فلسفه و بلاغته صاحب ید بیضا ایدی .
 « منهاج » اصولده کی طول باغنه « طوابع » حکمت فلسفه ده کی وسعت اطلاعنه
 « انوار تنزیل » ی ده دکزی صراخی یه دولدور مق قیلندن کوستردیکی خارقه
 ایجازه بیوک برهاندر . ذکر اولونان آثارندن باشقه خلقتدن باشلایان فارسی
 تاریخی ، او لسانده یازلمش تاریخلرک اک اعلاسی در یالکز ذوالقرنین حقنده کی
 خطاسی پک آچیقدر . ناصل که : « سعدی چلبی » حاشیه سنده مصر حدرد .

سکزنجی طبقه

— محمود بن عبدالرحمن ابوالثناء الاصفهانی ۷۴۹ —

آلتی یوز یتمش درنده اصفهانده دوغمش باباسندن و حوالی بلادنده کی
 علمادن اخذ علوم ایله فائق الاقران اولارق عقلی و نقلی بتون علومده ابراز
 ملکه و اقتدار ایتمش ، یدیوز یکریمی درنده حج ایدوب قدسی ده زیارتدن
 صوکره یدی یوز یکریمی بشده دخی شامه کله رک ابن تیمه کبی بتون جهان
 فضیله میدان او قومش بر آده سوزینی دکله تمش ، حتی بر مجلسده افادات
 ملمانده بولوندوغنی ائنده ابن تیمه حضاره خطاباً « یا هو ! صوصک شیمدی یه

قادر هیچ بر مثل دمشقه آباق باصامش بویله بر فاضلك سوزینی دیکله مکی
اعتنام ایده لم. « دهرک هم قیمت علمیه سنی تقدیر ، همده کندی طرفدارلرینه
بر درس اخلاق و یرمش ایدی که : مشارالیهک فضلنی اثبات ایچون ابن تیمیهک
شو سوزندن باشقه بیوک برهان اوله ماز . ظنده یم شامده بولوندوغی ائنده
کیجه و کوندوز جامع اموریده ملازمت و اوراده تلاوت قرآن و تدریس علوم
واقناع خصوم ایله اشتغال ایرددی . « زملکانی » دن صوکره (رواحیه) ده
مدرس تعیین اولوندی . حتی مراسم اجلاسی کوننده متعدد خطیبلر طرفندن
نطقلر ، شعرلر ، قصیده لر انشاد ایلدی . اوتوز ایکی سنه سنده مصر دن ملک
قلاون طرفندن دعوت اولونه رق « سرتاقوس » نام زاویهک شیخی بولونان
« مجدالدین آقسرائی » خصوصی سفارتله بر نوع تشریفاتجیلغنه مأمور ایتمشدی .
یدیوز اوتوز طقوزده مصرده کی طاعون عمومیده وفات ایلدی .

بیضاوینک « طوالع » ی و « منهاج » ی اوزرینه شرحلری « الحقایق الربانیه »
نامنده درت جلدلک تفسیری وارد که حقوقیه سنده اثبات نبوت خصوصنده
یازدینی بحث چوق قیمتلدر :

مسلك تفسیر یسنه کلنجه : دائما احتیاجی کوزه تمش یوقسه کندی معلوماتی
کوسترمک سوداسیله املائی صحیفده بولونماشدر . اما بحث احتیاجنی حس
ایتدیکی تقدیرده نقیر و قطمیر نه لازم ایسه مطالعینی اشباعه کتیره جک طرزده
ابدال حقایقه بولونماشدر . « المواقیت یواقیت » قضیه سنک صوک درجه
حاملرندن اولمق حسیه دفع ضرورت ایچون کیدوب کلک وقتنی بیله یصقانهرق
ئولیه جک قادر غدایه کندی آیشدیرمش ایدی . رحمة الله رحمة واسعة .

— حافظ اسماعیل بن کثیر الدمشقی ۷۷۴ —

یدی یوزده دوغمش ، یدی یاشنده ایکن برادریاه برابر مسقط رأسی اولان
بصره دن دمشقه نقل بارگاه ایده رک پک کوچوک ایکن تألیف آثاره موفق اولمش
وابن تیمیه کی فضلنه پارمق ایصیریلان بر علامه دن اخذ فیض ایتمش و ابن

حجر کبی دهاتی چراغ ایتمشدر . استادی ابن تیمه حقه غایت متعصب .
 وافکار و آراسنده باخصوص طلاق مسئله سنده اکا موافقتله بویوزدن دوچار
 محنت اولمشدر . تاریخ ، حدیث ، تفسیرده اک زیاده صاحب ملکه اولان بوزانک
 بش بیوک جلد اوررینه مصرده مطبوع اولان تفسیری پک قیمتداردر . مسلیکی ،
 روایت شدت اعتنا ایله برابر تاریخه عائد واسع معلوماتی حاویدر . مع مافیہ :
 درایت خصوصنی ده بسبتون اہمال ایتہ مشدر . ہلہ جرح وتعديل خصوصندہ
 کندینہ مخصوص بردہای فوق العادہ اراز ایله مشدر . کندی یوز یتمش درت .
 تاریخندہ وفات ایدہ رک مقبرہ صوفیہ دفن اولونمشدر . رحمہ اللہ رحمة واسعہ .

— احمد بن حسن الجارپردی ۷۴۶ —

بیضاوینک تلمیذدر . کشف اوزرینہ اون جلدی حاوی ، بر حاشیہ سی واردر کہ :
 نوزہ نوب بزہ ندیکی اشبو اثرندہ ؛ زعشرینک نظماً نثراً اہل سنتہ ہجوملرینی
 نظماً و نثراً مدافعہ ایدہ رک اہل سنتک کو کسنی قباہتمشدر . مطالعہ ایدنلرک
 اویلہ بر حاشیہ یازلامشدر دیہ جکلرینہ امین اولمالیدر .
 قاضی عضد ایله آرہ لرندہ « فأتو بسورۃ من مثله » آیتہ یکر می اوچ قادار
 مباحث مهمہ سی واردر کہ : اشبو مباحثہ مشہورہ طرفینک یکدیگر حقه کی تزییفات
 ومکاتباتی محتویدر وفاتی یدی یوز قرق آلتی سنہ سنده در .

— ابو جیان الاندلسی ۷۴۵ —

عن اصل غرناطہ لی در ، مصرده یاشامش ، بر زمانلر ، شامہ کیدہ رک ابن
 تیمہ ایله بعد الملاقات ، مشارالہک ستایشی حقه :
 حبر تسر بل منہ دہرہ حبراً بحر تقاذف من امواجه الدرر
 یتقی آنک جملہ سندن اولان بر قصیدہ یازدقدن صوکرہ کندینک ، پک
 دوشگون اولدوغنی قواعد نحو یہ دن بر قاعدہ حقه مباحثہ ایتدکلری ائنادہ

ابن تیمیه نك « سيبويه » بوراده خطا ايتشدر. ديمسى اوزرينه قيامتار قوپارمش،
« ابن تیمیه » نك جانم نه قنرييورسك بو آدم پیامبر دكل يا خطا ايديه بيلير،
ديمسى اوزرينه دهازياده هيجان كلهرك كوپورمش، آنتلار پوسكورمش وبوندن
صوكره تفسيرينك متعدد مواقعهده بحث مزبورى مناسبت دوشوروب ابن تیمیه
عليهنده بيوك بيوك طعنلاره اسكى سويله مش اولدوغى قصيده يي مع زياده كرى
آيتشدر. مسلك تفسيريسى، قواعد نحويه به شدت اعتنا ايله برابر علوم سائرهدن ده
مبحثى اونوتماش ايسه ده عموميتله نظر اولوندقده تفسيرنده نحو دقايقندن بحث،
عمده در. طبعنده استهزايه ميل اولدوغندن علما مصرى كوجنديرمش ايسه ده
صعيد مصرده كى علمانك كافه سنك كندى تليدى اولماسى او كى، خفيفلكلرينى
خوش كوسترمكه يارديم ايتشدر. شعرلى ادب نقطه سنجه : غايت پارلاقدر .
تفسيرينك ايجه بر يگون تشكىل ايدن مقدمه سى پك چوق استفاده لى مباحثى
محتوى اولمله شايان مطالعه در. هدف منازعه سى طبيعى نحوه عائد مسائله
ز مخشرى و ابن عطيه در وفاتى يدى يوز قرق بشده مصرده در .

— قاضى عضدالدين الايجي ۷۵۶ —

« تكثيرالتنوير » نامنده كى وقاضى حجه ياقين مطالعه كذارم اولان تفسيرينك
ديباچه سنده بيضاوينك قيمتدار بر تفسير اولماسنه رغماً قرائت شاده وجوه
مرجوحه يي احتوا ايله ديكنى و كنديسنك ايسه : آنلردن برينه قصر بحث ايله
طريق ايجازى طوتدوغونى ، مطروحات برينه ديكر فوآد لازمه يي علاوه
ايتديكنى سبب تاليف اولق اوزره بيان ايلر . عباره سنده قاضينك متاتى
يوقسه ده رد اهل هوا خصوصنده دركار اولان اختصاصه بناء او كى نقطه لرده
غايت دكرلى بر تفسيردر وفاتى يدى يوز اللى آلتى ده در .

— شرف الدين طيبى ۷۴۳ —

ديارمغرب علماسندن اولوب عقل و نقلده علامه زمان اولان بو ذات آلتى

جلد اوزرینه کشافه بر حاشیه یازمشدر . حتی او یله مشهوردرکه : « طیبی اولمقسزین کشاف او قومق جائز دکلدره دیرلر . « فتوح الغیب عن مواضع الریب » نامنده کی بو حاشیه مصرده مطبوعدر . کندیسی حکایه ایدرکه : « تألیفه باشلامادن عالم منامده فخرکائناتی کوردم بکا برقدح سوت ویردی بعدالتناول اعاده ایتدم بعده کندیلری ده تناول بیوردیلر . »

قصور اولق اوزره « نکات بیانیه نک ایرادنده اکنار » ایتدیکنی درمیان ایدرلر سده بو بر نوع نانکورلکدر . چونکه مشارالیه : تحریر مسائل ، تقریر دلائل ، تصحیح روایات ، تنقید رجال احادیث ، تدقیق لغات ، تشریح نکات کبی کافه لوازمی اشبو حاشیه سنده جمع ایتمشدر . وفاتی یدی یوز قرق اوچده در .

— خازن بغدادی ۷۲۵ تاریخ تألیف —

مشارالیهک [لباب التأویل] نامنده بر تفسیری واردرکه : دیباجه سنده اسباب تألیفی بیان ایدرکن : « بغوی » نک « معالم التنزیل » نامنده کی تفسیرینک اوصاف محمودهی محتوی اولماسنه رغماً طویل الذیل بولوندوغنی جهتله هم آنی اختصار همده لازم اولان دیگر فوائدک علاوه سی ایله برابر احادیث شریفه نک بعض غرائبی شرح وایضاح ایتک خصوصنی ده اونو تمامیه رق شو تفسیری میدانه کتیردیکنی درمیان ایدیورسده معامله کی اکاذیب تاریخیه نک بونده ده مع التأسف یر بولدوغنی کورمکده یز . سهولت عباره سی جهتله ایشه یارار کوزهل بر تفسیردر .

— ابوالبرکات النسفی ۷۱۰ —

جمیع علومده طول یدی باخصوص ، اصول فقه و تفسیرده مؤلفات عدیده سی بولونان بو ذاتک « مدار التنزیل » نامنده کی تفسیری حرزجان ایدلمکه شایان بر اثر بی عدیلدر . ایچنده اهل ضلالک اباطیلی و خرافاتک بولونماسی ، دائماً عقل و حکمت ، نقل و شریعتک هدف اتخاذا اولونماسی وجوه قرائت ، اعراب و اشارات معانیه و دقائق عربیه ده اهل اولونماق ، بتون اهل سنتک معتقداتی

نقطه لرنده مطالعه لر یوروتولمک کبی مزایایی جامع اولقله برابر ، اثر مزبور نه اوصانج ویره جک درجده اوزون ، نه ده فکری یوراجق طرزده قیسه بولونماق اعتباریله بر چوق تفسیرلره مرجحدر تفسیر خازن کنارینه کرک مصرده کرک استاتبولده طبع اولونمشدر وفاتی یدی یوز اونده در .

— عمادالکندی ۷۲۰ —

اسکندریه قاضیسی ایکن یازوب یکرمی جلد قادر سخامة تشکیل ایدن و « کفیل بمعانی التریل ، نامنی ویردیکی اشبو تفسیرنده طوتدوغی مسلك ، بر آیتده اولا زمخشرینک سوزینی حکایه ، ثانیاً کرک توجیه و کرک مناقشه یه دائر نه سویله جکسه چالا قلم یازمق ، ثالثاً اعتزاله عائد مسائله زمخشرینک یولندن یان چیزه رک مؤاخذاتی یوروتمکدر . لکن نحوه عائد بی لزوم مناقشات ایله ده تکثیر سواد اولوندوغی مع التأسف کورولمکده در . وفاتی یدی یوز یکرمی تاریخنه مصادفدر .

— سعدالدین تفتازانی ۷۹۲ —

شرقک چشمه عرفانک زمانمزه قادر فیشقران ایکی جوشغون فواره سنک بری اولان بو ذاتک تلویح ، مقاصد ، مطول و سائره کبی آثارندن باشقه کشاف اوزرینه غایت کوزل بر حاشیه سی واردرکه : ناتمامدر . سوره یونسه قادارینی مطالعه ایتدم حاشیه مذبوره طیبینک محتویات علمیه سی بر صورت وجیزه ده بعد التلخیص احتوا ایتمکه برابر ، خلاصه نک کافه علومده باخصوص علم بلاغتمه مسلم اولان وسعت اطلاعنک شاهد بلیغ الیانی اولمق اوزره نیجه فواندی جامعدر . نه چاره که عمرینک اک پارلاق اوانی ، قواسنک اک ثروتلی آنلرینی حکمت و فلسفه ورسائل علمیه ده صرف واستهلاک ایده رک مقصد اصلی اولان مقاصد آنجاق وفاتندن ایکی سنه اولنه قادر باشلایه بیلمشدر .

تفتازانینک قارشیننده رقیب اولمق اوزره شرقک دیکر بر فواره سی

دها وار ایدی که : اوده سید شریف جرجانی ایدی متأخرین آراسنده تیشهن
 وبر دها شرقده نظیر لری کورولمهین شو ایکی ملانک هر ایکسی ده بتون علوم
 وفنونده یکدیگریله اوموز اوپوشورجه سنه یکپاره ایسه لرده «سعدالدین» ک اصول
 فقه ، بلاغت علملرنده «سید» تفوقی ، سیدکده منطق وفلسفده سعدالدینه
 تفوقی هر ایکسنک آثارینی آکلایه رق تتبع ایده نلرجه معلومدر . حتی محی الدین
 کافه جی دیمشدر که : تفتازانی ایله قطب شیرازی بلاغته ؛ سید جرجانی ایله
 قطب الدین رازی منطق وفلسفده ممتازدرلر . اولکیلرک فلسفده ، ایکنجیلرک
 بلاغته حصه لری نسبة آزرر . سید ، سعدالدین شو ایکی رقیب تحصیلاری
 زمانلرنده بربرلرینی چیلدیرمشجه سنه سه وه رلردی . بربرلرینک فضل ودرایتی
 یارواغیار بیننده مدح وثنادن وهربری رقیبینی کندی اوزرینه ترجیحندن چیکنمز لردی
 بونلرک شو صمیمی قارداشلقلری ، وجدانی صیجاقلقلری سعدالدینک سبب موتی
 اولان برحادثه الیمه نک ظهورینه قادر دوام ایله دی . نه چاره که : «فی کل جمع
 افتراق» حکمنی بین البشر تطبیقه پک بی امان داورانان زمان اونلرکده صباح
 محشره قادر سورن بر صوغوقلقله آرالرینی مع التأسف آچمشدر .

— حادثه نک سبب نتایجی —

زمانمزه قادر علما آره سنده دقتله تعقیب اولونه کلن اشبو مصراقلی و آجیقلی
 حادثه نک ، مرصاد عبرتدن تماشی حالنده سببینی علمی ، اخلاقی اولمقدن زیاده
 سیاسی اولمق اوزره بولورز . فکر جهانگیرانه سنی کمینگاه خیالندن میدان فعله
 آتمش اولان تیمور زماننده جهانگیر فضل و عرفان اولان وبتون تورک علماسی
 آره سنده تیمورک قلنجندن زیاده شهرت و تأثیری حائر بولونان ، کیجه لر ایسلی
 قندیلر قارشیدسنده تیمورک داستان حماسته معادل هنوز یازمش اولدوغی بر اثر
 علمیمی ملالر طرفندن کمال دقتله استنساخ ایدیلن [سعدالدین تفتازانی] به
 قارشنی پک بیوک حرمت بسار ویاخود او یله کورونمک مجبوریتنی حس ایدردی .
 اشبو حرمتدن جرأت آلان سعدالدین حضور تیمورده دائماً آیاقلرینی اوزاتیردی

اخطارده بولونانلره مقام اعتذارده «بن شيشمان برآدام . ديز اوزرنده اوزون
 اوزادى به اوطوره مام تيمور طوپال اولمغله مجلسده آياغنى ناصل اوزاتمقده معذور
 ايسه بنده او وضعيتده يم بناء عليه : بنده اوزاتيرم وشو صورتله يار واغيار نظرنده
 خاقانك عالم اسلامه و علماسنه اولان حرمتى تحمق ايدر كه شو حال بالاخره اودولتلى به
 بر نوع خدمت صاييلير . « ديمكده ايسه ده بو كى سوزلر حسن تاثيره بدل عكس
 تاثير حاصل ايدىوردى . حتى بر كون هر هانكى بربار كيره راست كلير سه هان آلوب
 يولونه دوام ايتمه سنه دائر كندينه صلاحيت ويرديكى بر پوسته تارتارى سعدالدينك
 بار كيريني آلمق تشبثنده بولونمش .. سعدالدين اكا بر تميز داياق چكدير مش
 ايدى . كيفيت تيمورك قولاغنه كيدنجه « بو حريفى ده او حريفلر كى ديار اعدامه
 كوندركم بنم اچون ايشدن بيله دكلسه ده نه ياپايم كه : بنم شيمشير جلا دتمك هنوز
 كيره مديكى يرلره اونك تحريرات و مؤلفات عالمانه سى كيرمكده در ، ديه ديش
 غيجيرداتيردى بر كون ؛ سعدالدينك رقيبى اولمق اوزره طانيدىغى سيد شريفى نردينه
 دعوتله شوامرى ويردى . [سن سادات و شرفادن و بنام علمادنسك بوندن صوكره
 بوتون مجالسده سعدالدينه تقدم ايديه جكسك] سيد شريف تيموره جواب اولمق اوزره
 دير كه : « خاقانم ! هر شينك بر معقول طريق و معروف چاره سى واردر . نسب
 ايله افتخار اولونماز واو كى حالات و هيبه تقدم سبب اولاماز بونك ايسى ،
 بر مجلس علمى عقد ايدرسك ، اوراده برده حكم تعين ايدرسك ، سعدالدينه
 غلبه ايتديكم تقديرده در حال بنم تقديمى امر ايدرسك » بونك اوزرينه تيمور
 قلمرو و حكومت تيموريده بولونان علمانك اك بنا ملر بنى جامع بر مجلس عقد ايدهرك
 « نعمان خوارزمى » نام بر عالمى مجلس مناظره نك غايت صلاحيتدار حكيمى اولمق
 اوزره تعيين و كندينه مطلوب خاقانى سيدك غلبه سى اولديغنى احساس ايدر .
 اوته طرفده ، علامه نك بو اولانلردن ، كيزلى ترتيبلردن هيچ خبرى يوق . ديركن
 مجلس ، قورولور و موضوع بحث مناظره بنى شو ايكي مسئله تشكيل ايدر بريسي
 « دارنوايمى واسعدر . يوقسه دارعقابمى ؟ » ديكرى « استعاره تمثيليه ده تبعيه
 جريان ايدرمى و يا خود ايترمى ؟ » اوچ ساعت قادر كمال حرارتله دوام ايدن

مناقشه نك صفحه اوليه سى خلوص و صفوت ايله كچمش ايسه ده زمانه زما نره قدار بيان علماسنى ايكيه آيران ايكنجى مسئله جبل متين مخالعت قوبدى . مباحثه ده شدت و منازعه صورتلى كوزوكمكه باشلادى . ديركن و يريلن اشارت خفيه اوزرينه « نعمان خوارزمى » حكم اولمق اعتباريله صلاحيتى استعماله باشلايه رق « حق سيد طرفنده در ، تفتازانى حقه سزومغلوبدر ، سوزلى مغالطه در » ديدى تيمورك املى حاصل اولدى . اولدى اما قوجه مان بر جهان فضيلت ده كوچدى . اوت چوق سورمه دى . آداب معاشرت ملوكانه ده اهلكار داورانان و ملوكك خاطرى ايچون بر بحث علميده دالقا و قلغت تاثيرى اولاجغنى اميد ايمه ين ، چوقد نبرى عليه نه قورولان طوزا قلدن بي خبر بولونان زواللى تفتازانى ، سمرقنده زيارت كاه اولان مزارينه قدار كندى سوروكله ين مدهش بر خسته لغك تاثيريله محو اولدى كيتدى . تيمى طبقات خفيه ده يازار كه سنه لرجه سا كن مدرس ه لرده ، ايصسز چوللرده ، قارا كلق كيجه لرده او طور وب كزدى كي ، برابر ييوب ايجدى كي ، بحث و مناظره ده بولونديغى و بر خيلى استفاده ايتدى كي س عدالدينك خسته لغك اشتدادى سيد جرجانى دويد قده ، وجدان دن قاينايان بر حس ندامتله بر تلاش وهيجان كله رك مشاراليهك آياقلىرينه قاپانمش وشو زمانه قدار هر نه يازدى ايسه اونك آثار دن ملهم اولديغى قوى بر ايمان و اخلاص له اللهه آند ويره رك عرض ايتد كدن صوكره قصورينك عفونى و ماجراى حقوقى حلال ايمه سنى و بو خصوصه الهى اشهاد ايمه سنى استرحام ايمش بونك اوزرينه ايكي طرف دن جوشان بر اغلايشله مجلس وداعه ختام و يريلمشدر .

كچمش زمان اولور كه خيالى جهان دكر

حضور تيمورده ، محضر علماده ، حق و عدلك تبين و تايمينى ، ظلمه جسارت كو ستره نلرك نصايح لازمه ايله زجر و تسكينى كندى عهدء امانتلىرينه توديع اولنان ، امانء الرسول اولملى لازم كلن بر زمره معظمه نك نظر كاه تدقيقنده ياپيلان شو حقارت حضرت سمدك اوزرنده اول درجه تاثير ياپمش كه

ذاتاً شرح مفتاحک نهایترینه دوغری یا قلاشدیغنده سرزده ظهور اولمش بولونان شو بادره بی اخلافک ده گوش اطلاع و تأسفنده چینلاتمق و کیت کیده سقوط اخلاقینک تظاهرات اولیه سی علماده کوروندیکنی نفسنده تجربہ ایتدیکنی بو برهان ایله کردونک بوکبی ابتالارینه چارپیلانلرک خاطرہ ثلہفنده بولوندیرمق املیلہ اسم تصریح ایتدیکنی حالده آندن دها زیادہ وضوحہ خادم عجیب بر بیان ایله تسویر وسید شریفی جهل و حماقت ایله تشہیر ایدیور . اورادہ دیورکہ :

« علم بلاغندن حقیلہ حظ آلمق ایچون انسانده شو اوج صفتک لزومی درکاردر . برنجیسی سلامت ذوق ، ایکنجیسی صفوت و چبادت قریحہ ، اوچنجیسی استقامت طبیعتدر . بونلردن حصہ سی اولمایانلرک بلاغتلہ اوغراشماسی پہودہ در . اما علوم سائرہ بویله دکادر . چونکہ : آنلر کثرت تکرار ، تحصیلده عناد و اصرار سایہ سنده الہ کچیریلہ بیلیر . فقط شو صہبای بلاغندن محروم اولوب دیگر علملرده کی بہر سنہ کوکنہرک اوج اعلائی بلاغندن دم اوران قیل قویروقلر مجالسده کولونج ومسخرہ اولمقدن باشقا بر شیلہ مقابلہ اولونمازلر . ناصیل کہ مجلس تیمورده بولوندیغمز ائنادہ ذکای فطری ، صفای قریحہ دن هیچ بر وجهلہ حصہ ونصیبی اولمیان ، دعواسنده عالم و نفس الامرہ جاہل بولونان بر حریف ، حب ریاست ، دعاوی انانیت اجباریلہ موضوع بحث و مناقشہ ایدیلن مسئلہ حقندہ سرد و ایراد ایتدیکم ادلہ مقنعہ بی دویونجہ کوزلری صولاندی . قولاقلری چینلادی ، درحال دوداقلرینی ایصلاتہرق ، صقالنی قاریشدرہرق ، هیچ اہلی اولمدینی علم بلاغندن دم اورمایہ باشلائیجہ حاضر ونک بعضیسی عجبا دیہرک شکہ دوشدی . دیگرلری ده مرقومک بو علمدہ کی بضاعہ سزلکنی ذاتاً بیلدکاری ایچون قہقہہ ایله کولمکہ ، زماندن شکایتہ قویولدیلر . بکا کلنجہ حضارہ خطاباً : ای ارباب ذکا ! شو مجلسدہ کی حالات روحیہ دن عبرت آلیکز . وسواس و خناس اولان شیطانک شرنندن اللہہ صیغینکز ، ونجہ فضالدن آریلوبدہ بویله جهل و عما اقلیمارینہ دوشدیککز دن دولابی صبر و تحمل ایتدیکز دیہرک مجلسی ترک ایلہدم . »

غوغالی مسئله نه در؟

تمثیلیه ده تبعیه جاری اولورمی؟ اولمازمی؟ تفتازانی اوله؛ سید ثانی به قائل اولیوردی. «سید» دیورکه:

«معلوم اولدینی اوزره تمثیلیه لر بر صورت متنزعه نك دیگر صورته تشبیهی مستلزمدرکه: بوده ایکی طرفك مرکب اولسنی اقتضا ایلر، تبعیه ایسه آنجق مفرداتده جریان ایدر مقتضالر آره سنده شو صورته حصوله کلن تضاد، چواز مذبوره مانع اولاجنی شهبه دن آزاده در.

تفتازانینك جوابی

طرفینك صورت متنزعه اولسی آکا دال اولان لفظك ده بهمه حال مرکب اولسنی ایجاب ایله من. آنجق متنزعه منهانك مرکب اولسنی ایجاب ایدر. مثلا باق «حیوان» مفرددر دگلی؟ حالبوکه: شو مفهومك متنزعه منهای اولان جسم، نامی، حساس، متحرك، بالاراده مرکبدر. دیک که: متنزعه منها مرکب اولدینی حالده اوندن انتزاع اولونان صورته دال اولان لفظ مفرد اولیورمش. ایشه استعاره تمثیلیه ده عینی حالی حاویدر. یعنی صورتك متنزعه منهای مرکب اولورده صورت مشارالیه دال اولان لفظ مفرد اولایلیر. شوحالده استعاره تمثیلیه ایله تبعیه معاً جریان ایتیکده هیچ بر محذور یوقدر.

شو دهشتلی منازعه دن ایکی یوز سنه صوکره ینه عینی مسئله حقتده، «طاشکندی» ایله «شیخ الاسلام ابوالسعود» افندی آره سنده شدتلی بر منازعه دها وقوع بولمش ایدی. «طاشکندی» اکثریت علمانك بولوندینی «سعدالدین» طرفنی التزام ایدیور، ابوالسعود ایسه «سید جرجانی» طرفنی التزام ایتمش بولونیوردی. طاشکندینك دمیچك عرض ایتدی کمز وجهله — «حیوان» ایله تمثیلنه قارشلی ابوالسعود صوک درجه حدته کلرک:

— جانم! سزده ایکیده برده بونی ایلری به سوروب دوریورسکز

حالبوکه منطقیونک هدفلری باشقه ، معانیونککی ینه باشقه در . برینک کز -
یندیکی آنجق حدود وقضایا، دیکرینک هدفی ایسه خواص و مزایا و بو زرده ،
اوزرده؟ دیوب قوللری صیغایوب ایکندی نمازینی قیلمق اوزره مجاسی ترک
ایله دی .

طقوزنجی طبقه

« مصنفك »

فخر رازی احفادنن ، بسطام مضافاندن « شاهرود » نام قصبه ده عالم
وجوده کلن بو ذات « هرات » ده تحصیل ایدوب پک کنج ایکن کتاب
تصنیف ایله دیکندن « مصنفك » نامی آلمش ایدی . دیار رومه کلدیکنده اولو
قونییه کلوب اوراده تدریس ایله مشغول ایکن ، « محمود پاشا » واسطه سیله
سلطان فاتحه تقدیم اولونمش و آنک اطرافندن فارسی و عربی ایله مخلوطاً بر
تفسیر یازمغه مأمور اولوب ادرنه ده طونجه کنارنده تفسیر مزبوری یازمشدر .
حتی لسان فارسی ایله مخلوطاً یازدیغنه معذرت اولمق اوزره فاتحک امرینه
امثالاً یاپدیغنی کتابک دیباجه سنده درمیان ایلم . غایت مفصل بر تفسیر
اولوب برنجی جلدی ایله « والذاریات » قسمی آشاغی دن مطالعه ایتدم . نفس
الامرده پک چوق فوآندی جامع بر اثر بهترین اولمقله برابر تنسیق خصوصی
اهمال ایدیلدیکندن نیجه کراقیمت مباحث اوفاجق بر مناسبت خاطرری ایچون
او بحر عمانک بر گوشه سنه درج اولونویرمشدر .

دیباجه سنده اون صحیفه لک قادار صرف قواعد تفسیرییه عائد بر مقدمه سی
واردرکه : اغتنامه لایقدر . علم ظاهر دن باشقه طریق تصوفه ده انتسابی اولدیغی
مباحثک قییسندن ، گوشه سنندن صیریتیر دورور باقارسک که بر آیتده ایکی
صحیفه قادار فارسی سویلیوب دورور کن درحال تحویل لسان بیان ایده رک

صربی سویله مکه باشلاز زمخشرینک کشفانده بر حاشیه سی واردر . سکز یوز
یتمش بشده وفات ایدوب ایوب جوارینه دفن اولونمشدر .

ابن تمجید ۸۹۰

سـلطان فاتحک معلملرندن بولونان بو ذات معالیماتک صلاح و تقواده
وفنون متنوعده کی طول باعيله برابر درت بویوک جلد اوزرینه بیضادی به بر
حاشیه سی واردر . « عمده الحواشی » اطلاقه سزا واردر . اسماعیل قوینک
حاشیه سی کنارینه وضع اولونمق صورتيله استانبولده طبع اولونمشدر . انهای
تدریسده حل مشکلات بیضاوی خصوصنده بک چوق ایشمه یارامشدر .
سکز یوز طقسـان تاریخنده عالم فانی به وداع ایله مشدر . — انارالله مرقده —

فیروز آبادی ۸۱۷

صاحب قاموس اولان بوذاتک « بصائر ذوی التمییز فی لطائف کتاب الله
الغزیز » نامنده بری تفسـیری واردر که : مستقل بر تفسیر طرزنده اولیوب
هر سـوره دن موجب ابتصار اوله جق نقاطی بالاتبخاب مفردات لغویه واحکام
فقیهیه و اشارات تصوفیه وقوانین بلاغیه اوزره تفسیر ایتمک اصولنی التزام ایله -
مشدر . مترجم قاموس عاصم افندی انهای ترجمهده تفسیر مذبوردن بک چوق
استفادهده بولوندیغنی حکایه ایدر .

منلا فناری ۸۲۷

دولت عثمانیهده بروسهده برنجی شیخ الاسلام اولان مشـارالیهک کیمفی
« فصول بدایع » کبی اوتوز سنهده یازدیغنی ، کیمفی ده سنه تک اک قیصه کونلر-
ینک برنده صباح باشـلایوب آقشام اذانی ایله برابر ختم ایتدیگی « شرح
ایسـاغوجی » کبی آثاری میاننده « عین الاعیان » نامنده بر فاتحه تفسـیری

وارد در که : ملافنارینک اوراده کورونوشی دها بشقه در اثر ؛ علم تفسیرک
غایه سی، موضوعی، شرفی، رتبه سی و تعریفی و سائر یه دایر معلوماتی بترد کدن
صـ و کره بوتون علوم و فنونه باخصـوص تصوفه عائد او یله بر تحقیقات ذوقیه
و کشفیات معنویه پی محتوبدر که : انسان دیار رومده علمای ظاهره آره سنده
بو قادر اینجی بر آدمک ظهورینه پک آز تصادف ایده بیله جکنی ادعایه قالقیشه
بیلیر . وفاتی بروسده سکـز یوز یکر می سکـزده در .

سید شریف علی جرجانی

مشارالیهک « ان الله لایستحی ان یضرب مثلاً ما » آیتنه قادر تفسیر
کشافه غایت مطبوع و دلنشین بر حاشیه سی وارد که شرقک منبع عرفانی اولـ
نلردن بری ده بو زاندر که : بر خیلی آناری ایچنده اعتقاد بجه یکانه اثری شرح
مواقف ایله تعریفاتیدر . اولکی علم ظاهر ، باخصـوص مناہج کلامیـده
وسعت اطلاعی ایکنجیسی ده علم باطنده کی طول باعنی و رواج متاعنی کوسترر .
سعدالدین کرچه اثر لرنده اسرار لدنیه دن ده بختی اونو تمامش سده فقط علم
ظاهر قوتی سـایه سنده بحث و بیانہ کیریشه بیلمشدر . فقط علی جرجانی بویله
دکل ، او سیر وسلوک کچرمش ، تصوفدن حالاً و حقیله ذوق آلمش اولدیغندن
اولبابده کی سوزلری سعدالدینک سوزلرینه نسبتله غایت جانلیدر . شاه نقشبند
حقننده کوزل بر رساله سنی کوردم . وفاتی سکـز یوز اون تاریخنه مصادفدر .

علی مهامی ۸۳۵

هندستانده کی « مهامی » نام بلده یه منسوب اولوب « تبصرة الرحمان »
نامنده متوسط البیان بر تفسیری واردر . هند و مصر طبعیله مطبوع اولان
بو تفسیرده اسکیلر اوزرینه زانده هیچ بر شی یوقدر . وفاتی سکـز یوز اوتوز
بشده هندستانده در . رحمة الله علیه رحمة واسعة .

عبدالرحمن جامی قدس سره السامی ۸۹۸

ایران زمینده یتیشه ن عرفانك كزیده لرندن و ظرفای شعرای عجمك پسندیده لرندن اولان اشبو ذات معالی صفا نك اون بشی متجاوز آثاری ایچندن اك معناسی ، لسان عرفان و مسلك و جدان اوزره یازمش و مقتضی بولونان تطبیقات عربیه و تحریرات ادبیه لزومی مقدار نجه سلك افاده یه دیزلمش و [فایای فارهبون] جمله جلیله سنده ختامه ایرمش بولونان و اوفاجق بر جلد تشکیل ایدن تفسیریدر . مشارالیهك مسلك ادبسی ، طرز اجتماعسی و اخلاقیسی آداب و معاشرت ملوکانه ده اتخاذا ایله دیککی حسن اداره و کیاست سیاسی و شوخانه ، ادیبانه محاورات و مکاتباتی آریجه بر جلد تشکیل ایده جك قادار زنکیندر .

سلطان حسین بایقرا و وزیر « علیشیر نوایی » کندیسنه پرستش ایده رجه سنه خدمتده و حرمتده بولونمش لردر . حیفاکه : سعدی کبی ایرانده جهانگیر ادب طائمش و نسخه وجودی بر دها تنظیر ایدنه مش بر حکیمك گلستانه نظیره اوله رق « بهارستانی » اثرک قیمت نفس الامریه سنه رغماً نظیره گلستان اولسی اعتباریله هیچ بر وقت بازار حکمتده مظهر رواج اوله مامشدر .

بزم « ابن کمال » ده بویله بر تجربه قلمده بولونمقله اوده سعدی و جامی یه نسبتله پک دون مرتبه ده قالمشدر . « ۸۹۸ » تاریخنده مملکتی بولونان جام قصبه سنده وفات ایتمشدر .

سلطان فاتحه منظوم بر مکتوب یازمش و لسانمزه نقل و ترجمه اولونمشدر . اشعاری علم قوتیله و عرفان فیضیله اولمقله برابر « یوسف زلیخا » منظومه سنده بیوک اقتدار کوسترمشدر .

ملا کورانی ۸۹۳

دولت عثمانیه ده شیخ الاسلام لرك دردنجیسیدر . سکز سنه قادار مقام معالی فتواده قالمشدر .

مقدمات علومى مملکتى بولونان « شهر زور » ده ایتدکن صوکره مصره کلوب « ابن حجر » دن حدیث و تفسیر اخذ ایله دکن صوکره اوراده تدریس ایله بالاشتغال بتون علمای عربی دهاسنه حیران براقمشدر .

مراد ثانی زمانده بروسه یه دعوت اولنه رق هیچ بر معلمدن درس آلمق ایسته مین یدی یاشنده کی فاتح ، مشارالیهک آغوش تعلیمه ویریله رک آز بر زمان ایچنده استادینک حسن تلقینی سایه سنده ختم قرآنه موفق اولمله پادشاه کندیسنه وزرات تکلیف قیمتشناسانه سنده بولونمش ایسه ده « بو خدمتی بکله ینلردن زیاده اهل اولانلر پک چوقدر » سوزیله رد ایتمش ایدی .

اخیراً قاضی عسکرک تکلیفه قارشى برشى بوله مایه رق قبول مجبوریتنده بولوندى بعدالفتح استانبولده بعض جهاتی اراده سز اهل واربابنه توجیهی انفعال خاقانی پی موجب اولمله بروسه اوقاف و مدارسک اصلاحی بهانه سیله اورایه کوندریلدی . اوراده مشغول خدمت بولوندیغی ائنده خلاف شرع شریف بعض ارادات وفرامینی حاملان کلن چاوشه ، کیت پادشاهه سویله ! . خلاف شرع شریف ارادات وفرامینک کافه سی عدم اجرایه محکومدر . دیمشدى چاوشک تربیه سز لکنه قارشى کندینه تمیز بر دایاق چکدیرمکله مقابله ایتدیردکن صوکره کرى کوندردی . کندیسیده آرتق اوراده آرامی موافق بولما یارق ینه اسکی آشناسی بولونان ام دنیانک آغوشنه آتیلدی . مصره کیتدی . ملک قایتیبای بیوک تشریفات ایله کندینی قبول ایتدی . آرادن چوق کچمه دن حضرت فاتح ، استادینک عودتی کندندن رجا واسترحامی ناطق نامه لر کوندردیکندن استانبوله کلدی . آردلرنده پک صمیمی و قطعی محبت تأسس ایله دی حتی فاتحک قیمتشناسلغنه نمونه اولق اوزره جریان ایدن بر قاچ لطیفه پی بروسه زیر درج واتیانی مناسب بولدق .

برنجی لطیفه

فاتح — ملا خسرو کبی قوجه بر علامه بنم زیارتمه کلدیکی حالده سزه کلیمور عجا حکمتی نه اولسه کر کدر .

ملا کورانی — ملا خسرو عاشق فضیلت بر آدمدر . سلطنتک طاشیدینی
 قوتکده بر فضیلت اولدیغنی بیلدیکی جهتله برای استفسار کلهسی ایجاب ایدر .
 فاتح — سنده فضیلت یوقی ؟ البت وار . ناصل اولیورده اوندنده مستفید
 اولوق ایچون کلك لزومنی حس ایتیمور .

ملا کورانی — اوت ، بزده کی فضیلت علم فضیلتی در . ملوکه مخالطه من
 یوزندن بر آز گوشه مشدر « العلماء امناء الرسل مالم یخالطوا السلطان » .

ایکینجی لطیفه

کورانی — تیمور خنزیر اولدینی حالده سعدالدینه چوق حرمتده بولونوردی .
 حتی کیمک آتینی بولورسه آنی آلماسنی امرایله دیکی پوسته تاتارینک ، سعدالدینک
 آتیه ساتاشمهسی اوزرینه مشارالیهک امریله تمیز بر دایاق آتیلمشدی تیمور
 مسئلهیه واقف اولنجه : [نه باپایم . کندی اوغلم اولسه شوحرکت ناجایه قارشی
 ثولدریر ایدم فقط بنم قیلجیمک کیرمدیکی یره حریفک کتابلری کیریور .]
 دیمشدی . بنم کتابلرمده سنک قیلجکک هنوز کیره مدیکی حریمه کوروب
 اوراده اوقونمقده در .

فاتح — کوزل اما سعدالدینک کتابلرینی طلاب کندی استساح ایدردی .
 سنک کتابلریکی بن یازدیروب کوندریورم .

کورانی اورته بویلی ، غایت کور واوزون صقاللی ، مهیب ، دوغرو سوزلی
 صاغلام اوزلی ، نطوق ، متین ، وقور و پرتمکین بر ذات ایدی . آثاری
 پک چوق اولقله برابر « الکواثر الجاری علی البخاری » نامنده سکز جلد
 اوزرینه بخاری شرحی ایله بیضاویدن جمماً بر آز بیوک « نیل الامانی فی سبع
 المثانی » نامنده کی تفسیری اک مهملرندندر . تفسیری حسن تحریر و اسلوب
 دلپذیرندن باشقه دیار روم و ایران علماسنک اکثریسنده کورولن قلت روایت
 کورانیده بولونمدیغنی جهتله هر حالده پک چوق استفاده لیدر . چونکه :
 روایتده کی بهره سنی شرح بخاریده کوستردیکی کبی ، تفسیرنده ده ایجابنده

قیصقانامشدر . تفسیرده کی مسلکی اسہاب وایجازک اورتہ سی بر کیفیت عادلہ ایلہ بیان حقایق اولدینی کبی ، ہدفی : دائماً ز محشری و بیضاوینک سوزلرینی بعدالتنقید کندی فکرینی میدانہ قویمقدر . طبعہ لایق ، طبع سلیمہ ، مطابق بر تفسیر اولدیغندن مطالعہسندن مستفید اولدیغاشبو تفسیرک کمال عشقلہ مطالعہسنی توصیه ایدرم سکنز یوز طقسان اوچده وفات ایدرک نامنہ منسوب محلہدہ کی مسجد شریف خطیرہسنہ دفن اولونمش وفاتندن سوکرہ مزارہ قادار سوروکلنوب کوتورلمسنی وصیت ایتمش ایسہدہ بر حصرک ایچنہ لف اولنہرق اولہجہ قبرہ قادار سوروکلنمک صورتیہ انفاذ ایدلمشدر « رحمہ اللہ رحمۃ واسعہ ونفعنا اللہ بعلومہ النافعہ »

— اونجی طبقہ —

بابا نعمۃ اللہ نخجوانی ۹۰۲

مملکتی بولونان نخجوان قصبہسندہ مادی ومعنوی تکمل ایتدکن سوکرہ آناطولیدہ کی « آقشہر » قصبہسندہ اختیار اقامت واورادہ منسوب اولدینی طریقت نقشبندیہ وعلوم ظاہرہنک نشرینہ ہمت ایلہ مشغول اولدینی انادہ « الفواتح الالہیہ والمفاتیح الغیبیہ » نامندہ ایکی جلدک بر تفسیر یازمشدرکہ : الحق جادہ شریعت اوزرہ یورویہرک لسان تصوف اوزرہ وھیچ بر تفسیرہ مراجعتسز یازیلان اشبو تفسیر ایجاز واجادہ وکثرت افادہ ، اعتباریلہ اونشئہدہ یازلمش اولان تفسیرلرک همان کافہسنہ فائقدر ، دعواسندہیم . ہلہ کتابک مقدمہسندہ — مرات صوفیہ ، اطوار سلوک ، وحدت وجود وشہودہ دائر بسط ایلدیکی مقدمہ بلامہال اغنامہ دکر نفائسدندر .

« ۹۰۲ » دہ اورادہ وفات ایدرک قبرلری زیارتکاہ انامدر . [الم تر الی ربک کیف مدالظل) آیتندہ کی بیانات تفسیریہ سی وحدت وجود مراقیلری وتاریخ ادیان معقلری ایچون پک صریح فوائدی محتوی اولدینی وبوبادہ کی کوستریلن تمثیلات محسوسہنک اکثرینسی جامع بولوندینی جہتلہ بروجہ آتی ترجمہ سی عرض اولونور .

«الم تر الى ربك كيف مد الظل ولو شاء لجعله ساكنا»

ای مسترشد بصیر و مستکشف خیر سنی انواع کمالاته وصلت اقصای درجانه هدایت ایله تربیه ایدن مربی حقیقی کی کورمدکی : کولکدی ناصل مد ایله دی . یعنی : اورب قدیر و مربی بنظیرک اوصاف و اسماسنی و عکوس شئون و نظورات بهمتاسنی قابل تأثر و معروض تطور اولان عدم آینه لری اوزرینه ناصل بسط و تمهید ایله دی . و بویوزدن اسماء حسنا و صفات علیاسی اقتضاسنجه او آینه لر ایچنده نامتناهی صور عجیبه و هیاکل غریبه عرض اندام ایتمکده در . حتی بصر بصیرت و نظر حقیقتدن محروم اولان نیجه محجوبین او آینه لرده جلوه قیلان عکسلرده وجود حقیقی متأمل توهم ایتدیلرده اشبو وهمه حقیقت سوسی ویردکن صوکره او موجود حقیقی ظن ایتدکلری اشیاک ماهیاتنده غوغایه دوشهرک هیچ یوقدن یره زوالیلر بروجه آتی اوچ فرقه یه انقسامه اوغرادیلر .

برنجی فرقه — دهریون درکه : بونلر او اعدام آینه سی ایچنده تجلی ایدن ظلال و عکوس ، موجودات متأصله و مستقله ظن ایدهرک کندیلرنده ایقاع تأثیر ایدهرک فاعل خارجیدن مستغنی بولوندقلرینی ده ظن مزبورده علاوه ایدرلرکه بونلر طبیعتک تکرر اشیاده کافی کله جکنی ، استجماع شرائط ، ارتفاع موانع آنده هیچ بر فاعل خارجی به محتاج اولمقسزین اشیای مزبورده نک در حال مطموره عدمدن معموره وجوده کله جکنی اعتقاد ایدرلر . و کاهی طبیعی ، کاهی دهری نامیله تشبیر ، اولونورلر .

حالبوکه احققلر دوشونمورلرکه : او آینه لرده جلوه قیلان صور مرئی و ظلال معکوسه و عدم سر ایزارنده پارلایان او اشعه محسوسه حالاً رایحه وجودی قوقلاماش اولدقلری حالده عدمیت اصلیه اوزره دورمقده درلر . یالکز شو قاداروارکه : اعدام مزبور اوزرینه وجود کولککسی انبساط ایله مش و آنلردن خارجه بر طاقم عکوس کوزو ککه باشلامشدر .

ایکنجی فرقه — حکماء فلاسفه در : بونلر ایسه ظلال و عکوس مذبورده نک موجودات حقیقیه و قدم نوعی ایله قدیم اولسنه و کندیلری ایچون مواد و صور

تقدیمه بولوندیغنه و بونلر كده يكديكره مقارنتی ایجاب ایدر برفاعل خارجی و مؤثره احتیاجلری بولوندیغنه قائل اولورلر. ایشته درك حقایقندن قاصرو بو اروهلا کلری باهر بولنان اشبو جمهور حکما هیچ دوشونه مدیلرکه: واحد قهار مطلقندن باشقه برقدیم موجود دکلدرد.

اوچنجی فرقه — متکلمین فرقه سیدر: بونلر ده ظلال و عکوسک موجودات حقیقه اولسی خطاسنه دوشمشلردر یا لکنز شوراسی شایان شکر اندرکه: بونلر هیچ اولمازسه عکوس و ظلالک مبدع حقیقینسک آنجق الله عظیم الشان اولدیغنه قائل اولمشلر و دیمشلردرکه:

بونلری واجب تعالی حضرتلری علمی، قدرتی، اختیاری اراده سی اقتضاسنجه: کندی اوزرینه واجب و ماده و مدت ایله مسبوق اولمقسزین خلق و ایجار بیورمشدر. ایشته جمهور متکلمین دوشونه مدیلرکه: «عدم من حیث هو» عدم قابل وجود اوله ماز. ناصل، «وجود من حیث هو» وجود قابل عدم اوله ماز. چونکه: بونلر، آره سنده تقابل تضاد واردر. بریسی دیگر یله متصف، اولماز.

شو اوچ فرقه نك منشأ غلطلری — نظرلرینك آنجق صور مرئیه و ظلال و آثاره منحصر قاله رق اوتیه طرفده اصل اشبو صور مرئیه و اشباح محسوسه کندینك ظلال و آثارندن عبارت بولنان برذی صورت واردرکه: ایشته اورایه نظرلرینی عطفندن ذهول ایله دیلر. اکر بونلر اشبو صور مرئیه نك اودنی الصورة دولتلیسنه ارتباطنی بیلسلر و وحدت وجود کندی لرینه منکشف اولسه یدی دلا موجود الا الله الواحد القهار قضیه سنه شهادت ایتسه لر دی اشبو صور مرئیه نك عدم اولدیغنه شبهلری قالمازدی. ناصل که: صوده کی عکوس و ظلالک عدمیتنده شبهلری یوقدر. «ومن لم يجعل الله له نوراً فما له نور».

معین الدین محمد بن عبدالرحمن الایجی ۹۰۵

یدرینك «سوره انعام». ه. قادر کتیروب ترکنه مجبوریت ال ویردکه

وصیته اتباعاً باشند باشلایوب قرق یاشنده ایکن ایکی سنه اوچ آی ظرفنده اکمال ایتدیکی و «جوامع التبیان» نامنی ویردیکی تفسیرک صاحبی وجلال دوانینک استادی بولونان بوذات ، مسلک تفسیرینسی کتابنک دیباجه سنده اوزون اوزادی یه آ کلاتیورکه : خلاصه سی شوندن عبارتدر .

بر چوق تفسیرلرک ، باخصوص بوبابده مأخذ ایدیندیکی کشف و آنک شرحی بولونان «طیبی» وسعدالدین طرفندن درمیان اولونان تحقیقاتی ، بیضاوینک معالم التزیلی و تفسیر ابن کثیرک ونسفی نک بتون محتویاتی برصورت سهله الافاده ده حاوی اولدیغی ، باخصوص روایة ثابت اولان بر معنایی اساس اتخاذ ایتمکه کشف و بیضاوی یه فائق بولوندیغی ، بغوی ایله ابن کثیر تعارض ایتدکلی یرده ابن کثیره دهها زیاده اعتماد ایتدیکنی چونکه : بغوینک ، ضعفای بلکه : موضوعاتی بیله تعمیقه لزوم کورمیهرک بناء علیه : ابن کثیر قادر شایان اعتماد اولمادیغنی و ذکر اولنان احداثیک ، صحاح و سننه استناد ایله دیکنی وجوه اعرابدن آنجق برینی ترجیح ایدهرک تطویل کلامه میدان ویرمه دیکنی اوراده بیان ایله مشدرکه : حقیقة مطالعه مزده افادات مشروحه نک نقطه سی نقطه سنه مطابق بولوندیغنی مشاهده ایتشزدر . تفاسیر مختصره ایچنده شیمدی یه قادر بویله حشوسز غایت مفید تفسیره تصادف ایتدیکی می علاوه بیان ایدرم .

حسین واعظ کاشفی ۹۰۳

«المواهب العلیه» نامنی طاشیان واسماعیل فرخ افندی طرفندن ترجمه اولونوب «مواکب» نامی ویریلن تفسیر فارسینک صاحبی در .
اکثریا روح البیانده ، قال الکاشفی دیه ذکر اولونان ذات بودر . مشارالیهک اخلاقدن ، سیردن ، مناقبدن بر چوق آثاری واردر . سفینه الشعرا ده ترجمه حالی مبسوطدر .

شیخ زاده محی الدین افندی ۹۵۱

تفسیر بیضاوی بی تمامه تحشیه ایدن بوذات «عبدالحکیم سیلکوتی» و «شهاب الدین

خفاجی « چیقاریلدقن صوکره قاضی محشیلری ایچنده هم بیضاوینک عباراتنک ایضاحی همده تشریح مقاصدقرآنیه خصوصلرنده اک زیاده شهرت آلانلردندر . کندیسسی ازمیتلی در . تحصیلنی افضل زاده دن بالاکمال علی الاصول دورمدارسدن صوکره اختیار تقاعدله ذاتاً معشوق وجدانسی بولونان نشر علوم و تخریر آثار جهتنه عطف اهمیت ایله مشدی . اسلوب تحریری ساده ، دعوای انائیتدن آزاده هدفی آنجق طلابه افاده اولدینی آ کلاشیلیر . تحقیق مقامات خصوصنده ، متوسط درجهده بولونور . طوقوز یوز اللی برده وفات ایدوب امیر بخاری قربنده خواجه خیرالدین مسجیدی خطیره سنده مدفوندر .

محمد بن عبدالوهاب ۹۷۵

کریم افندی زاده دیمکله معروف اولان بوذات سنخی ، کریم ، بحر العلوم اطلاقنه سزاوار اوله جق و دیار روم علماسنک سینئه افتخارینی قبارته جق قادار اطلاع علومه مالکدر . جدی عبدالکریم افندی فاتح زمانی قاضیسکرلرندر . صاحب ترجمه دخی قاضیسکر اولوب او قادار مشاعلی آره سنده تفسیر بیضاوی اوزرینه سوره « طه » یه قادار یازدیغی حاشیه سی ، کرائقیمت ، مطالعه یه چسبان موجب استفاده بر اثردر . مقامات حریری طرزنده یازدیغی مقاماتی دیار رومده امثاله نادرآ تصادف اولنه جق بر قیمتده در . طوقوز یوز یتمش بشده وقات ایدوب ابن کمال مرحومک ، یاننده مدفوندر .

ملاعوض افندی ۹۹۴

علائیه لی در ، استعداد فطریسنک انکشافی استانبولده در استانبول قاضیسی وقاضیسکر منبیلرینه زینتبخش اولدی . سکز جلدلک بیضاوی حاشیه سی حدت ذکا ، جودت قریحه سینه پک بیوک برهاندر . طوقوز یوز طقسان درتده وفات ایتشدر .

ابراهیم عصام‌الدین اسفرائینی ۹۴۳

هرهانکی بر مسئله‌ی ایکنه‌دن ایپلکه تدقیق ایتمک خصوصنده ضرب مثل حکمنه کیرمش اولان بوذاتک مسلم اولان ذهن وقادی وفکر نقادینه اوقادار اعتمادی وارایدی که اک بیوک آدم‌لرله اوغراشمغی اعتیاد ایدینمشدی . برکت ویرسین که : هرهانکی بر کتابک آرقه‌سندن سیلکوتی یتشهرک : « وفوق کل ذی علم علیم » آتی حقنده کنندینه درس امتحان ویرمشدر . بدایت قرآندن اعرافک نهایتنه صوکرده « نبأ » سوره‌سندن آخیرینه قادار قاضی‌ی تحشیه ایتمشدر بخاراده ، مفتی ایکن طرق علیه حقنده یازدیغی بر رساله‌ده شاه نقشبند علیهنده اطالئه لسانده بولوندیغندن طولای طرفدارانندن دایاق یدیکی حکایه اولونور .

شیخ احمد طاشکندی ۹۹۹

انعامدن باشلاوب نهایت قرآنه قادار قاضی‌یه بر حاشیه‌سی ، واردرکه : سلیم ثانی‌یه تقدیم ایله مشدر .
 مطول اوزرینده کوزل بر حاشیه‌سی واردر . غایت دکرلی ، بحاث ، جری بر تورک عالمی ایدی . ابوالسعود ایله استعاره تمثیله حقنده کی مباحثه مشهوره‌سنده بیوک اقتدار کوسترمشدر .

محمد بن پیر علی بر کوی ۹۸۱

بالیکسرلی در . مقدمات علومی یدرندن بالتحصیل استانبوله کلوب « اخی زاده محی‌الدین افندی » نک درسنه حاضر وقانونی قاضیعسکرلرندن عبدالرحمن افدینک دلالتیله ادرنده قسام عسکری اولمش سده بویله طبعنده زجر وانکار ورع و تقوا بولونان ذواته او یله بر وظیفه‌نک کران کله جکی درکار اولمقله مدت عرفیه‌سنی ا کمالی ایدنجه‌یه قادار عادتاً معذب اولمشدی . بعد الفراغ محصول

قسمت آلدیغی پاره‌لری اصحابنه اعاده واستانبولده وزیر محمد پاشایه قارشی پک چوق نصایح عالمانه و ابوالسعود افندی ایله قرائت قرآن اوزرینه اجرت آلمانک عدم جوازینه و اولبابده یاپیلان وصایانک بطلاننه دائر پک چوق مباحثانده بولونمش وشو صورتله کerk وزیر کerk افندی کندی علمایی کندن صوغونمش اولمقله حقنده بر سوء معامله یاپیلمانن خواجه پادشاهی « عطاءالله » افندی آرایه کیروب بر کیده مشارالیهک بنا کرده سی بولونان مدرسه‌ده تدریسه مأموریتی قبول ایتدیرلمش و ذاتاً کندی شیخی بولونان طریقت پیرامیه خلفاسندن « عبدالله » قرامانی طرفندن ده بر کوینک نشئه‌سنده نشر علوم صورتیله تحصیل رضای باری‌یه استعداد زیاده بولوندیغی و بناءً علیه : اول جهت عطف عنایت و اهتمامده بولونمسی لزومی اخطار اولونمقله بر کی‌یه کیدرک بحر عمانه نهر لر آقارجه‌سنه آقین آقین طلاب علوم کله‌رک کندیسندن استفاضه ایتمش لر در . آثاری ایچندن اگ کزیده « طریقت محمدیه » « انقاذ الهالکین » « ایقاظ النائمین » نام اثر لریدر . سورة بقره‌نک یاریم جزوینه قادر بر تفسیری ، مطالعه‌مزدن کچدی . آثار سائرهنده کورولمکده اولان متانت و جزالتی تفسیردن بکله نیلن خصوصیتی اوراده بولامادق چونکه : اولجه دویمشدق که : کویا بر کون مرحوم تفسیره باشلادیغی زمان بیضاوینک کندی تفسیرینک نامنه دیار رومده ذیل نسیان چکیله جکی اندیشه‌سیله حضرت پیغمبره وقوع بولان شکایت روحانیه‌سی اوزرینه رؤیاسنده بر کوی‌یه اشارت پیغمبری اولوب اتمانندن واز کچمش : شو حکایه‌نک ولو صحیح اولسون اولماسین ، براقدیغی تفسیرله تفسیرینی مطالعه‌یه قویولدقسه‌ده اوراده بیضاوینک استرقابنی ایجاب ایده‌جک درجه‌ده یوکسکلک ، فوق‌العاده‌لک بولامادق . تصرفات نحویه‌نک مضامین دقیقه‌و اشارت رقیقه اوزرینه ترجیحاً کتار اولوندیغنی کوردک . مع‌مافیله او وادیده یازلمش تفسیرلرک « قاضی » مستثنا طوتولمق شرطیله کزیده لرندن صایلابیلر . فضل و کمالنک مفتونو بولوندیغیم هله جدیت ، و قاروتمکین ، صلابت ، حفظ شریعت خصوصنده لومه‌لاؤمدن تحاشی ایتمه‌رک اظهار جلادت ، استحقار دنیا و توهین زیب و زینت ، نشر علوم ، امر

بالمعروف ، نهی عن المنکر و مواظبت کبی بر عالم ربانی یہ لازم اولان خصائل جمع ایتک خصوصندہ شیمدی یہ قادر امثالنی دیار روم علماسندہ کورہ مدیکم بوذات عالیقدری ابن تیمہ نشئہ سندہ کورمکدہیم .

کرچه : « ابن تیمہ » نک بضاعہ سی مشار الیہدن افزون و محیطی اعتباریلہ عالم روایتده بر کوی شہہ سز کہ : ابن تیمہ دن دون ایسہده ابن تیمہ نک تاریخاً و علماً مدار طغنی اولان مسائل استنا ایدلدیکی حالده بر چوق نقطہ لردہ بر کونیک ابن تیمہ مودہ لنده بر تیپ اولدیغی آ کلاشامقده در . الی بش یاشندہ اولدیغی حالده بر کیده وفات ایتش وصیتی اوزہ رینہ باشنہ بر سر ویدن باشقہ بر شی بیلہ دیکیلمه مشدر . مر حومک ، طریقت محمدیہده اخلاق ذمیمہ نک ماہیت و منشأ لرینی ، علاج علمی و عمل لرینی بیان معرضندہ طوتدیغی اسلوب کندینک فلسفہ اخلاقیہده پک بیوک نفوذ نظرہ مالک بولوندیغی کوسترمکدہدر .

بو خصوصندہ ہان غزالی بی کچمش دیرسہم مبالغہ ایتش اولمام ظنندہیم . برکی یہ تدریسہ مأموراً انہای عزیزمتدہ کمیدہ رفاقتندہ بولونان ، طلابک یادکار اولمق اوزرہ بر ہدیہ ویرملرینی استرحاملری اوزرینہ اوراجقده ہان «عوامل» یازہرق ہدیہ ایلہدیکنی حکایہ ایدرلر کہ : عوامل دیوبدہ کچیورمیہلم . کلام ، اخلاق ، فقہ بر تریاق لقمانی شکلندہ وقواعد نحویہ آرہسندہ حپ کبی طلابہ یوتدورولمقدهدر .

ابن کمال پاشا ۷۴۰

توقاددہ دوغوب ادرنہده نشئت ، استانبولده نائل اقبال ودولت اولان بو ذات والاشانہ خارق العادہ قدرت علمیہسندن و علوم عربیہیہده وقوفندن کنایہ اولمق اوزرہ « مفتی الثقلین » اطلاق اولونمشدر . ہرہانکی بر زماندہ یتیشن علما ایچون لزوم اطلاعی درکار اولان کافہ مزایایی حاوی بر دینہ عرفان ایدی منشی ، شاعر ، مورخ ، فقیہ ، فلسوف ، حکیم ، ریاضی وسائرہ کبی اوصاف ابن کمالک بالای اقتدارینہ بیچیلش بر قفتان ایدی .

علو کعبه نسبتله برقصوری و ارایسه ده اوده دیار روم علماسنک همان اکثریتی بولنان روایت نقصانیدر .

اوت مرحومک حیرته عقول اولان اطلاعه رغماً اخیراً اقدامک پک یا کلش برطرزده مع مافیه موجب شکران اوله رق باصدیریغی رسائی ایچنده « حدیث اربعین » دیه انتخاب و شرح ایله دیکي حدیثار ایچنده سندلری ضعیف بلکه موضوع اولانلری بیه واردر . اونلرک ایچنده قضا ، قدر رساله سی اک کزیده لرننددر .

کله لم تفسیرینه : استانبول کتبخانه لرینک همان اکثریسنده بولونه بیلن تفسیر : (سورة صافات) ه قاداردر . بیان قواعد اعرابیه ، ایضاح مقاصد قرآنیه و آیاتک یکدیگرینه مناسبات اتصالیه سی خصوصلری ، تاریخه عائد نقطه لری احتواسی اعتباریه پک کوزلددر .

ابوالسعود ایله آرا رنده کی فرق ؛ هرا یکیسی فقیه ، عالم ، متکلم ، اصولی اولمقه برابر ابن کمالک تصوف ، حکمت اداریه اعتباریه ابوالسعوده فائق اولدیغی ادب ، لغت ، عظمت بیان ، حسن افاده ، لسان عرب اوزره اولمق شرطیه اشعارده ابوالسعودک فائق اولدیغی تخمین ایده رم . حافظک :

دوش دیدم که ملائک در میخانه زدند
کل آدم بسر سشت و به پیمانه زدند

یتنک بولندیغی غزل اوزرینه ابن کمالک یازمش اولدیغی تصوفی بر رساله مرحومک ذوق تصوفیسی اوچمک جهتیله کافی در . وفاتی ، طقوزیوز قرقرده استانبولده اولوب قبری ادرنه قپوسی جوارنده کی مزارلقده مدفوندر .

ابولسعود العمادی ۹۸۲

استانبول جوارنده برکویده دوغوب زمانی علماسندن باخصوص ابن کمالدن اخذ علوم ایده رک ده ای فطریسنک یاردیمیه آنی فرسخ فرسخ کچدیگی آثار

منظومه و منثوره سیله نابت اولان بو مختیار شیخ الاسلام بکرمی سکز سنه بی متجاوز
 او مقام معلاده کمال اقبال و استقلال ایله بالاستحقاق پایدار اولمش ، تفسیرنده
 باخصوص « قلنا یا ذالقرنین » آیتی تحلیل ایله دیکی ائاده ، ذوالقرنین و اسکندر
 کله لرینک تحقیقات تاریخیه سنده حکایه ایله دیکی وجهله قاضی سکرلکی او اننده
 ما کدونیا و دیگر روم ایلی سفارنده بولونمش ، زماننده سیف ایله قلم آراسنی
 جمع ایتمش و شو ثروت اقبالک بخش ایتدیکی نشئه ایله مفظور اولدینی ذکای
 بخارق العاده سندن اخلافی مستفید ایتک ایچون پک بارلاق و مساعد ساحه لر بولمش
 اولدیغندن ارباب تقدیرک کندینه « خطیب المفسرین » و یازدینی تفسیرینه ده
 ینه تقدیراً « تاج تفسیر کلام معجز » مصراعنی سو یاتمه جک قادر بیوک مظهریتلره
 نائل اولمشدر .

حقیقهٔ مفتون شیوهٔ افاده سی و مغبون بیوهٔ اجاده سی اولدیغم بو ذات والاقدر
 حقنده : « ابوسعود دیار رومک ز محشریسی در . » سوزینی ، کمال جسارتله سویله مکدن
 هیچ بروقت چکنمه م . چونکه : المده ید بیضای اعجاز کبی بارلاق بر شاهد
 عادل واردر که : اوده ارشاد العقل السایم الی مزایا قرآن الکریم نامنده تفسیر
 دلپذیردر . سلاست تحریر ، نفاست تصویر ، القای معنا ، تفهیم مغزا کبی
 هربری بر کامل ایچین آریجه بر مزیت اولدینی شبهه سز بولونان خصائصک ایشته
 شو تفسیر بر جولانگاه بینظیردر : تکثیر نکات ، تنقیح لغات ، بیان تناسب آیات
 خصوصلرنده [بقاعی] و بیضاوی دنده اوستوندر .

مسلك تفسیریسی : - بیضاوی بی تعقیب اولقله برابر چوق یرلرنده آنی
 وز محشری بی ترمیض ایله دیکی واردر . مع مافیله بعضاده قاضینک افاده سنی قویله
 ایتمکدن چیکنمز . فقط مع التأسف بیضاوینک صابدینی برره ناهمواره بیله بیله
 سلوک ایتمکدن کندینی آلاماشدر که اوده - وره نهایتلرنده احادیث موجوده بی
 درج ایتمکدن صیقیلما مقده در . کویا که اودلبر موزونه بوده بر نظر بونجوغی
 مثابه سنده در . لطافت اداسنه ، بلاغت معناسنه بایلدیغم آثار شعریه سندن سلطان
 سایمانه یازدینی مرثیه سنده [اصوت صاعقهٔ ام نفخهٔ الصور - والارض قدملئت بنقر

ناقور: الی آخره [منظومه سیله] ابدسلیمی مطلب و مرام - ودون ذراهاموقف
وسقام [ایله باشلایان و اوزرینه برچوق شرحلر یازیلماقوله کوش ادبیه منکوش
ایدیلن قصیده سنی و [ان تعدوا نعمة لله لا تحصوها] آیتک تفسیرنده ناشنیده بر
مقاله حکیمانه سنی کمال دقت و اعتنا ایله مطالعه ایتمه لرینی ارباب مطالعه یه آریجه
توصیه ایدرم .

تفسیرینک قاضی به فائق بولمنسی و مؤلفنک حنفی اولمسنه رغماً قاضی درجه سنده
دیار رومه تداول ایتمه سنک سببنی مادی اولمق اوزره قاضی بی ابوالسعودک
خدمتکارانک بولونمامسنه ، معنوی اولمق اوزره ده مشهارالیهک پرستش آلاش
دنیا یه بر آز افراطکار بولونمسنه عطف ایتسه م بیلیم که علمای کرامدن فکر
عاجزانه مه اشترک ایدن بولونورمی ، فقط مصرده جامع ازهرده حنفی اولمسنه
رغماً تدریس اولوندیغی واردر . حتی شیخ الازهر [ابراهیم سقا] طرفندن
سوره انبیایه قدر بر حاشیه یازیلش بولوندیغی مرحومک درسنده حاضر
بولنانلردن ایشتدیکم واردر .

ابوالسعودک تورکجه اشعاری ده وارسه ده هر نه دنه عربی اشعاری قدر
متین دکلدر . لکن ان کمال بویله دکلدر . آنک ترکی اشعاری عربیسندن
بارلا قدر .

تفسیرینک بر نسخه سنی کندی یازیسیله فاتح کتبخانه سنده مطالعه ایتدم .
یازیسی ، جلدی ، تذهیبی ، مندرجاتی کویا که زمانک سطوت و شاننه و عثما -
نیلغک پارلاق اواننه بر نمونه در ، کاتب چاپی نک نفسیری حقنده یازدیغی
مطالعه لری آره سنند . ایچنده تزییه مغایر سوزلر بولوندیغی درمیان ایتدیکنی
کورونجه چوق آراشدیردق ایسه ده او یله بر شینه دسترس اولامادق . بلکه
ملا کاتب مطلع اولمشدر . طقوز یوز سکسان ایکیده ارتحال ایدوب جوار
حضرت خالدده بنا کرده سی اولان مکتب یاننده مدفوندر . حاصلی
مشارالیهک علم وادبه ، وقوف لسان عربده نقدر یوکسکدن باقدیغی و بو
وادیده ادبای عربک بیله خیلیسنی صیف نعلده براقدیغی تیزالدن آ کلامق

ایسته‌ینلر متعدد ادبا طرفندن شرح و تحشیه اولونمش بولنان دیباجه تفسیرینی درین بر وقوف ایله مطالعه ایتسونلر ، او وقت کوره جکلر درکه بالاده کی توصیفات مکررهم افراط و اطرادن آزاده بر نوع مفتونیت و مجلوبیت اثریدر .

اون برنجی طبقه

بدرالدین آقحصاری

مغنیسا آقحصارندن اولوب السنه ثلاثه ده کوزل شعرلری ، پارلاق نشیده لری دیار روم علماسی ایچنده بر سوق مستمنا اخراز ایدن بو ذات ، مملکتنده بعد التحصیل استانبوله کلوب اوراده علی الاصول اجازه آلدقندنصکره مسـلک قضانه کیرمش ، مأموریتلرینی اکثریا دیار مصرده کچیرمش در . سلطان مراد نائمه یازوب ، ویردیکی جلالین طرزنده ایجاز واجاده نک صوک نقطه سنه واردیر - دیغی تفسیرینی حسن رضا پاشا کتبخانه سننده مطالعه ایتدم لب التفاسیر دینمکه احرا اولارق طائمش اولان بواثره مکافاة شیخ الحرم نبوی اولارق مدینه ده اقامت ایتمش و بیک بر تاریخنده وفات ایده رک (بقیع الفرقد) نام قبره دفن اولونمشدر .

علی بن محمد الهروی القاری

آثار سائره سی کبی مقبول برده تفسیری واردر . تکلفات اعرابیه ، تصرفات نحویه دن بدرجه یه قدر آزاده اولارق سهل و سیال وساده براسلوب ایله قرآنک معانی جلیله سنی کوسـترد کدنصکره ینه شرع کزین احمدی پنجره سنندن حقایق لدینه و دقایق اسرار لاهوتیه بی ده امکان درجه سننده کوسـترمکه چالیشمش و بو خصوصده موفق ده اولمشدر . مطالعه سنندن چوق مستفید اولدم و آ کلادم که مشارالیه بر الینی - ابوالقاسم القشیرینک ، دیگر

آلینی ده (روز بهان بقلی) نك اوموزلرینه قویارق کلزار حقایق معنویه دن
آلابیلدیکی ونفخات قدسیه سندن استشمام ایده بیلدیکی اظهار لدنیه بی دمت دمت
قارئینک آغوش استفاده سنه آتمش و دماغ جانی تعطیر ایشدر .

انای تفسیره [استاد] دیدیکی قشیری - عاشق عارف دیدیکی - روز
بهان بقلی در .

وفاتی بیک اون تاریخنده مکده وقوع بولمشدر .

فیضی هندی - ۱۰۰۴

هندك الك طبعی والهی شاعری اولان بوذاتك [سواطع الالهام] نامنده
سراپا حروف مهمله ایله یازیلش بیوک بر جلد تشکیل ایدن بر تفسیری واردر که
تحریرات الفاظ غریبه مجبوریتی ایله میدانه کلن بوآرده تفسیردن زیاده اظهار مهارت
کنندینی کوسترر . [حمزاوی] مرحومده بویله بر تجربه قلمده بولنش ایسه ده
آنککننده صرف لسان ظاهر اوزره تفسیره همت اولوندیغندن سلاست بیان
و سهولت افاده یه اوقدر خلل طاری اولمامشدر . و هندی به نسبتله تکلفدن
وارسته در . فقط فیضی نك یازدیغی اثرده هم غموض و اغلاقی جلب ایدن معنای
تصوفی کوسترمک ایسته نمش همده معنای ظاهری مبسوطاً بیان اولونمق هدفی
الزام اولونمش بولمقله کلفت ده ازیاده در مشار الیهك [یازلی الظهور یا بیدی العطا]
ایله باش-الایان قصیده نعتیه سی پک زنکیندر (عرفی) بی زهرله دیکی یالاندر ،
افترادر .

بهاء الدین عاملی ۱۰۳۱

طقوز یوز اللی اوچ تاریخنده [قزوین] ده طوغوب بتون علوم شرقیه
وباخصوص خارق العاده مهارتی بولنان ریاضیاتی اوحوالینک علماسندن بعد التحصیل
شیخ سعدی بی تقلیداً سیاحته چیقمش و اوتوز سنه کزد کدنصکره اصفهانده شاه
عباسک اصراری اوزره رئیس العلمالکی قبول ایتمش ایسه ده اخیراً ترک منصبه

ينه سياحت عزمنده ايكن بيك اوتوز برده عالم فانيه وداع ايتمشر . [عروۋة الوثقى] نام تفسيري ايله قاضى اوزرينه نهايته قدر غايت كوزل حاشيه سنى كوردك ، بلاغت بياننه وسعت اطلاعه پارمق ايصيردق . جاجا يوروتديكي مطالعات شيعيانه ده كي تعصبه ده آجيدق . روايته بهره سى اولديغدن بيت الكذب عنوانيله بحق معنون اولان شيعه نك خصائصندن اولمق اوزره عقل و منطق خارجنده نه قادار احاديث موضوعه وارسه هم آنلرى صحيح اولمق اوزره قبول همده مقام استدلال ده سوق ايتمكدن صيقيلما مشدر .

اون ايكنجى طبقه

شاه ولي الله دهلوى ۱۱۲۶

هندستان علماسنك ايلرى كلنرندن واهل سنت وجماعتدن بر ذات والاقدر اولوب [حجة الله البالغه] نام حكمت تشريعه دن باحث بر اثريله [فتح الرحمن] نامنى طاشيان برده تفسيري واردر . اولكيني كوردك وپك چوق مستفيد اولدق ايسه ده ايكنجى صديق بهادر خانك (ا كسير) نده ثناسنى ايشتك او قدر .

اسماعيل حقى بروسوى ۱۱۳۷

عن اصل ايدوسلى بولنان بو ذات قدسيتماتك درت بويوك جلد اوزرينه يازديغى [روح البيان] نامنده بر تفسيري واردر . ايجريسنده رطب ويابس غث وسمين هر نه سانح اولديسه ده يازيلش . احاديثك ضعف ويا وضعى وقايع تاريخيه نك صدق ويا كذبى اسرار خلقته دائر بياناتك عقل و حكمته توافق ويا عدم توافق ، فتاوانك مقبول ويا غير مقبولي آيبرد ايدلمكسزىن اورايه درج ايدلمشدر . مثنوى ، كلشن توحيد ، سعدينك بستانى ، كلستانى ، حافظ شيرازينك ديوانندن مناسبت دوشوريله رك نيجه اشعار و حكايات ايله طولدورولمشدر .

صاحبك بيوكلكندن اكثر معلوماتندن قطع نظر اولنه رق محض تنقيد آثار تفسيريه نامنه مطالعه درميانه صلاحيتدار اولديغى فرض ايدرسه م كندى قناعتك ترجمانى اولارق ديرم كه روح البيان بر تفسير كتابى اولمقندن زياده بر موعظه كتابيدر. اوت ترقيق قلوب مستمعين غرضيله او قدر صحت روايت آرانمقسزين حكايات غريبه، روايات عجيبه سردوأتىانى معتاد اولان و بوده بر عقيدتهك اثباتى معرضنده اولماق شرطيله موعظه كتابلرينك كزيده لرندن بر كتاب آرانورسه روح البيانى كوستره بيليرز. بو بابده آندن واسع بر اثر يك نادر در، بو خصوصى مشاراليه كتابك ديباجه سنده صراحة بيان ايتمكده در. بناء عليه مستشرقين طرفندن (ايشته تفاسير معتبره كزندن برسيدة روح البيان دكلى ايچنده بيك درلو خرافه لر واردر] كې هذيانلره ميدان قالماز. چونكه التاعتراض اولمق اوزره كوستردكلرى او كتاب آنجق بر موعظه كتابيدر. يوقسه ترجمان حقايق - دينيه اولمق اوزره طانمش بر كتاب دكلدر. مرحومك آثار كثره سى ايچندن اك دكرلىسى [فروق حقى] ايله آداب مناظره دن طاشكپرى رساله سى اوزرينه يازديغى شرحيدر. مشاراليهك شو ايكي اثرينى اوقويانك يالكز بر صوفى دكل بلهكه علوم آليه ده قيمتدار برذات اولديغنه قناعت كتيررلر. طاشكپرى شرحنده [كيف يفلح قوم وجد واقرينا يناصحهم فظنوه قرنا يناطحهم] جمله سيله (معلقره) اهاليسنك كندى حقنده كوستردكلرى حرمتسزلكى يانه ياقيله حكايه ايله ر. وفاتى بيك يوز يكرمى آلتيده بروسه ده در رحمة الله واسع .

قاز آبادى احمد افندى ۱۱۶۳

توقات مضافاتندن (قاز آباد) ناحيه سنندن اولوب سيواسده (تفسيرى) احمد افنديدن بعد الاستجازه در سعاده كهرك على الاصول دور مدارسه مقامات عاليه نائل اولمش وخادمى كې بر تلميند يتيشدير دكندن صوكره بيك يوز آلتمش اوچده بالارتحال سينكلى بقال جوارنده جاده اوزرينه ناظر مزارستانده دفن اولونمش. بو كون پك خراب اولان مزبور مزارستانده [قاز آبادى احمد افندينك

قبریدر [جله سنی حامل اولان و برقاچ سنه صکره آنکده نابود اولسی شهه ستر بولنان بر طاشدن باشقه برشی کوزوکه مکدر . بیضاوینک اوائلنه مکمل بر حاشیه سی واردر که راقم الحروف استفاده ایتمشدر . فریده یه اولان شرحی ده کوزلدر . علم ظاهر و باطن نامنده بر رساله سنی دخی کوردم .

فتویٰ اسماعیل افندی ۱۱۹۵

یدی بیوک جلد اوزرینه قاضی یه بر حاشیه سی واردر ، وجوه اعراب ، بیان و معانی بحثده قاضی یه پک چوق خدمت ایتمشدر . مشکلات قاضی یه و مغلفات عبارتی آ کلامق سوداسنی طاشیانلره قونوی دن ای بر مفتاح اولاماز . چونکه مشارالیه متأخریندن بولونمق حسیله کچمش بحثلردن بر خیلی فکر آلمش ، کندی فکری نه علاوه حتی آنلرک بعضیلرینی رد و ابطاله تصدی ایدرک حاشیه سنی میدانه کتیرمشدر . شهاب ، سیلکوتی ، عوض افندی ، خسرو ودها باشقه اساس اتخاذا ایلدیکی تفسیرلر بیتد کدنصو کره یالیزی یواش یواش زواله یوزطوتار . یعنی جلد اولده کی لطافت هر نه دنسه او برلرنده کورونمز آنای تحشیه ده کچکی درس مزده شوپله سویلشدک کی تعبیرلردن حاشیه سنی فاتحده قاضی اوقوتدیغی زمانلرده درس درس تحشیه ایلدیکی آ کلاشیلیر . بیک یوز طقسان بشده شامده وفات ایدرک صالحیه ده دفن اولونمشدر .

ودینلی مرآت اوقودورکن جوذت پاشا مرحوم بر آیتده مدار اعتراض اولمق اوزره بر سوال ایراد ایدر . اسماعیل قونوی بویله تفسیر ایله هوش دیه استناد ایله دیرکن و دینلی مرحوم [ای اوغلم قونوینک تفسیرده کی موقعی محرمک نخوده کی موقعی کیدر . بناءً علیه استناد کاهک چورو کدر] سوزیله پاشایی صوصدیرور . قرب زمانکده بوکا دخلی اولسه کرک .

قاضی بن محمد علی شوکانی ۱۲۵۵

اشبو مجتهد یمانینک « نیل الاوطار » نامنده کی اثریله (فتح القدر) نامنده کی

تفسیری مطالعه مدن کچمشدر . تفسیری ابن جریر ، وابن کثیر طرزنده در که متأخریندن هیچ بری بو طرزده تفسیر یازمغه هوس ایتماشدی ، بایزیده کی کتبخانه عمومیده (رضا پاشا) کتابلری آره سنده بر نسخه سی موجوددر . . وفاتی بیک ایکی یوز الی بشده در .

شهاب الدین محمود الوسی ۱۲۷۰

بیک ایکی یوز اون یدی ده بغداد مضافاتندن [اوسی] نام قریه ده طوغوب ایکی یوز یتمشده الی اوچ یاشنده اولدینی حالدده بغدادده وفات ایتمشدر . مفتی الاحناف وظیفه سنی درعهده بیورمشلدر . عمرینک قیصه لغه رغماً یکریمی متجاوز بولنان آثاری ایچندن جلد تشکیل ایدن [روح المعانی] نام تفسیری مصر طبعیه مطبوع وایادی استفاده ده صاحب شیوعدر . جیادت انشاسی ، وسهولت اداسی اعتباریله عصرینک کشافی دینسه روادر ، مسلکی روایت ودرایت بیننی جمع ایله مک اولقله برار محط بحث ونظری اکثریتله درایته متعلق مباحثدر . زیارت قبور ، حیات خضر مسئله لرنده ابن تیمیه میالدر . وحدت وجود مسئله سنده ایسه [این کارنمیکنم ، انکار نمیکنم] دینلردندر .

اجوبه عراقیه سنک برنجی رساله سنی او بحث تشکیل ایدر . درایه مباحثنده قاضی بی تعقیب ایتمکله برابر پک زیاده بکندیکی [ابوالسعودی] ده ا کاتردینی اونوتماز ، هله عبدالحکیمک آلدینی یره قادر اولان مباحثک پک چوغنده مشارالیهک تحقیقاتی قویه ایتمشدر دینه جک قدر استفاده ایتمشدر . آنک ایچوندر که اورالرده کی مباحثده یوروتدیکی مطالعات غایت پارلاقدر . کیت کیده یالدرینک آزالدینی کورولور . حکمت جدیدیه آشنا بولوندینی جهته تفسیرنده جابجا اکا دائر معلوماتده تصادف اولونور . هیئته متعلق آیاتده تفاسیر قدیمده کورولمه ین پک چوق مباحث وتوفیقات کورولور . وهرسوره نک نهایتنده اوسوره نک محتوی بولوندینی آیاتک معانی اشاریسنه دائر پک طاتلی مباحث صوفیانه بولونور . دیمک اولیور که تفسیر مزبور هر هانکی بر کیمسه نک یاننده بولونور سه رازی ،

زمحشری، ابوالسعود، قاضینک افکارندن فی الجمله مستغنی صایله بیلیر. افکارینک پک چوغنده ابن تیمیدن ملهم اولدیغی جهته مشارالیه وهابیلک ایله اتهام اولونمشدر. حالبوکه (اناردالقمر ولافخر) دیان بو حرفکرلی عالم ابن تیمیه ده بر چوق مباحثه مخالفت کوسترمکده در .

تفسیرینی (عبدالمجیده) تقدیم ایچون کلدیکی وقت شیخ الاسلام (عارف حکمت) بکک حضورنده مشهورودینلی خواجه ایله مباحثه ایتمش و آنی قولایجه الزام ایتمشدر . کتاب الرحله سنده بونلری حکایه ایدر. نتایج الافکار اوزرینه (منافع الاخبار) نام حاشیه سنی برای طبع استانبوله کلدیکی اثناده صامسونده تفسیرینی استانبوله ابراز ایچون کلن الوسییه تصادف ایدن تیره بولیلی محمد افندی خواجه ، مشارالیه ایله مباحثه یه طوتوشمش ونتیجه مغلوب اولمش بولوندیغی تیره بولینک وقعیه یی حکایه ایتدیکی ذاتدن مسوع اولمشدر . شیمدی بونک سینی دوشونورسهک ذکای فوق العاده سی ایله شهرت آلمش بولونان تیره بولیلی خواجه نک مغلوبیتنی دیار رومده کی اصول تحصیلک سقامتنده بولوروز . عراقک تحصیل نروده، دیار رومکی نروده ، ترلانک کوزلکی محصولک تام اولسنده کفایت ایتمز . اصول زراعتک اولبابده کی تأثیر عظیمی قابل انکار دکدر اوسینک ترجمه حالی حقهده [اریج الندوالعود فی ترجمه الشهاب الدین محمود] نام کتابه مراجعت ایدنلر الواح فیوضات الهیه دن پک پارلاق لوحه لر کوره جکنه شبهه یوقدر .

اون درنجی طبقه

همزاوی ۱۳۰۵

فقه، فتاوا، حدیث و تفسیرده ید طولاسی بولونان بوذات شریفک [درالاسرار] نامنده مطبوع وغایت مجمل، بی نقط بر تفسیری واردر که مطالعه ایدنلر مشارالیهک لسان عربده کی قدرت فوق العاده سنه حیران اولوب (لاهدره) دیمکدن کندی

آلامازلر . کرچه فیضیٰ هندیکنده بووادیده بر تفسیری وارسده آنده کی کلفت مؤلفک عجمیلکنی کوسترمکدهدر . استانبوله کلوب جودت پاشایه مسافر اولمش، پاشا کندیسندن پک چوق مستفید اولدیغنی سویلهمشدر . بیک اوچیوز بشده ارتحال ایدوب نامق کمال بک مرحوم طرفندن مرثیه کویانه مقاله لریازیلمشدر، کرک حمزای طرفندن یازیلان بوکی تفسیرلرده هدف، ایضاح و تفسیردن فضله اجرای صنعت و ابراز مهارتدر .

صدیق بهادرخان ۱۳۰۵

بهوپال ملکی بولونان بوزات عالیقدر آلایش دنیایه مقبون اولیهرق نقد دنیویسنی اهل علمه، نقد عمریسنی علوم و فنونه ابدالی کندینه مدار مفخرت بیلهرک نیجه آثار نافعه تألیف ایلمشدر که آنلردن بری ده درت بیوک جلددن عبارت بولونان تفسیریدر. کافه معلوماتی ابن تیمه دن ملهم اولغه مدیون بولونان بو ذات نشر آثار اعتباریله مستحق شکران ایسه ده اجله مفسریندن قاضی وز محشری کی ذواتی استخفافه یلتمه سنی کندیسی حقه خفت صفتی قزاندیرمقدن باشقه بر ایشه یارامامشدر . تفسیری مهم بخلره تماس ایدن نقطه لرده دویردک، چویردک، ابن کثیرک قویه سی اولمقدن باشقه بر وصفی حائز بولوندیغنه قناعت کتیره مدک. مع مافیله او قدر مشاغل سیاسیله ایچنده شوکی مساعیسنه تشکر اولنورسه ده رحمه الله امرأ عرف قدره ولم یتعد طوره جمله حکیمانہ سنی خاطر لاماقدن کری قالامایوزر . بیک اوچ یوز بشده هندستانده وفات ایتمشدر.

*
* *

شیخ عبده ۱۳۱۸

حقنده بر جلد قدر کتاب یازیلش بتون شئون علمی واجتماعیسی اوراده مستوفی بر صورتده خلال سطورده دیزیلش بولونان اشبو نادره دورانک شیخ بولوندیغنی و تفسیر جلالین تدریس ایتدیکی اثناسنده پک بیوک عالم لر طرفندن

تقریراتی ضبط اولونه رق حاصل اولان و سورة نسیایه قدر همان یا قلاشه بیلن تقریرات تفسیری ه سنی مطابع مصریه سایه سنده اله کچیردم . و پک چوق استفاده ایتم . سورة علق و معوذنین اوزرینه ده مستقلاً یازدیغی تفسیرلرینی ده له الحمد او قودم ، فخر رازی نشئه سنده اولمق و عصرک علومی ایله ده مجهز بولمق اعتباریله طوغریسی یرنی بوش راقمش اولان بوذاته کائنات علوم و فنون آجیدیغی کبی بنده حصم دوشدیکی قدر حیفلانمقدهیم . حقنده ای دیلن افترالر ، هر عصرده بو کبی اجله حقنده جهله طرفدن روا کورولمکده اولدیغندن بونک حقنده ده یوروتلسنه تعجب ایتم . بیک اوچ یوز اون سکزده وفات ایتمشدر . رحمةاه علیه رحمة واسعة .

*
**

قاضی نك ترجمه حالندن صکره آتیده کی سطور کله جکدر :

وفاتی : ۷۳۰

حسن بن محمد بن حسین القمی نامنی ، نظام الدین الاعرج لقبی طاشیان بو دولتینک سبب اشتهاری تفسیرندن زیاده تفسیر طوسی نك [التذکرة النصیریة فی الهیئه] نام معقد و موجز بر اثر ریاضیسنی [توضیح التذکر] نامیله غایت پارلاق بر طرزده ایضاح و تفصیل و زماننک علمای امراسندن بولونان [نظام الدین علی بن محمود الپزدی] یه نامیله بالتقدیم مظهر توقیر و اکرام اولمسیدر . [غرائب القرآن و رغائب الفرقان] نامنده کی تفسیرینه کلنجه مشارالیه کتابنک دیباجه سنده ، خاتمه سنده سبب تألیفی و مأخذلرینی بیان معرضنده درمیان ایلدیکی اعترافاتی بزه سویلیه جک سوز بر اقامشدر . خلاصه دیرز که تفسیر کیرک زواندینی طرح واهمال ولوازم منسیه نك ذکر و اکمالیله میدانه کلش بر قویه در . فقط کشفاننده بو باده استفاده بی اونوتمامشسه ده اک چوق رازیدن اقتباس ایلمشدر . تفسیر مزبوری او قویانلر تفسیر کیر و کشفانندن مستغنی اولمیلیله برابر نجم الدین دایه دن ملهم نیجه اشارات صوفیه و عبارات تأویلیه یه ده راست کله جکلر در . ابن جریر تفسیرینک کنارنده و مصدره طبع اولونمشدر .

مقدمه تفسیرنده اصول تفسیره عائد خیلی مباحث مهمه واردر. نهایتندہ دیور کہ
بن کتابی حضرت امام علیؑ زمان خلافتی قدر برمدتده اکمال ایله دم. اوزونجه
سنه لر، اوزونتولر، کدرلر اولش ایدی . بلکه حضرت صدیق اعظمک زمان
خلافتندہ ده اکمال ایده بیلیردم . دیمک اولدی کہ درت سنه یه یقین برمدتده
بویله بر مهم اثری میدانہ کتیرمش شکر الله ساعیه . حاصل کلام مذهب اهل
سنت وجماعت اوزره یازیلش تفسیرلرک کزیده لرندن صایلمغه لایق دکرلی
بر اثردر .

یدیوز اوتوز تاریخندہ نیسا بورده وفات ایله مشدر .

